

## RESTITUIRI

serie îngrijită ție MIRCEA ZACIU

Coperta de VASILE POP SILAGHI

A. CANTACUZINO

SERILE DE TOAMNĂ LA ȚARĂ

Ediție îngrijită, prefață, note și glosar de LIIVIA GRĂMADĂ

EDITURA DACIA CLUJ 1973

### PREFAȚA

Competiția pentru romanul românesc, pregătită de circulația unor opere celebre (în original sau traduse) ale literaturii românești europene și de experimentul anumitor forme proprii de proză (fiziologia, nuvela, memorialistica), se deschide în 1845 – 1846 cu *Elvira sau amorul fără de sfârșit și Rada al VII-lea de la Afumați*<sup>1</sup>. După 1848, două nume prestigioase, I. Ghica și M. Kogălniceanu, marchează prin compozițiile lor fragmentare (*Istoria lui Alecu și Tainele inimii*) începutul unei întinse perioade de gestație, prelungite pe intervalul a două decenii. În continuarea programului „Daciei literare” și al „Propășirii”, V. Alecsandri lansa încă din 1852 prospectul „României literare”, care promitea în ordinea „compunerilor originale”, alături de „scrieri istorice”, „descrieri de călătorie”, „piese de teatru”, „poezii felurite”, și „romanuri naționale”<sup>2</sup>. Abia peste trei ani scriitorul își reia-

1 Cf. Paul Cornea, *Primul roman românesc? în „Contemporanul”, 1968, nr. 4, p. 3, și idem, de la Alecsandrescu la Eminescu, Buc., 1966, p. 249 – 264.*

2 Cf. Nestor Camariano, *Primul număr al „României literare” din 1852, în „Revista fundațiilor”, 1940, nr. 10, p. 146.*

lizează proiectul, asociindu-și cei mai apropiați confrăți moldoveni și munteni. Revista sa fixează în 1855 un nou reper în evoluția genului românesc, prin publicarea lui Manoil al lui Bolintineanu, a Serilor de toamnă la țară de A. Cantacuzino și a lui Logofăt Baptiste Veleli de V. Alexandrescu (Urechea). La confluența romanului sentimental-romantic al lui Bolintineanu cu evocarea istorică a lui V. Alexandrescu se plasează Serile de toamnă... semnate cu inițialele A.C. „Scara” de la sfârșit px-ezintă publicului un nou romancier, pe A. Cantacuzin.

Cine este autorul Serilor de toamnă la țară? O întrebare, poate, de prisos pentru lumea de la 1855, dar la care azi, din perspectiva unei

distanțe de aproape un secol și jumătate, cititorul așteaptă cu îndreptățire un răspuns.

Alexandru Cantacuzino este descendent al unei vechi familii boierești provenite dintr-o dinastie bizantină, atestată documentar în veacul al XII-lea. Un strămoș al său, Iordache, vistier al lui Vasile Lupu, inaugurează ramura moldoveană a Cantacuzinilor – Deleni. Bunicul, Matei, mare vistier al Moldovei, devine pe la 1791 consilier de stat în Rusia, unde se stabilește cu întreaga familie. Doi dintre fiii acestuia, Alexandru, șambelan al țarului, și George, colonel în armata rusă, participă la mișcarea eteristă din 1821. Cel dintâi (Alexandru), căsătorit cu Elizabeta Daragan, are două fete (Elena și Nadina) și cinci băieți, dintre care doi (Dimitrie și Alexandru) s-au întors în Moldova<sup>1</sup>. Datele pentru recompunerea traiectoriei exis

Note:

1 Cf. Ioan C. Fiiitti, Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino, Buc., 1919 și I. Rădulescu-Pogoneanu, Patru tențiale a lui Alexandru (romancierul de mai târziu), chiar și în liniile ei mari, fiind extrem de sărace, unica soluție rămâne valorificarea mărturiilor unor contemporani, în primul rând a secvențelor oferite de Alecsandri în paginile corespondenței sale.

Reținând o afirmație a poetului<sup>1</sup>, presupunem că Alexandru Cantacuzino s-a născut în anul 1811. Spiritul lui sociabil, manifestat de timpuriu, explică atât relațiile sale amiablele cu un cerc larg de cunoștințe, cât și amicitiiile, la fel de numeroase și de trainice. Bine cunoscut deopotrivă în cercurile politice ca și în societatea oamenilor de cultură ai epocii, „cneazul” (poreclit așa pentru că, în urmă cu două generații, familia sa de obârșie princiară se statornicise în Rusia), devenea în intimitate Alexandru sau Alecu. Prietenia exemplară cu Alecsandri, înfiripată în tinerețe, evoluează spre un atașament definitiv, relevându-și adevăratele dimensiuni în cursul anilor. La 1848, silit să se exileze „pentru a scăpa de ghearele agenților guvernului”, poetul se adăpostește la moșia Cantacuzineștilor de la Hangu<sup>2</sup>. Frățietatea celor doi bărbați, pornită din solidaritate de generație și comuniune de idealuri (descoperită în campania prounionistă), este

Note:

*scrisori către Alecsandri... în „Arhiva românească”, VI, 1941, p. 99 – 102. Vezi și Elena Piru, Alexandru Cantacuzino, în Istoria literaturii*

române, II, Buc., 1968. p. 601 – 602.

1 Într-o scrisoare adresată lui I. Ghica în 1881, Alecsandri afirma că a Cantacuzino, pe atunci plecat în străinătate la tratament, avea 70 de ani. Cf. V. Alecsandri, Corespondență, ediție îngrijită și note de Marta Anineanu, cu o prefață de G.C. Nicolescu, Buc., 1.960, p. 109.

2 V. Alecsandri, op. cit., p. 238.

consolidată, treptat, de o sumă de afinități electiv datorate unei formații intelectuale similare, unei structuri spirituale înrudite, gustului pentru frumos și cu deosebire aceluia rafinament estetic, dobândit prin frecventarea pasionată a sferelor elevate ale artei. Ea găsește un climat favorabil în apropierea unor spirite alese ca Negruzzi, Cuza, Negri, Kogălniceanu, Ghica sau Maria Cantacuzino (al cărei soț fusese, înainte de plecarea sa definitivă în Franța, prințul A. Cantacuzino).

După stabilirea „cneazului” la București, unde este de două ori ministru al lui Cuza, apoi, începând cu 1863, consilier la Curtea de Casație, legăturile cu Alecsandri se mențin prin corespondență și se reînnoiesc cu prilejul unor întâlniri, fie în capitală, fie la Mircești. Poetul este așteptat cu pregătiri speciale în casa lui Cantacuzino, unde „odăile în alb” 1, anume încălzite, promet o atmosferă îmbietoare. La Mircești, cei doi prieteni savurează desfătări cinegetice, împușcând „fără milă sitari, becați, prepelițe, iepuri și alte vietăți”, ori petrec împreună „momente cât se poate de plăcute în convorbiri literare” 2. Taifasul vânătorească sau conversația intimă în fața căminului din salon antrenează imaginația poetului, sugerându-i subiecte și modalități insolite.

La începutul anului 1876, Alecsandri se gândea la legendă a „Deleanului” (tatăl sau unchiul lui CanNote:

1 „Arhiva românească”, VI, 1941, p. 109.

2 V. Alecsandri, Despot Vodă, cu un studiu introductiv de E. Lovinescu /și, / corespondența lui V. Alecsandri, I. Ghica și A. Cantacuzin privitoare la Despot, Buc., f.a., p. 35, și V. Alecsandri, Corespondență, p. 200.

tacuzino, luptători alături de Ipsilanti pentru cauza Eteriei), al cărui „caracter” i se pare „de o mărime mai sălbatică și de o rară energie”. În așteptarea „notițelor” de la „cneaz”, proiectul este abandonat... Mai târziu, în 1884, reamintindu-și de figura acestui erou de legendă, poetul informează pe Iacob Negruzzi despre „o epistolă în

limba franceză a răposatului cneaz” către Edgar Quinet. Publicarea acestei scrisori la „Convorbiri literare”, în traducerea lui G. Sion, i se pare oportună, deoarece ea „cuprinde detalii foarte interesante asupra familiei Cantacuzineștilor și, mai cu seamă, asupra vestitului Deleanu”, despre care Negruzzi (tatăl) îi povestise „multe anecdote” 1.

*Orientarea lui Alecsandri spre teatrul de inspirație istorică nu este străină de influența „îndemnului seducător” al lui Cantacuzino, care își conduce prietenul, pe autorul atâtor „comedii, vodeviluri, cântonețe etc.”, „pe calea mult mai largă și mai atrăgătoare a dramei istorice”, pentru că „e timp ca ciocârlia, ce s-a alintat sub soare, cântând plăcerile primăverii, să prindă la pene de vultur”* 2. Despot-Vodă, recunoaște Cantacuzino, autopersiflându-se, s-a născut „în intimitatea” unei vechi „legături amicale” și a fost găsit „într-o bună dimineață în torba de vânatoare a unui prozaic magistrat în vacanță... Publicând piesa, autorul o dedică prietenului său, în semn de omagiu aceluia, care, „în tot decursul repedei (sale) lucrări... (l-a) încurajat și... (i-a) dat povețe... La rândul său, Cantacuzino apreciază „fibra națională” a ci ea-Note:

1 V. Alecsandri, Publicistică. Scrisori. Chișinău. 1968, p. 347 și 390.

V. Alecsandri, Despot Vodă... p. 35.

ției alecsandriniene, în spiritul mai vechilor recomandări ale Elenei Negri sau Nicolae Bălcescu. Analizând personajele dramei, nu uită să spună „un cuvânt pentru dragii noștri români” (Limbă-Dulce, Jumătate, Harnov etc.), „răpiți din sânul vieții noastre zilnice”, ca apoi, în concluzie, să atribuie dramaturgului rolul de deschizător al unei „ere noi”, prin fixarea „limbii poeziei teatrale” românești<sup>1</sup>.

Odată cu trecerea anilor cei doi prieteni se simt legați într-o intimitate caldă de sentimentul unei frățietăți bărbătești, ce acoperă cu discreție o profundă afecțiune. Scrisorile lui Alecsandri probează un atașament devotat față de vechiul său prieten, pe care îl ajută cu generozitate la nevoie. În 1881 Bucureștiul i se pare „prea gol” din cauza absenței „bătrânului cneaz”, plecat să se trateze în Bavaria, unde locuia nepoata sa Aspasia (căsătorită cu scriitorul german Wilhelm de Kotzebue) 2. Veștile parvenite de acolo prin scrisori confirmă „aceeași stare”, agravată de deznădejde și de „dorul de țară”. Peste un an, cu prilejul unei călătorii la Montpellier, poetul intenționează să treacă prin Marsilia, pentru a-l vedea „pe bietul nostru prieten Cantacuzino

pe patul său de suferință”, în urma unui „atac de apoplexie” 3. Într-o scrisoare din 1883 adresată lui I. Ghica, Alecsandri revine la obișnuita sa bună dispoziție, semn al unei ușoare ameliorări în starea sănătății „cneazului”, care

Note:

1 Idem, ibidem, p. 35, 42 – 43, 46 – 48.

2 Cf. G.C. Nicolescu, Viața lui Vasile Alecsandri, ed. a II-a, revizuită, Buc., 1965, p. 605 – 606.

3 V. Alecsandri, Corespondență... p. 109, 113, 121 – 122.

se afla acum în Grecia, în „țara palicarilor și a lui Hagi Stavros V îngrijit la Atena de sora sa Nadina și de soțul ei, beizadeaua Scarlat Șuțu. Suferind și aici de „dorul de țară”, lui Alecsandri i se pare plauzibilă reîntoarcerea sa neîntârziată în țară. Dar dorința de a se revedea a celor doi prieteni rămâne neîmplinită, în urma stingerii din viață a lui A. Cantacuzino la 1084, pe aceleași meleaguri străine, unde murise și tatăl său cu 43 de ani înainte.

Din corespondența lui Alecsandri și din cele cinci scrisori păstrate de la A. Cantacuzino se desprind câteva elemente definitorii pentru portretul spiritual al unei personalități marcante (deși nu de prim plan) din epoca Unirii. Alăturat partidei unioniștilor, Cantacuzino este unul din colaboratorii apropiați ai lui Cuza, care îi încredințează în 1865 o misiune diplomatică pe lângă Napoleon al III-lea. Cunoștințele sale juridice, inteligența speculativă, mobilitatea spiritului, suplețea gândirii, tactul, atitudinea ponderată prezidată de rațiune și de bunul simț, forța de persuasiune, însumează însușirile și aptitudinile proprii diplomatului. Ele se unesc cu sentimentele sale patriotice, indicate de un interes permanent pentru destinele țării. Convins de imperativul unei prezențe active în viața politică, Cantacuzino reamintește lui Alecsandri succesele demersurilor sale diplomatice din străinătate în favoarea Unirii, cu scopul de a-l determina să accepte în 1878 o nouă misiune în Italia. Pledoaria pentru această idee, cu decantarea argumentelor celor mai convingătoare, adresate atât minții cât și mi mii, se organizează într-un veritabil credo al bărbatul vii politic: „Tu știi perfect că eu sunt dintre aceia care n-au, ca tine, nici dușmăanii, nici entuziasme politice și că eu cred că, în vremuri grele, este de datoria fiecărui bun cetățean de a-și servi țara, cu atât mai mult, într-o epocă de care depinde viitorul nației. Și când priceperea și greutatea unui om poate cruța nația de umilințe și evita anumite lupte, ținând de

prejudecățile diplomatice locale... este o obligație pentru fiecare... de a nu da înapoi

Diplomatul Cantacuzino avea legături întinse în cercurile oficiale din țară și străinătate. Om de lume, atent și prevenitor în relațiile sale protocolare, el este căutat și bine primit în societatea marilor personalități cvlturale ale epocii, alături de care urmărește evenimentele de seamă ale vieții noastre artistice. Cu prilejul turneului din 1879 al celebrului actor italian Ernesto Rossi, este invitat împreună cu Slavici, Caragiale ș.a. În casa lui Titu Maiorescu, vinde petrec o seară „încântătoare” 2. Succesele în viața mondenă, departe de a fi efectul facil al unei conversații spumoase, se datorează mai întâi pregătirii solide a acestui om multilateral, bine orientat, atât în domeniul științelor, cât și al literaturii și artelor, structurii acestrii spirit modern, cultivat, sensibil.

Atent la mișcarea literelor românești, Cantacuzino este „familiarizat cu frumusețile înaltelor literaturi străine”. Bogăția și varietatea informației, dimensiune:

1 „Arhiva românească”, VI, 1941, p. 108.

2 Titu Maiorescu, însemnări zilnice, publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanvt, [(1855 – 1880), Buc., /1936/, p. 321.

mie și calitatea lecturilor alcătuiesc componentele tipului de intelectual pregătit pentru abordarea competentă a problemelor de literatură sau artă, fapt dovedit cu prisosință, între altele, de analiza pertinentă și nuanțată a personajelor din drama istorică a lui Alecsandri. Situat în configurația spirituală a Renașterii, definită cu o mână sigură, caracterul lui Despot este sondat (cu o certă dispoziție analitică) până la cele mai fine detalii ale structurii sale sufletești, pentru a descoperi „cheia unei enigme psihologice” și a descifra „pe fruntea sa aureola unei adânci și înalte filosofii”. Raportarea la Poetica lui Aristotel, asociațiile cu „eroi ai muzei dramatice germane” (Don Carlos, Egmont), corespondențele cu teatrul lui Shakespeare sau cu clasicii francezi (Corneille, Racine) indică un comentator avizat, ce se mișcă nestânjenit în câmpul vast al literaturilor clasice și moderne1. Dacă adăugăm la toate acestea stăpânirea desăvârșită a limbii franceze, probabil și a altor limbi (a rusei, în primul rând), avem sub privire o imagine rotundă a portretului său intelectual.

Scrisorile lui Cantacuzino compuse într-o franceză elegantă sau

într-o limbă românească, care dispune deopotrivă de suculența expresiei populare și de axiomele aforismului clasic, ne descoperă un interlocutor agreabil, comprehensiv față de reacțiile psihologice ale oamenilor, surprinse cu dexteritatea celui exersat să reproducă cu precizie dialogul însoțit de gesticulație sau mimică, un corespondent care trece dezinvolt de la gluma tandră la cea savuroasă, de la umorul senin la ironia subțire.

Disponibilitățile literare ale epistolierului n-au fost Valorificate (din păcate) decât parțial în Serile de toamnă la țară. Ideea de a scrie un roman „de proporții foarte întinse” 1 este părăsită odată cu încetarea apariției „României litex are”, încât fragmentul se întrerupe după sfârșitul primei părți...

*Serile de toamnă la țară debutează în acordurile unei meditații derulate într-un decor autumnal:*

La vreme de toamnă, când umbra să lățește, când frunzele cad pe pământ și nu mai cântă păsărelele de dragoste sub desimea înflorită a luncilor, când câmpul s-au dezbrăcat de roadele toate, când toloaca geme sub fierul plugului, când țarina s-au slobozit și vântul bate mai rece de la munte... atunci se naște în sufletul omului o dulce tristețe, care aduce toată a sa ființă într-o-nespusă armonie cu melancolica înfățișare a naturii...”. În serile de toamnă ceasurile sunt prielnice destăinuirilor, plutirii în amintiri, retrăirii regretelor și durerilor puse sub semnul trecerii neîncetate a timpului. Atmosfera melancolică, de pace rustică, cu predispoziția ei” spre reflecție, e întreruptă de o dispută ce confruntă ideile a doua generații. Dialogul se angajează între un boier liberal, un bonjurist cu vederi largi, adept convins al propășirii și al înnoirilor civilizației moderne, și bătrânul răzeș Ion Criță, susținător al tradiției „al relațiilor patriarhale.

Note:

1 N. Iorga, Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte, vol. III, Vălenii de Munte, 1909, p. 183.

Acest vechi sătrar, „pătruns de idei învechite”, era „unul din acei moldavi primitivi cu deprinderi patriarhale, cu hainele lungi, cu fața voioasă și pălită de soare, care sunt totdeauna veseli și mulțămiiți când secerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică... necunoscând patimile orașului și intrigile ambiției” 1. Pledoaria tânărului boier în numele filosofiei lui Voltaire și al ideilor de luminare ale veacului al XVIII-lea, „care au deschis un nou orizon și o cale liberă geniului

înțelepciunii și conștiinței omenirii”, e neconvingătoare pentru bătrânul crescut în respectul vechilor datini și credințe. Acest „tip din vremea lui Ipsilant... care au văzut pe Moldova noastră îmbrăcată cu știe și cu giubea... au rădicat sprâncenele când au văzut fracul cel întâi șezând pe divanul strămoșesc... au strâns din umeri când mol de vanul, lepădându-și cel de pe urmă anterior, au rădicat cu gulerul unui surtuc de modă și ale sale pretenții de a face parte de Evropa ținută. Și când au descoperit că psihi mu se talmăcește moldovenește *ma belle*, atunci, sărmanul! au oftat din greu din suflet și din inimă și au zis că nu e de trăit în lume...!” Un atare om, neatins de civilizație, stăpânit de o melancolie a istoriei, refuză chiar și evidența dovezilor pl ogresului tehnic, opunând prezentului un trecut interpretat printr-o optică paseistă, proprie structurilor romantice, ca un simbol al înțelepciunii și al celor mai înalte valori etice. În cele din urmă însă, amin

Note:

1 C. Negruzzi, Pentru ce țigani nu sunt români, în voi. Păcatele tineretelor, ediție îngrijită, prefață, tabel cronologic, note și glosar de Liviu Leonte Buc., 1963, p. 175.

tirea unui trecut aspru și vijelios îi obliga să recunoască ideea de progres social, apreciată în comparație cu „vremea urâte și pogană din... epoha cea mult slăvită de dânsul”.; La capătul discuției, „cercând de a restatornici în gândul [său] societatea, ocârmuirea și împregiurările timpului” evocat de șatrar, autorului îi scapă exclamația: LCE prifacere!”, care estimează cu o uimitoare forță sugestivă decalajul enorm dintre acest trecut și prezent.

Asistăm, ca și în Tainele inimii, la o dezbatere ideologică în favoarea ideilor de progres ale generației tinere. Povestitorul, asemenea lui Kogălniceanu, își întrerupe speech-ul ca să fie pe „gustul cititorilor” 1 și se coboară „de pe tribuna serioasă de campion a propășirii [pentru] a intra în câmpul mai vesel și mai înflorit a romanțului”.

Mai departe, „coloana vertebrală” 2 a romanului este susținută de o lungă povestire (cu intercalări de scurte pauze rezervate reflexiei), structurată în planuri paralele (povestea lui Ion și a lui Petre Criță) și proiectată virtual într-o construcție arborescentă. În partea I, Istoria șatrariului, evocarea, coborâtă „în tainițele ascunse, unde se îngroapă amintirile...” 3, redevesteaptă un trecut îndepărtat și niște întâmplări capabile să dezvăluie atât itinerarul unor biografii

exemplare, cât și dominantele unei epoci. O suită de amintiri cumulează momente existențiale ale carac-Note:

1 M. Kogălniceanu, *Tainele inimii*, în *Scrieri alese*, ediție îngrijită, prefată și tabel cronologic de Dan Simonescu, Buc., 1964, p. 125 – 126.

2 E.M. Forster, *Aspecte ale romanului*, Buc., 1968, p. 34.

3 M. Sadoveanu, *Opere*, vol. III, Buc., 1955, p. 514.

terelor, peripeții unice de tip picaresc sau care țin de atmosfera romanului foileton (aventura care îi duce pe eroi în închisoare, lupta cu ienicerii etc.), asociate cu imaginea dramatică a unei lumi aspre din timpuri de grea cumpănă. Secolul al XVIII-lea moldovenesc (anii domniilor fanariote) se înfățișează ca într-o gravură de epocă: cu răzeșii din „Țara de Jos”, supuși silniciilor și calamităților, însetați de dreptate, având convingeri marcate de o experiență milenară, tradusă în obiceiuri și ritualuri, cu aspecte ale Iașilor, cu vechile sale biserici, cu ulițele negustorilor, casele boierești, ceremonialul alaiului domnesc în costume pitorești, judecata de la Divanul logofetei etc.

Fixată în tradiția lirică-evocatoare a cronicilor, povestirea lui Cantacuzino înaintează încet, în ritmuri calme, domoale, într-un tempo *largo*, acordat pulsului vechimii, amintindu-ne de armoniile ample ale lui Tolstoi sau Sadoveanu. Narațiunea, transcrisă în „tr-un monolog la persoana I, potențează trama epică < prin aglomerarea unor întâmplări de demult, ce-și păs,” \* \* \* trează, în ciuda trecerii timpului, tulburătoarea rezonanță afectivă. Experiența peregrină ridică la suprafața conștiinței lui Ion Criță ideea unității noastre naționale și sentimentele patriotice, întărite de încredințarea „că suntem mult norod în țară, [ceea ce-l m-au adus într-o bucurie, trezind în mine întâiași dată iubirea de patrie... mai târziu, când nenorocirile s-au abătut peste mine, am înțeles cu încetul mai bine ce este țara”.

Note:

1. Oamenii din neamul lui Criță, pescari și vânători „cum rar se găsesc”, neobișnuiți încă „a ascunde gândul sub cuvânt”, construiți pe măsura dimensiunilor unor eroi de baladă sau de legendă, au ca și aceștia

2 – Serile de toamnă la ȧas-a suflete „tari” (Grigori și Petre Criță, înrudiți de departe cu haiducii Gherman sau Cozma Răcoare), în care generozitatea se unește cu toleranța, înțelepciunea cu virtutea, nostalgia libertății cu plăcerea cugetării, cultul prieteniei cu cel al

cinstei și al omeniei. În spirit romantic, acestor eroi ușor idealizați li se opun personaje cu structuri sufletești diferite: tretipostelnicul Grigori Bele, om pervers, lipsit de scrupule, a cărui „căutătură cam steclită” îți dă „fiori”, sau bicsnicul cârciumar din Corod. Portretele lor se assemblează din detalii ale vestimentației și gesticulației ceremonioase, ale unei fizionomii expresive, descifrate, după moda timpului, cu metoda lui Lavater (aplicată cu succes în epocă de un Filimon sau Hașdeu). „Bele era om între 30 și 40, cu trăsăturile regulate, decât avea un ce asupra ochiului drept care te îngheța, pe când cel stâng se uita cu blândețe. Toate mișcările fizionomiei sale erau repezi, deodată însă sta, și obrazul său părea atunci că este de piatră și numai vioșiata ochilor te făcea să crezi că are viață de om... [Era] înalt și zdravăn, îmbrăcat [cu o] scurteică... de postav verde... și [care] îi venia mai până la genunchi; avea pe deasupra un mintenaș de milie (blană), șalvarii lui era cusuți peste tot cu găitanuri de mătase verde și îi prindea pulpele ca niște colțuni. Pe picioare purta niște papuci turtiți de piele roșie; avea un brâu de șal verzui cu flori, din care ieșea o păreche de călimări galbene, cu coadă...”. În una din pauzele istorisirii sale, șătrarul „tăcea horcăind, numai ochii lui scânteia sub umbra deasă a sprâncenelor sale tufoase, ce se împreună în două arcușuri albe pe deasupra nasului, dând fizionomiei bătrânului un deosebit caracter de energie...”

Examinarea vieții sufletești a personajelor probează forța intuiției psihologice și valabilitatea unor procedee care vor face o lungă carieră în romanul românesc. Surprins într-un moment de maximă tensiune, Grigori Criță „sta în uimire și era alb pe obraz, pieptul i se rădica de nedumerire, nările i se umfla la fiecare răsuflare, ochii îi erau umezi de lacrimi ce le oprea și brațele îi pica cu molătate pe lângă trupul său muncit de o tainică, însă puternică, luptă cu sine...

Eroii povestirii sunt de obicei firi „tăcute” deprinse să nu arate „semne”, nici în vorbe, nici în „față” despre cele ce au „în inimă”, fiindcă sufletul are taine ce „nu sunt pentru toți”, iar „durerea” trebuie „ținută” bărbătește „în piept”. Când tăcerile sunt întrerupte, ei grăiesc sfătos, cu vorbe „înflorite” pretinse de străvechi formule solemne ale curteniei și de dispoziția lor spre reculegere, fiind dispuse într-un dialog stilizat, ce anunță savoarea prozei de mai târziu a lui Sadoveanu.

Definitorie pentru sensibilitatea personajelor lui Cantacuzino este repetiția unor cuvinte cheie: toamnă, melancolie, dulce tristețe, adevăr, dreptate, cuget curat, verdeață, moralicești principii, bunătate,

armonie, ispitire, tradiție, obicei vechi, societate, moldovenie, propășire ș.a., sugerând o anume mentalitate sau stare de spirit.

În numele tradiției care echivalează cu legea, erou Serilor de toamnă... laudă înțelepciunea oamenilor vechi, viața lor curată, echilibrată, curajul, rațiunea și bărbăția.

Moliciunea graiului lor concordă cu linia îndulcită a scenelor, cu excepția celor sângeroase, surprinse plastic într-o mișcare nervoasă, pătrunsă de un răscolitor suflu elegiac. Tabloul luptei cu ienicerii oferă un moment pilduitor al culminației dramatice: „Cel mai voinic [dintre ieniceri] sărise cu iertăganu tras la Grigori; eu videam cum scânteia în aer fierul toporului ce-l ținea văru, și abiö făcuse ieniceriu doi pași înainte, că sfârâi toporu aruncat de o mină puternică în deșertu ieniceriului, ce căzu ca un fag tăiet. Muchia toporului îi intrase în piept până la mijloc... Grigori se răpezise spre trupul ieniceriului căzut și, puindu-i un picior pe piept, el cu mâna ca dintr-un butuc scosesă toporu plin de sânge din rană și grămadise cu dânsul pe unul din ieniceri...

O proiecție plastică este aplicată și asupra scenelor de masă, care recompun atmosfera epocii în maniera lui Filimon, îndrumându-ne imaginația spre un timp revolut, prin aglomerarea termenilor arhaici. Alaiul curții pornește în frunte cu „arnăuții... călări cu bairacuri și cu săbiile scoase, îmbrăcați în roș și cu cele mai scumpe cusături în fir; după aceștia vinia trei rânduri de aprozi... bimbașii, tufecibașii domnului călări, înconjurați de slugi și de săișii lor. Vornicul de aprozi și armașul vinia îndată după dâșii fiind fiecare un băț lung în mână cu un bold de argint, îmbrăcați cu caftanuri de cacum... După aceștia vinia opt cai domnești în tot tacâmul de ținătoare, cu tuiurile în cap, cu șelile împodobite cu pietre scumpe...; îndată după cai, comisul și, în urma acestuia, camarașul al două a curtei... După dânsul vinea șese ciohodari îmbrăcați alb și cu hangearuri scumpe la brâul de șal turcesc... în urmă vinea 12 satiri domnești cu halabardele lor lungi, cu care bătea pământul la fiecare pas și încungiura boierimea cea mare, în mijlocul căruia era domnul Alexandru Ipsilant, calare pe un harmasar alb frumos ca soarele și împodobit ca o mireasă... La fel de vie este frământarea mulțimii nerăbdătoare, care „vuia ca un roi, vorbea, șoptea, striga, țipa, da din mână și din picioare... Schimbul de cuvinte al negustorilor despre mărfurile lor aduse de la Varna sau Brusa și agitația masei produsă de

zvonul ciumei sunt notate cu siguranța condeiului unui C. Negruzzi sau I. Ghică. Când „vorba ciumei se răspândise în tot târgul, norodul fierbea; se zicea că ea este pe tot malul muntenesc a Dunării; ce adusesese mai mare spaimă era că se auzise cum că s-ar fi trimis idiclii cu porunci domnești pe la ispravnicii Țării de Gios. Fiecare gândia cu frică la boala aceea, care n-avea leac... Când vinia ciuma, fiecare gândea atunci la casa lui și lăsa obșteasca nevoie de o parte, se îngrijea din vreme de toate trebuitorile pentru hrana vieții, ca să n-aibă trebuință în urmă de a se întâlni cu vecinul...

Înrudiți cu eroii de epopee sau de basm, oamenii evocați de bătrânul șătrar cred în săvârșirea dreptății, în triumful binelui și al adevărului. Psihologia lor de obârșie folclorică îi unește într-o strânsă comuniune cu natura, simțită însă de ei anacronic cu sensibilitatea sufletelor romantice din familia de spirite a lui René.

Momentele de tensiune epică favorizează trecerea spre registrul liric, deviind narațiunea spre descripție și reflexie. Spectacolul nopții cu lună în preajma Bahluiului inspiră tânărului țăran din epoca lui Ipsilanti o profundă meditație romantică: „Luna, steaoa aceasta priincioasă durerii, se înălțaseâncet și când am rădicat capul, trezit de suspinul ce mi se slobozise din piept, greu de toată jalea sufletului meu, greu de iubirea și de dorința giuneții, văzui înaintea mea valea Bahluiului Ineungiurată de dealurile sale, de culmi și de colnice, pe care se înșira vii, livezi, ogoare, toate aceste împodobite de case, de cerdacuri și de așezări boierești, pe deasupra cărora domnia clopotnițele monastirilor ca niște jnanini ce păzesc o turmă adormită sub privigherea lor. Ochii mei fugea dintr-un capăt al văii la altul, se rezema, aicea pe luciul apei care șerpuia în depărtarea argintuită de razele lunii, colo pe o întunecoasă masă a unui sfânt lăcaș, a căruie umbră se întindea, pierzându-se sub gardurile grădinilor ce o încungiura. Mi se părea că din fundul ei inima-mi revărsa în aerul limpede al nopții melancolia ce o pătrundea...

M-am convins atunci când întâiași dată că nimic nu poate mângâia sufletul pătruns de durere mai bine decât înfățișarea naturii, când o privește cineva ca o legătură ce unește ființa noastră cu universul”. Confundată aici cu o stare de spirit (romanticul etat d’âme), natura își descoperă forța regeneratoare, cu un miraculos efect stenic.

Dispozițiile meditative ale personajelor, accentuate, de întâmplările dure ale existenței lor, explică frecvența cugetării

aforistice, care punctează neîncetat istorisirea șătrarului, adăugând lirismului ei inflexiuni etice, proprii unui umanism popular, ulterior excelent asimilat de Creangă („ceasul este scump, pentru cine știe a-l întrebuința”, „poliala acopere, dar nu scoate pata”, „voința ține și mintea și duhul” etc. etc.). Utilizarea stilistică a maximei și proverbului, a locuțiunii și expresiei Idiomatice, a comparației plastice și a epitetului pregnant, plasat predilect în fața substanțivului, conferă textului certe resurse sugestive. Arhaismul, colorat cu neologismul ușor anacronic și cu vocabula moldovenească, dispus în țesătura stilului vorbit și al unei limbi de o suplețe autentic populară, servește la reconstituirea culorii istorice.

Povestirea evocatoare, străbătută de accente lirice, știința recompunerii dimensiunilor sociale și spirituale ale unei epoci, dispoziția spre reflexivitate, topica inversată a frazei, caracterul arhaic și popular al limbii, tenta orală a stilului, situează Serile de toamnă... în continuarea prozei moldovenești inaugurate de cronicari și în apropierea unor scrieri ale lui Russo sau Kogălniceanu.

Reușitele parțiale ale acestui fragment de roman îl îndreptățesc pe D. Popovici să creadă că ele „ar fi anulat în parte defectele genului, după a cărui rețetă se pare că urma să fie construit” [a romanelor foileton], iar pe N. Iorga îl determină să observe că „dacă «România litei-ară» – nu s-ar fi oprit, poate am fi avut și urmarea, a căni lipsă n-o putem regreta destul” 1.

Revendicându-se din familia povestitorilor moldoveni, A. Cantacuzino prefigurează (modest) în ordinea seducției pentru povestirea acordată registrului liric, a fluenței și farmecului limbii, a culorii ei arhaice și regionale, a oralității stilului, scriitura de „fantezie romantică” 2 din povestirile de tinerețe ale lui M. Sadoveanu.

LIVIA GRĂMADĂ

Note:

1 D. Popovici, Introducere, în vol. D. Bolintineanu, Scrieri alese, /Craiova/, 1941, p. 42, și N. Iorga, op. cit., p. 185.

2 M. Sadoveanu, Opere, vol. I, Buc., 1954, p. 714.

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Readucerea în circulație a Serilor de toamnă la fără, de mult uitate în paginile unei reviste din veacul trecut, se justifică prin interesul ce-l merită în raport cu istoria romanului românesc. Fixând la noi epoca de început a acestui gen proteic, fragmentul datorat lui A.

Cantacuzino cumulează deopotrivă carențele și virtuțile lui.

Fragmentul Serile de toamnă la tară a fost publicat în „România literară” din 1855, nr. 11, p. 135 – 138, nr. 12, p. 144 – 148, nr. 16, p. 192 – 194, nr. 17, p. 205 – 208, nr. 18, p. 220 – 222, nr. 20, p. 241 – 245, nr. 22, p. 261 – 264, nr. 23, p. 274 – 275, nr. 26, p. 310 – 312, nr. 27, p. 315 – 317, nr. 41, p. 483 – 484, nr. 43, p. 498 – 504, nr. 44, p. 509 – 512, nr. 45, p. 522 – 523.

Acest text a fost reprodus parțial în volumul Pionierii românilor, antologie, text stabilit, note și prefață de Șt. Cazimir, Buc., 1962, p. 107 – 126.

În transcriere am aplicat, în general, soluțiile la care s-a ajuns în ultimul timp în privința editării unor scrieri din deceniul șase al secolului al XIX-lea, când în tipografia alfabetul de tranziție era utilizat adeseori arbitrar, iar abaterile de la limba literară, aflată atunci în, r-o fază de „prenormare”, se mai înregistrau, îndeosebi în sistemul fonetic. Am avut în vedere normele ortografice și ortoepice actuale, nerespectându-le numai în cazurile când grafia originară indica o realitate lingvistică, pe care am reprodus-o, pentru a păstra coloratura populară-regională (moldovenească) și arhaică a limbii. În acest sens, semnalăm menținerea fonetismelor populare sau regionale:

*a pentru a aton: măcar – măcar, mătase – mătase; a pentru ea: seamă – seamă, clipeală – clipală; a. pentru a posteonsonantic: gri je – grijă, fermecat – fărmeecat. În anumite cazuri (în rădăcina cuvântului), am interpretat a și acolo unde grafia indica e: resplatire – răsplătire, metanii – mătănii.*

*a pentru! sau u: dărâmat – dărâmat, mulțumire – mulțămire; e pentru a: șase – șese, șarpe – șerpe; e pentru i: citi – ceti, dispreț – dispreț;*

*I pentru a aton: prieten – prieten, degete – degite;*

*Î pentru i posteonsonantic: jilț – jilț, jir – jir; ia pentru ea: ispitea – ispitia; rostea – rostia; le sau i pentru a: Gheorghe – Gheorghie; Grigore – Grigorie sau Grigori;*

*le pentru i: miram – mieram, mirare – mierare; le pentru ia în poziție accentuată: speriat – spăriet, băiat – băiet;*

*ca pentru un: ziua – zioa, steaua – steaoa; h pentru f: fin – hin;*

*palatalizarea labialelor: pieziș – chizăși, bobiți – baghiți i;*

*q pentru din cuvinte apa r țin în d fondului lexical vechi: jurământ – giurământ, jupân – giupân;*

e pentru și pașnic – pacinic, obișnuit – obicinuit etc.

Am păstrat alternanțele a/ă (calare – călare), e/ă (Storojești – Storojăști), e/i (vedeam – videam), e/î (galben – galbân), v/h (vuiet huiet) etc.

Semnul o din alfabetul de tranziție, folosit nediferențiat, a fost interpretat în acord cu normele ortografice actuale.

Am eliminat u final din cuvintele terminate în diftongi sau în consoane (jeli, căsoi), cu excepția situațiilor când avea rol grafic distinct sau marca articolul în u final posteonsonantic (caicu, postelnicelu). Am transcris a pentru diftongul ea: țeară – țară, țearină – țarină. Am notat accentul Lui e în formă nediftongată (pute – aice).

Enumerăm în continuare cazurile mai importante în care am aplicat normele ortografice actuale, transcriind:

*e pentru le după ch, gh: nechemat – nechemat, priveghere – priveghere;*

*la pentru ea: nevoia – nevoia, earnă – iarnă; le pentru a: îndoiesc – îndoiesc, odaie – odaie; în pentru n înaintea labialelor: împotriva – împotriva, îmbelșugare îmbelșugare;*

*z pentru se în fața unor consoane sonore: zbârcit – zbârcit, zgomot – zgomot și dez pentru prefixul des în derivatele unor cuvinte care încep cu b, d, g, m, n, l, r: dezbrăcat – dezbrăcat, dezvălește – dezvăăște.*

Cât privește structura morfologică, am lăsat necorectate abaterile tipice pentru țesătura arhaică-populară și moldovenească a textului: genitivul format cu ajutorul articolului a (unic și invariabil), genitivul în ei al unor substantive terminate în a (naturii), pluralul în i al unor substantive terminate în a sau e (jăgăduinți, grăunți) sau al unor substantive neutre (colți, ierbi), ca și lipsa de acord a verbelor de la persoana a III-a (obișnuită în vorbirea populară) sau viitorul popular (om's fir și, or veni) etc.

Am reținut dubletele lexicale, reflectând mobilitatea formelor de limbă, în funcție de varietatea fonetismelor populare ori arhaice (fortunafurtună, voiesc – voiesc, subt – sub ș.a.).

N-am modificat forma neologismului infirmată de evoluția ulterioară a limbii (filosofie, franțez, țivilizat, exaltciție, protestăluși ș.a.), precum și grafia numelor proprii (Evropa, Voltei).

Greșelile evidente au fost corectate tacit, iar lecțiunile nesigure au fost marcate cu semnul întrebării cuprins între paranteze rotunde,

la care am apelat și pentru completarea prescurtărilor. Am folosit parantezele drepte pentru întregirea unor cuvinte, care în forma originală puteau stârni nedumeriri. Am respectat (în general) punctuația autorului, intervenind numai acolo unde modificarea era impusă de sens. Sublinierile din text aparțin autorului.

Notele de la sfârșitul volumului cumulează informații istorico-literare, iar glosarul explică termenii arhaici și regionali.

L. G.

Serile de toamnă la țară

Trăit-ați vreodată la țară? Fără îndoială că sunteți moldoveni și cine zice moldovan, zice și pământean. Știți dar că la vreme de toamnă „când umbra se lățește, când frunzele cad pe pământ și nu mai cântă păsărelele de dragoste sub desimea înflorită a luncilor, când câmpul s-au dezbrăcat de roadele toate și toloaca geme sub fierul plugului, când țarina s-au slobozit și vântul bate mai rece de la munte; știți, zic, sau poate nu știți că atunci se naște în sufletul omului o dulce tristețe, care aduce toată a sa ființă într-o nespusă armonie cu melancolica înfățișare a naturii. Gândurile se fac mai grele, gri jele apasă sufletul mai cu tărie! Atunci iubiți de a. ceti?... Aprindeți luminările mai devreme. Iubiți de a visa cu ochii deschiși?... Vă întindeți într-un jâlț și vă uitați la focul caminei, și flăcările albastre, ce se gioacă pintre cărbunii roși ai jaraticului, vă pornesc gândurile într-un rai de fericire. La ce gândiți atunci?... La floricelele ce s-au veștejit? La verdeța ce nu mai este? Sau poate vedeți trecutul ce v-au purtat în brațe și vă aduceți aminte de tradineam nici la prășilă, nici la săcere, fără de a-l întreba mai întâi.

Șatrariul îmi ținea loc de barometru și de termometru, într-un cuvânt, de oracol în toate întâmplările neprevăzute ale gospodăriei pământului, dară niciodată nu-mi venise în gând să vorbesc cu dânsul cum vorbesc oamenii între ei.

Când v-am zis că am găsit un moldo van getbeget, un român de la roate, nu v-am pus de fel Luna în ochi! Omul se înfățișează precum voiți a-l vede: schimbă-ți întrebarea... el își schimbă răspunsul și ades dezvălește într-un ceas mai multă minte decât ați avut într-un an și este întocmai ca scripca lui Angheluță, care își schimbă tonul și melodia după degitele ce lunecă pe gâtul ei. Înțelegeți dar, cum de am putut să-mi frec mâinile de bucurie, gândind la schimbarea ce se va arăta pe blinda, deschisa, însă caracteristica față a șatrariului, când, în

loc de a se găsi în preajma lanurilor cunoscute ale moșiei, el se va trezi pe câmpul tendențiilor de astăzi și pe bătătura abstracțiilor filosofice a veacului XIX, din care facem și noi parte, cum au dat Dumnezeu. Așteptam cu nerăbdare venirea moșneagului care locuia răzășește în vecinătatea mea, cu toată neatârnairea unui mic potentat. În sfârșit, după puține minute, se deschise ușa și bătrânul intră.

— Bună vreme, arhon șatar.

— Bine te-am găsit, cuconașule.

— Ce faci, moșule? Cum îți merg trebușoarele?

— Cam cu necaz, cam cu odihna, ca la casa omului, când n-are grijă; dar a dumitale? Au ceva greutate că m-ai chemat? Eu unul m-am întârziat cu culesul și timpul se strică!

— Ale mele merg de minune: am ocărit pe toți, vatați, feciori, haidăi, ciobani. Pe cine n-am muștruluit! Pe toți, de la vechil până la pristavul plugarilor. Boii nu-mi trag și se rănesc de giug... Nu i-au frecat cu drojdii de untdelemn. Grămăzile îmi șed pe câmp dizghiocate-nedizghiocate, în vânt și în ploaie; țiganii fug, velnița stă, oile au vărsat!...

— Nu le-au hultuit cu acu de argint?

— Nu; toate merg pe dos și, într-un cuvânt, nu poate fi mai rău, căci lucrul merge ca roata împiedică! Nu, nu mai vreau să aud de gospodărie; m-am săturat de moșie... Să bem mai bine un pahar de vin vechi, moșule, și să vorbim de altă ceva, că mi-i urât și pace.

— Ba, ba, ba, ba! De ce te aprinzi așa, puf, ca un foc de paie? Binele nu vine nechemat și dacă te-ai supărat, ce? Adică: nu e știut că ochiul stăpânului îngrașă vita și că doară oala nu fierbe fără foc? Moșia-i bună și trebuie s-o ții.

— Destul foc am băgat într-înșii, moșule. Nu poți fi totdeauna aspru și cu biciul în mână... Îți pică greu. Nu ești om? N-ai cuget?

— Nu se poate fără-aceea, cucoane; ce-ți spun eu?

— Să lăsăm, moșule, gospodăria deoparte; spune-mi mai bine ceva din lume.

— Țiile casei părintești, cu care v-au legănat iubirea unei mame?

Dacă aveți un prieten, îl doriți; dacă aveți imaginație, cântați pe lira fantaziei o horă sau o doină și, cetind în urmă un poet slăvit, vă mirați că v-au furat din gând ideile sale cele mai bune. Dacă iubiți, sunteți ferice, căci vi se bate inima de dor... și atunci nu vă jălesc;

numai vă sfătuiesc să vă aduceți aminte că

„Vremea șterge toate”.

Poetul rostește acest adevăr cu mâhnire și omul îl ispitește cam cu durere și câteodată cam cu rușine. Ce folos! Am iubit și eu, am gândit și am visat nu mai mult decât voi, dar nici mai puțin. Din an în an, numai, îmi venia mai puține gânduri, imaginația îmi secase cu inima împreună, până ce am agiuns de a nu mai gândi la nimică. Atunci căscam gura – mai mult ceva decât un franțez – ceva mai puțin decât un englez – întocmai cum faceți și voi, întocmai ca un moldovan curat ce sunt din neam în neam și tot așa până când am priceput într-o zi amară și ploioasă că nu mai casc. Vai de mine! M-am spăriet atunci, o mărturisesc, m-am spăriet grozav de a fi singur într-un norod întreg, singur neputând șede cu gura căscată!... Și am bătut în palme:

— Băiete, băiete!

— Poruncă?

— Adă o garafă de vin de cel cu pecete din fundul beciului și zi lui Toader surugiul ca să puie doi cai de dârvală la o brișcă; suie-te cu dânsul împreună și poștește pe moș șatrariul la mine.

Băietul ieși și eu sării ușor de pe jilt, mulțămît de mine ea niciodată; eram într-o tulburare nespusă; măsurăm odaia cu pași de șese palme, frecându-mi minele cu bucuria lui Arhimed când au strigat „Evrika”! Ce găsisse, vă rog, înțeleptul Arhimed? 1... O nimică toată, un ce care nu să știe nici astăzi. Dar eu aflasem (nu vă supărați), un moldovan precum nu mai sunt mulți în lume, un tip din vremea lui Ipsilant<sup>2</sup>, un om care au văzut pe Moldova noastră îmbrăcată cu știe și cu giubea, numărând pe osișoarele mătaniilor sale generațiile ce au trecut, un român care au rădicat sprâncenele când au văzut fracul cel întâi șezând. pe divanul strămoșesc; un bărbat care au strâns din umeri când moldovanul, lepădându-și cel de pe urmă anterior, au rădicat cu gulerul unui surtuc de modă și ale sale pretenții de a face parte de Evropa țivilizată. Și când au descoperit că jisihi mu se tălmăcește moldovenește *ma belle, atunci sărmanul! au oftat din greu, din suflet și din inimă și au zis că nu e de trăit în lume, că n-au mai rămas credință!*

Acest vechi șatrari era de casa noastră și, de câte ori îl vedeam, îi vorbeam de zilnicele mele necazuri, de grâu, de popușoi, de boi și de plug. Fiecare timp a gospodăriei aduce alt șir de conversație și din toate convorbirile noastre luasem încredințare că șatrariul era cel mai

ispitit gospodar dintre Focșani și Mamorniță și nu pu

— Ce să zic? Nu le știi toate mai bine decât mine? Eu nu știu franțuzește; nu să politica în vremea, mea pe când am fost aprod la curtea lui Ipsilant...

— Ce zici, arhon șatrari, ai apucat pe Ipsilant, zău?... Ce vreme frumoasă trebuie să fi fost aceea! Ce curte! Ce alai!... Oare să năcăjia lumea și atunci, moșule, ca acum? Ian zi, cum au fost?

Șatrariul, strângând ochiul cu o nevinovăție ironică și dând din geană, răspunse cu liniște:

— Au fost cum au fost, cucoane... ceva altminter, pot să te încredințez, decât acum. Omul trăia, ispitia și îmbătrânia și atunci povățuia pe tineri; dar acum au agiuns un timp poznaș, unde pruncii vorbesc și noi, bătrânii, ascultăm: ispite să cetește asemenea în cărțile – T aceste nouă care au umplut lumea, dar băieții cred că trei buchi țin loc de păr alb! În zadar!... Musca tot se arde la lumina, măcar că strânge miere. Cucoane, cuconașule, părul alb nu se face fără necaz, s-o știi de la mine; cine au trăit au pățit și tot știe ceva mai mult; eu unul știu ce știu.

— Ce? Nu-ți place timpul de față, moșule?! – Ba îmi place ca viscolul la Paști, când pică aproape de Sf. Gheorghie. Treaba de astăzi nu-i de mine, nici eu de dânsa. Vezi, când gândesc la vremea mea...

— Asta tocmai doresc, moșule; doresc ca să-ți aduci aminte de tinerețile dumatle. Bő un pahar de vin, că el deschide inima și gura; vremile se prefac, se stric, poate, precum zici, clar vinul d împotrivă se face mai bun cu timpul.

— Bine zici, cucoane, podgoriile Cotnariului și a Odobeștilor tot rodesc, sărmanele! Și vinul lor tot bun este de când Ștefan Vodă... Numai oamenii care îl beu s-au stricat...

— La mulți ani, moșule; să trăiești, arhon șatrari!

— Să-ți fie de bine, cucoane, că nu întorci cuvântul pe limbă. Dumnezeu să-ți mărească puterea.

— Mulțămim dumatle, moșule; vină de sezi mai aproape de foc și nu te mai supăra de toate schimbările ce vezi; alt timp, alt obicei; lumea nu e vinovată că au pătruns-o propășirea.

— Rău îmi pare, peste seamă, că te aud și pe dumneata, cuconașule, vorbind întocmai ca și ceilalți de pe la târguri. Să nu fi știut că ești pământean și vrednic la interes, mai-mai că îmi venia grijă în spate de propășirea dumatle, care mulți strigă că este în aer, că ne

trage înainte;... și eu doară merg și vin în dreapta și în stânga, însă numai cioare și porumbi am văzut în aer și un vindereu câteodată.

— Cu toate aceste, bine zic târgoveții, moșule: omenirea merge înainte, dar noi, sărmanii. rămânem individual în urmă; așa trec rând de oameni peste rând, învățând cel ce vine de la cel ce au trecut. Noroadale se dezvălesc după condițiile climatice, după întinderea topografică a țărilor în care locuiesc, după nevoile interesului local, după împregiurările istorice și...

— Of! Of! nu zic, nu zic... poate să fie; dar am învățat ele la părinți să nu doresc stanca de pe par mai mult decât să cuvine și n-ai să mă faci să cred că semănând nuci bortite vei culege grâu; fagul nu rodește alta decât jâr. Omul trebuie să înainteze că e în mâna lui D (umne) zeu; dar lucrul silit este ca răsadul de mart; curechiul ce face nu trăiește iarna. Vremea de la sine ne împinge destul; de ce mai dorești ca s-o împingem și noi? Toate. Irphnie. a fi cu măsură și măsura cu cumpănială. Poate greșesc... dar eu, unul, nu mă bucur de ce văd!

— Știi că-mi placi, moșule? Ești ca locuitorii care ocăria șoselele, zicând că strică boii la unghii. S-a găsit unul mai priceput, carele au potcovit giugul, și de îndată toți au înțeles că este de folos de a nu se necăji pe drumurile desfundate, unde merge roata până la butuc în glod. N-avem ce face, moșule; așa este omul: obiceiul prinde rădăcină în gândul lui, se face a doua fire și îi vine greu, peste măsură neplăcut, de a se deprinde cu inovațiile; dar când s-au învechit o nouă idee și au intrat în cele de rând, atunce nu mai gândește nimine nici cum au venit, nici cu ce greutate s-au introdus. Ții minte de borănele, moșule? Ce ziceai de ele și de rarițele? Și acum le întrebuințezi.

— Ziceam ce zic și acum, replică șatrariul cu foc, sculându-se în picioare; multe pot fi bune Ț și pentru țara noastră, dar dacă am porni toate cu olac, fără ca să dăm vreme norodului <, de a se trezi și de a înțelege, vom intra cu nevoile, cu grijile sale zilnice, într-o grea peririscă; el va pierde încrederea și îți fi siliți ca să-l bateți pentru binele ce-i doriți; atunce poate el va sudui în loc de mulțămire și progresul și propășirea dumatiale vor pica în baltă, ca cei care l-au stârnit... Haide, hai; strică, strică;... darmă ocolul și nu face poiată. Mai ai unde dosi cârdul de vânt și de ploaie? Nu se fac lucrurile cu topuzul. Hei! Bine zicea vorniceasa, mătușa dumatiale, mai demult, când cetia boieriul d-sale într-o carte ce o chema Volter3. „Dragă, dragă, zicea sărmana, Dumnezeu s-o ierte! Lasă-ți cartea dascălului de la Paris; aud

că mult rău au făcut în lume cu condeii lui cel fărmeceat; că au dărâmat toate, ciociul dela, și credința și legea! Privesc, de când îl cetești, că și mata începi, dragă, a nu fi creștin cum ai fost! Și plângea cucoa n-a, de i se topi a ochii din cap... Ian, cărțile au stricat lumea și nu altă.

În vreme ce șatraru vorbea astfel, eu îmi strângeam buzele de râs, aducându-mi aminte multe scene de aste în casa mătușii mele și totodată îmi era ciudă că nu puteam intra în serioasă vorbă despre influența lui Volter asupra civilizației și despre aplecările filosofice a veacului XVIII, care au deschis un nou orizon și o cale liberă geniului, înțelepciunii și conștiinței omenirii. Mnițămindu-mă deocamdată numai de a pune degetul pe rana vie de astăzi, și, numai că să cerc mai cu adâncime ideile șatrariului, i-am zis:

— Așa, moșule, crezi că vorniceasa avea dreptate de a huli literatura și fie a țipa că toate sunt dărmate, fiindcă s-au priceput că nu mai este acea ușurință care au fost pentru unii și alții ca noi de a se chivernisi?

— Ba nu; măcar că toate s-au schimbat și s-au scumpit cu civilizația dumneavoastră, când toate ar fi trebuit să fie mai ieftine.

— Zici că s-au scumpit toate, moșule? Însă nu s-au mărit și îndemânările? Moșiile aducea mai înainte ce aduc astăzi? Orice negoț din picioare îți arunca precum astăzi folos peste folos?

— Câteodată și colac peste pupăză, dacă nu te întinzi cât oghealul... le știu, le știu! Zicând așa șatrariul șezu pe scaun clătind capul, ca un om neconvins, luă mătaniile sale roase din buzunar, îndreptă pe picioare poalele antereului său, puse ambele mână pe genunchi, plecă trupul spre cămin și, aruncându-și ochii asupra focului ce ardea voios, traduse gândurile sale grele prin un oftat melancolic și prin un adânc, ai! hac! ai! hac, hac, hac!

— Ce ți-e, moșule, ți-e greu?

— Vezi, cuconașule, toate ca toate; mai înainte mergea apa limpede la moară; mintea norodului era cum era; lumea trăia în unire și cu pace, se bucura și se veselia; prietenii era prieteni, frații, frați, iarna, iarnă și vara, vară. Acum, nici când să sameni nu te pricepi, nici când să strângi; mintea e mai ageră, oamenii mai iscusiți, poate, dar inima, dragă cuconașule, inima e mai vicleană! Bunătatea cea din vechime au pierit și. pace!... Acole-i nodul!... (Je vrei

— Mai mult?

Con vineția cu care se rostia bătrânul, tonul pătruns cu care

vorbea mă străbătu. Cătam cu tristețe în fața lui zbârcită, în ochii lui plini de o generoasă aprindere și, gândind la o inimă de îngerăș cu păr galbăn, pe care de vreun an mă sileam din toată puterea a-l șterge din suvenirul meu, la multe făgăduinți ce promisem și a căroră îndepliniri au rămas scrise pe nouri, la nestatornicia prieteșugului și, mai vârtos, la interesele personale în luptă cu principiile morale de multe ori biruite de ele, mi s-au strâns inima și mi s-au rănit și mie deocamdată sperarea în viitor; îndoiala mi-au împresurat sufletul și, ca un eho depărtat a oftatului moșneagului, pieptul meu slobozi un suspin dureros.

— Așa, așa, urmă bătrânul; nu se poate nimine rezăma în zioa de astăzi pe nimica; adevărul lesă măcar de ar fi sub pământ; și când gândesc la toate, eu care pot zice că am trecut prin ciur și prin sită, zău! că mă îndoiesc de mai trăiesc și că tot eu sunt șatrariul Ion Criță, astfel s-au prefăcut toate pe lângă mine, una câte una!... Însă tot șchiopătam cale-vale; dar acum este între noi un ce, o simțești și dumneata ca și mine, care ne apasă Moldovenia fără ca să ne deie în loc altceva mai temeinic.

— În adevăr, moșule, simțesc și eu că din nenorocire ne depărtăm, obstește vorbind, din zi în zi mai mult de egoistele noastre interese locale, că începem și noi a privi, cu o tristă conștiință de sine, nevoile noastre și propășirea popoarelor ce ne încungiuă, văd încă mai departe; că am început a întinde viața noastră soțială, ce o numește Moldovenie, peste hotarele sale materiale, cu gândul prin literatură, cu fapta prin negoț. Știu că o asemenea deșteptare produce o momentală oprire, o încetare neapărată în toate ramurile viețuirii și a economiei soșietății, însă nu putem tăgădui că și la noi timpul de fată au întins razele progresului peste toate clasele; că fiecare simțește cu o tristă și vie pătrundere în câtă depărtare au rămas neamul nostru de civilizație, care dă o așa de falnică clezvălire, o înflorire așa de mănoasă țărilor apuseane a Evropei; și tocmai pentru că ni s-au trezit conștiința națională, am tradus Moldovenia dumitale în România și vom propăși încet, încet, până când va voi civilizația să ne deschidă cu totul brațele sale de mamă și să ne tragă cu iubire în cercul alesei sale familii. Așa, așa, moșule! Și mac ar că dai din cap și chiar cât ești de pătruns de idei învechite, nu poți să mă împotrivești, pentru că nu trebuie să ne învinovățești pe noi de nemulțămirea care te apasă, pe noi care suntem în puterea vieții și chemați a lucra, a pătimi și a merge

fără repaus pe calea propășirii ce ne-au deschis-o însăși pronia cerească.

(Moșneagul oftă din greu ascultându-mă.)

— Neodihna care îți tulbură inima, moșule, o pot asemăna cu simțirea ce o are un pământean, când își schimbă gospodăria pe altă moșie: lăsând un lo? la care era deprins, el vine într-o casă nouă, necunoscută, pe o moșie mai largă, cu alte îndemănări, carele nu se potrivesc cu cele ce au avut ani întregi sub mină și, măcar că pe una și pe alta se samănă tot un soi de pâine, îi trebuie vreme ca să se deprindă cu locul nou și, până atunce, el țipă de necaz. Asemene și dumneata, arh on nemulțămitle, nu poți ca să te deprinzi cu gospodăria nouă a timpului de fată și voiești a găsi în casa de astăzi, largă și încăpătoare, imparțială lăcașului îngust de ieri, unde, șezând cu nepăsare pe colțariul dumitale, îți pica toate sub mână, fără ca să te scoli de pe cultuc.

Moșneagul mă asculta cu ironia în ochi și cu un zâmbet de îndoială pe buze. Șirul ideilor mele și a lor pornire se făcuseră serioase; zioa era ploioasă; noaptea căzuse și lapovița bătea cu urgie în geamurile salonului; acoperimântul casei se clătina de furtună și răsuna de gemetele vântului de nord, care vâjâia prin hornurile zidirei. Nu mă simțeam nici eu destul de bine în minutul de față, nici destul de convins, o mărturisesc, ca să intru cu o mai înduplecătoare elocuență în luptă cu un așa îndărătnic reprezentant a trecutului, un bătrân, pe a cărui minte, sănătoasă și firească, argumentele mele adunate cu o scolastică sistemă curgea ca apa de pe lișiță-Am cercat deci a mă coborî de pe tribuna serioasă de campion a propășire! și a *L> intră în câmpul mai vesel și mai înflorit a romanțului: sărind dar de pe jilțul men și, oprindu-mă cu brațele crucișe dinaintea bătrânului, i-am zis cam din senin:*

— Iubit-ni vreodată, moșule? Abâ6 însă rostii aceste cuvinte, și se prefăcu pe loc înfățișarea șatrariului. Fără ca să-și schimbe poziția, ironicul zâmbet ce se giuca pe buzele lui se șterse, zbârciturile feței lui se neteziră, focul giuneței începu a scânteie în ochii săi și o nerăbdare nervoasă se arătă în toate mișcările sale. Chiar mătâniile, ce le ținea de chioștec în mână, începură a se mișca și a desina în aer un cerc mai viu și mai viu, până când, lepădându-le pe masă deodată, el se sculă drept pe picioare ca un tânăr de 25 ani și atunce înțelesei că șatrariul avea de gând să vorbească de trecutul lui cu o neobicinuită verdeață. Văzându-l

astfel, cu capul plecat spre mine și cu mâinile adunate la spinare, n-am putut să mă opresc de a gândi la fantezmele lui Shakespeare<sup>4</sup>, care personifică muștrarea de cuget, și mă căiam din suflet de nesocotită întrebare ce făcusem bătrânului, căci fiecare om poartă în fundul inimii sale o taină, pre care nu e dat nimărui ca să o răscolească!

— Hei! Cuconașule, zise șatrariul oftând, grea vorbă ai spus, dar nu m-au supărat... Puteai ști dumneata ce cumplită aducere aminte ai trezit în mine?

Acest început mă pătrunse și-mi vădi lămurit că bătrânul păstra tradițiile bunătății de inimă din vechime și că, îngăduitor pentru greșelile altora, el pentru sine păstra asprimea și tăria moraliceștilor principii. După o mică pauză, șatrariul adăugi:

— Dacă am iubit? N-am fost și eu tânăr?... N-am fost bărbat și eu?... Nu. știu cum iubiți astăzi ne moda nouă: datr văd că nu mai sunt femei. Alt timp, alt obicei, cum ai zis; numai nu știu care era mai bun? Pe când știu eu, femeia îmi căuta de casă; acum au lepădat ele tesfcmelul, cațaveica, tulpanul, gospodăria și alte multe... Așa, boieriule; și de când au ieșit blondele, horbotele, capelele de Viena<sup>5</sup> și bonetele ele la Liptța<sup>6</sup>, gazurile și alte, au prins și ele la fumuri și de atunce au început Stan și Bran a vorbi de speranță națională, de civilizație, de luminarea secuului, de lună și de stele, într-un cuvânt, de visuri deșerte; au pisat apa ca să facă unt și prășesc cu sapa de lemn că nu i-au luminat D (umne) zeu!... O știe biata răposată dacă am iubit, o știe Safta mea, Dumnezeu s-o aibă în vecinică fericire! Că am trăit o viață dulce împreună, dar am început cu vai și amar însoțirea noastră; câte chinuri am tras până când ne-am unit! Câte întâmplări grozave șaici și aiure am suferit!... Când îmi aduc aminte, vezi, și acum îmi sare inima-n piept.

— Nu te supăra, moșule, nu te supăra; n-am zis-o cu răutate. Nu ești casnic al nostru? Nu m-ai purtat în brațe, arhon șatrar? Eu n-am uitat ce bunătate de femeie au fost mama Safta, cum o numiam când eram copil și îi furam lisă de chitru din camară; dar știi prea bine, moșule, că de atunce au trecut ani și ani. un patrar de veac poate; că în vremea aceasta am umblat din țară în țară...

— Dar tot ai venit cu bine, cuconașule. Zicând aceste, șatrariul sezu și, plecând de mai multe ori capul înainte ca omul ce se pătrunde de un adevăr, adăugi: M-ai lăsat ram verde încă și m-ai găsit vreascură uscată; cu toate aceste când gândesc la ea, la dragostea ce ne-au unit,

iarăși mă înverzesc ca otava după ploaie; nu pot șede cu sânge rece când îmi aduc aminte cum m-am dus departe de țara mea ca s-o caut; cum din cea mai mare lene a norocului m-am găsit într-o zi aruncat fără ispită, fără sprijin, în valurile amare ale nenorocirei și pe stâncile jalei.

Îmi veniseră lacrimi în ochi, căci glasul bătrânului tremura cu o simpatică răsunare.

— Cum de nu mi-ai spus niciodată, moșule, nimică de toate întâmplările dumitale? Eu m-am trezit în brațele dumitale și credeam că v-ați ținut de casa noastră din părinți în părinți.

— Ba nu, ba nu; numai eu am venit cu părintele dumitale din Țarigrad<sup>7</sup>, unde mă găsisse domnului rătăcit... Vezi, cuconașule, în vremea de atunci nu era bine de trăit în Țara de Gios, când era ienicerii la cetăți și tătarii în coastele noastre. Galațul, Hotinul, Chilia, Ismailul era pline de grei nour și cum se rădica un vântișor, furtuna venia cu urgie peste noi. Eu sunt covurluian precum și Safta mea era tecuci încă. Turcii pe atunci nu purta fes și, dacă îl purta, i-l puneau, precum pune românul căciula când e cu chef, cam pe ureche. Ei nu știa de frica bimbașilor și pentru aceea era și mai mare frică între oameni. Nu știa zioa de jalea ce o vedea noaptea.

Îmi dedasem toată luarea aminte la vorbele bătrânului, pentru ca să nu pierd niciun cuvânt și, voind să-i dau mai bună apă la moară.

umplui ambele noastre păhărele și, purtând al meu la gură, zisei:

— Să trăiești, arhon șatrar, și biata răposata dumitale!... Vremea este urâtă, seara lungă, treabă n-avem; tot ai să mâi la mine... Putem dar să mai bem un păliar, două, de vin. Nu te rușina că vinul oțelește inima și dezleagă limba. Spune-mi, moșule, câte ai suferit până când ai luat pe mama Safta, că tare fac haz de istorii omenești, când sunt adevărate sau rezămate măcar pe o patimă serioasă, pe o simțire vie, care poate agiuta inima omului în lupta ce are cu feluritele întâmplări ale vieții. Sunt sigur că ai luptat bine și ca un român verde, până a nu săvârși însoțirea. Dar spune-mi toate de la început și fii sigur că te-oi asculta cu amândouă urechile și din toată inima.

— Pot vorbi de toate ea un om, dar nu bat ușor cu limba cele ce privesc căsătoria mea și grelele împregiurări în care m-am aflat în tinerețile mele; cele ce am de spus sunt așa de nepotrivite cu cele ce vedem astăzi că ai să gândești că, vorbind de Moldova, am să te duc în

altă țară, iar nu în ținutul Covurluiului și chiar la malul Prutului, unde m-am născut. Dacă voiești, Ț-oi spune toate de la început; aprinde-ți dar ciubucul; să pun și eu două lemne în foc și pe urmă voi începe halimaoa mea din vremea trecută... Urâtă și pogană vreme au mai fost!...

Așa omul se găsește de multe ori în contradicție cu sine însuși!... Filosoficele mele argumente le văzui respinse; elocuența mea o bătrânii îi lăsa cu hi cu lui. Dar se șoptia ca Petre Criță n-au fost totdeauna așa. Au fost vreme, zicea ei, când Criță iubia chefurile și mai vârstos iubia de a merge la crăcima de pe râu, unde se aduna flăcăi și fete pentru jocuri și care era ținută de un corodean ce avea parte în Stor o ești, de pe femeie. Se răspândise vorba că într-o seară se auzise neobicinuită veselie în vale, că venisă neguțitorul de la Orhei ca să cumpere miei și se făcea tocmeli și se bea de aldămaș. Dar venisă și femeia corodeanului cu nepoată-sa, Ioana. Ce au fost în urmă, nu se știe, dar zicea bătrânii și se șoptia în lume, că nu s-au mai văzut străinul în Storojești ca în toți anii; de atunci nu s-au mai întors, nici fata de la Corod nu s-au mai dus acasă; că o furase Petre după drept și obicei, ca s-o ducă la cununie. Ioana era frumoasă ca luceafărul când începe a răsări; era oachișă și bălănică; părul îi ședea creț pe tâmple, ca spicele grâului pe claie; era rumenă și albă, dreaptă ca nuiaoa de alun și avea o inimă de copil, duh de femeie și minte de bărbat. Ce fericire era în casă și ce bunătate! Criță se bucura în fundul, sufletului, dar niciodată nu rostia bucuria ce avea în piept; așa îi era firea lui.

După nouă luni în capăt văzui și eu lumină. Când începui a umbla, mă lua tata în brațe și mă dezmierda. Câteodată însă, doamne ferește, mă bătea și mă îngrozia, dacă nu făceam îndată ceea ce doria ca să fac! Nu era chip ca să fug sau ca să mă ascund și, când voia mama a mă scăpa, numai vedeam că se rădica sprânceana, o lacrimă pica din ochiu' marnei și tot se făcea cum era ca să se facă. Într-o zi m-am trezit cu un frate mai mic pe lângă mine; îl iubiam și 11 povățuiam; și amândoi creșteam unul pe lângă altul, ca două ramuri dintr-o rădăcină. Când eram de opt ani, spunea tata, într-o zi către mama: „Pe Ion trebuie ca să-l dăm la carte ca să știe, când va veni vremea, a discurma hârțile și scrisorile noastre, cele vechi”. Și a doua zi și veni dascălul Toader; deci am început a învăța carte. Tare îmi venia greu, decât era iarnă; în câmp nu era de lucru, tata o vrea; n-aveam ce face; învățam. Vremea trece rapide și din ghindă se face stejaru; așa și eu mă făcusem

între aceste din copil flăcău. De mult umblam cu luntrea pe râu purtând vâsla și aruncând mreaja, de mult mă învărtiam prin huceag și prin țarină cu copoii. Musteața îmi înfierasă abia, când într-o zi îmi spune tata:

— Se aude în lume, fătul meu, că vin moscalii în țară. Avem o pricină la Iași pentru partea noastră din Corod, vreau ca să vezi lumea; vom lăsa grija casei fratelui tău, Nicu, că-i destul flăcău și el, ca să agiute pe mama în casă; treaba câmpului s-au închiet; am strâns roada pământului cu mila lui D (umne) zeu; mâine ne pornim la Corod și de acolo la Iași; cine știe ce va mai fi pe urmă; dar treaba de astăzi să n-o lăsăm pe mâini!

Poate că aveam ceva ca 19 ani atunci, eram tare cât douăzeci și când eram îmbrăcat cu scurteica mea cea de postav albastru, când aveam pălăria cea cu cordele roșe în cap și cheltuisem degeaba, căutănc] a convinge șatrariul de protia ce are timpul de față asupra trecutului, căci o singură vie aducere aminte din viața lui l-au adus fără voie a califica de vreme urâtă și pogană epoha cea slăvită și mult jălită de dânsul... Omule, omule! ce ființă poznașă ești tu! Când simțești nevoia la piele și când te dă necazul de-a tumba de pe pedestalul mândriei tale, atunci nu mai înțelegi de cuvânt, ci de frică!

Dar să ne întoarcem la istoria șatrariului...

### *Istoria Șatrariului*

Petre Criță se cheamă tatăl meu și era bine numit, că de criță îi era și gândul și voința; el era răzeș de pe malul stâng al Prutului, cu șederea în hotarul Storojeștilor, care acum nici nu mai sunt în Moldova și fac parte de moșia unui cinovnic din Besarabia. La Storojești era case bune și oameni mulți în acea vreme; era vii și livezi, fiecare avea vite pe bătătură și cai în herghelie. Mulți de la noi avea și lăturile în satele de cedaltă parte pe apă, la Smulți, la Corod, în Oudalbie și pe valea Ilorincii, căci aveam obicei de ne amestecam sângele unii cu alții și ne încuscriam sat cu sat; noi, storojeștii, ne țineam în rudire și cumetrie cu smulțenii și cu corodenii și picucenii cu noi așa veniseră, că ei aveau moșteniri la noi de pe femei și noi la dâșii. Petre Criță avea buna parte a bătrânului Zahan în Storojești și vreo (30 stânjini în Smulți și în Corod; trăia bine și cu îndestulare și fără grijă; caii îi era cai, vitele, vite. Mai bun pascar nu era pe toată întinderea Prutului, nici se afla mai bun pușcaș în tot ocolul, decât Criță. Trebuia cuiva o viză la Blagoviștenie? 8 Petre își lua mrejele de pe gard, vâslele din căsoi, pune luntrea în

car și se cobora la apă; viza era prinsă, cât de mare pentru cel ce o plătia și una mai mică pentru casă. „Unul să aibă, zicea Petre întorcându-se acasă, dar și celălalt să nu fie lipsit”. Și când venia un oaspeț în casă, găsia totdeauna o bucățică bună în strachină, un lăicer nou pe poliță și o mână de român strânsă la voie, deschisă la nevoie. Când venia vremea vânatului, huceagul răsuna dinapoia lui Petre. Cine știa toate poticile ca Criță? Cine prihodele mai bine decât el? Când da copoiu lui glas, când punea Petre pușca la ochi, pica vânatul din fuga cea mai mare ca de trăsnit; iarna, când Bratișul era înghețat, se ducea Criță 18 pândă și totdeauna aducea sau un godac sălbatic de prin stuf, sau o pasere mare de baltă. Petrea se învârtia și umbla orișunde, numai la crăcimă nu călca nechiamat; și numai atunci îl vedea cineva pe prispa ei, când se aduna fruntașii pentru cislele domnești, sau când avea ceva de pus la cale pentru obștie, înăuntrul hotarului, însă, când intră în crăcimă, strângea sprâncenele omul, se posomora greu și nimărui nu-i venia în gând ca să-i zică ceva, că se simțea că jarați cui era ascuns sub cenușă.

se uita în ochii mamei și nu dischidea gura. Tata era jignit de aceasta, se vedea pe dinafară, dar să fi fost și vătămat de asemenea dispreț nu și l-ar fi rostit, că ținea cugetările vechi de la părinți, la care oaspețul era sfânt. Eu mă uitam cu pumnii strânși în fața omului și nu-mi plăcea căutătura lui; era cam steclită, ochiul lui nu se unia cu alt ochi, cum se unește gând și gând, când unul și altul au de mamă inima. Nu mă pricepem de ce el îmi făcea o asemeni întipărire; poate că aveam în inimă o presimțire, că adică cunoștința aceasta nu ne va fi cu priință; așa își închipuiește omul fel de fel; într-un ceas de luminoasă prevedere prinde patimă asupra unei ființi care o vede întâieși dată. Nu puteam ca să-mi trag ochii de pe fața oaspetelui nostru, cât de neplăcută-mi pare, și-mi aduceam aminte de bălaurul care, cum spune povestea babei Turculesei, ce de mult era în casă, lipia cu o căutătură păsările pe creangă. Masa pentru noi era pusă după obicei în cedaltă casă, și, când vrei și eu ca să mă duc după mama, tata mă rechemă.

— Dumnealui este, îmi zisă, trei-post. [elnicelul] Grigori Bele de la Corod, acum în slujbă pe lângă un bimbași, ce l-au ales partea noastră ca vechil în pricina ce o avem la Divan. Dumnealui cunoaște pe unul din boierii ce șed pe scaun și ne-au făgăduit de a sprijini dreptățile noastre, pentru aceasta s-au rădicat de la Galați și au venit aice, ca mai întâi să vadă hârtiile noastre vechi și nouă; adă-le, băiete.

Hârtiile era în lada cea mare, strânse în mai multe săcușoare de pânză și lesne de găsit; le știam de rost, deci, lăsând hotarnica cea mai temeinică în Ladă, fiindcă omul nu-mi plăcea, numai celelalte hârtii le pusei pe masă. Tata se făcu că n-au înțeles. Vechilul nostru începuse de a ceti.

— Du-te, măi băiete, și poartă de grijă de caii noștri cum se cuvine; când ceri muncă de la un dobitoc, dă-le un mertic de grăunțe mai mult; că mâine în zori de ziuă vom fi pe drumul Corodului. Să ai privighere ca nici argatul d-sale, ce au venit cu caii în urma noastră, să nu fie lipsit de nimica.

Trecând la grajdii, aruncaii ochii prin fereastră și văzui pe Bele, cum cetia hârtiile cu o strâmbătură la obraz care nu-mi plăcea de feli și pe care tata nu putea să o vadă, fiindcă era între dumnealui și Bele hârtia în mijloc. Nu știu cum îmi venisă la inimă deodată; donam ca să nu ne pornim; voiam ca să cer de la tata ca să mă lese acasă, dar știam că la dânsul hotărârea este hotărâre, deci, suspinând din greu, turnam grăunțe la cai. 5

Bele era om între 30 și 40, cu trăsăturile regulate, decât avea un ce asupra ochiului drept, care te îngheța, pe când cel stâng se uita cu blândețe. Toate mișcările fizionomiei sale erau repezi, deodată însă sta, și obrazul său părea atuncea că este de piatră și numai vioșia ochilor te făcea ca să crezi că are viață de om; fruntea lui deschisă, rasă la tâmplă și pe deasupra urechilor, avea două dungi adânci în

### 5.1

brăul mai cel de matasa sau de lâna peste mijloc, multe fete întorceau capul după mine, însă eu nu mă întorceam după ele, că îmi spusese tata: „Măi Ioane, fătul meu, ești în vârstă unde gândesc flăcăii la fete, nu te uita degiaba la ele, că eu Ț-oi da una frumoasă, cum era mama, și bună de bunătate și niciuna în Storojeni nu-i ca să-i vie la brâu măcar”. Eram deprins a asculta pe tata, de aceea când mă trăgea inima, ca să mă uit la vreo fată, pe care spânzura o cosiță cu cordeluțe, îi ziceam ca să tacă mulcu; și tăcea săraca de nevoie, că trăgeam și eu gândul și ochii într-altă parte și, dacă îmi bătea inima mai rapide, mi-aduceam aminte de făgă –, duințile tatii și-mi ziceam: „a mea îi mai frumoasă” și visam la dânsa zioa și noaptea. La joc nu mergeam că eram crescut în aer și în vânt, mai bine luam pușca duminicile și mă duceam la vânat sau mă suiam în luntre, o puneam în dricul apei și o lăsam în voia răpegiunei.

Câteva zile abia trecuseră de când îmi vorbise tata, când, întorcându-mă acasă spre seară de la odaia noastră, văzui pe masă o față lucind de albă și toate cele ca oglinda; mama era în rochia cea de mătase cu cațaveica cea cusută cu fir și cu ștergariu cel subțire ca păianjinul. Tata nu era acasă.

— Ce, mamă, pe cine așteptați? Ați făcut pregătire ca de Paști și suntem de-abia aproape de Crăciun, îi ziceam sărutând-o.

— Așa au poruncit Petre; mi-au zis că are să vie cu un oaspe însemnat, când va răsări găinușa; o vezi loane, cum începe a luci peste Bratiș?"

Abia se vedea geană de lumină în depărtare, dar când răsărisă steaoa și razele sale dulci se răsfrânsesă bine în oglinda apei, lungind lumina din mal în mal, se auzi și zgomotul vâslelor pleșcuind în apă și, după câteva minute, veni tata pe cărarea ce duce de la râu la casa noastră, așezată tocmai pe mal și cu livada și via spre apă. Tata era urmărit ele un om nalt și zdravăn, îmbrăcat ca noi toți, decât scurteica lui de postav verde era ceva mai lungă și îi venia mai până la genunchi; avea pe deasupra un mintenaș de milde (blană), șalvarii lui era cusuți peste tot cu găitanuri de mătase verde și îi prindea pulpele ca niște colțuni. Pe picioare purta niște papuci turtiți de piele roșie; avea un brâu de șal verziu cu flori, din care ieșea o păreehe de călimări galbene, cu coadă; precum se vedea, știa carte! Când tata era pe lângă tinda casei, mama ieșisă din casă ca să primească pe oaspeț. Luminările erau aprinse în casă și toate cele în cea mai bună rânduială.

Se așază oaspețul la masă, mama și noi aducem bucatele; vinul ourgö ca din lei că într-un poloboc, din pahar în gura străinului; tata be după obicei. După ce sfârșiră de mâncat, amân – doi frații strângeam străchinile și paharele și mama aducea de spălat la oaspeț, pur tind pe umăr un ștergători cusut cu flori la capete, că așa cerea obiceiul de atunci; femeia slujia cu copiii pe străinul ce venia în casă și oaspețul mulțumia și era mulțumit. Dar acest al nostru curmeziș și musteața sa lungă, subțire și creață pica peste buzele s-ale carnoase, ca un ram de mesteacăn peste o râpă. Nu-mi plăcea omul, ce să zic! Auzeam vorbind pe tata cu dânsul cu iuțială și când am intrat nesimțit în casă, tăcea pare ții și tata și dea cu capul în mână cum nu îl văzusem niciodată. Numai deodată se rădică tata în picioare și, puind amândouă mâinile pe brațul ce postelnicelul ținea pe masă, zisă cu ton și cu aprindere:

— Ian să-ți spun dumitale, giupâne Grigorie, nu s-au născut încă

om, care să-și facă râs de Petru Criță! Cele ce mi-ai zis le cred, pot fi folositoare, dar nu-s de mine; iată hârtiile mele; numai o sfântă dreptate este în lume, eu totuși cred despre mine că o învoială strâmbă este mai bună decât o judecată dreaptă, dar ceilalți nu vor, și așa trebuie ca să ne judecăm înaintea boierilor Divanului! Dar ca să mă duc eu, Petru Criță, ca să-mi cumpăr dreptatea mea cu banul meu, n-oi face-o, nici pentru Ioana mea măcar n-oi face-o, că mi-ar fi rușine de mine și de lumea toată. Măine vom fi la Corod și acolo vom vorbi în ființa tuturor care au parte, până atunci bună noapte.

Niciodată nu văzusem pe tata așa.

A doua zi era caii gata deamânicate; mama sta în ușă și plângea și eu aveam lacrimfi] în ochi, măcar că-mi era duhul voios, ca la o pasere ce întâias dată-și în țin de la zbor aripile sale. Cu toate aceste, când eram să ieu zioa bună de la maică-mea, mi s-au frânt inima în două: nu voiam ca s-o las, o sărutam cu furie și sughițam de durere. Și ea sărmana asemenea și avea dreptate, D (umne) zeu s-o ierte, că de atuncia n-am mai văzut-o, că de atunci n-am mai călcat în casa unde mi s-au făcut întâi și întâi lumină! Așa, cucoane, omul știe când se duce, dar nu știe dacă se va întoarce. Ne-am pus pe cai cu toții și, înșirând malul Prutului în sus, am trecut apa Prutului ceva pe deasupra Pașcanilor; nu se făcuse încă seară și eram în Corod, în casa noastră în care ședea o rudă a maicei mele, care purta de grijă de partea noastră de moșie ce avea mama de zestre. Abia era caiii în grajdii și se strânsese toate rudele noastre pe lângă casă; era zi frumoasă de toamnă, o sâmbătă seara; toca la biserică și tata era încungiurată și strâns de unul și de altul și se vădia bucuria care ave fiecare de a-l vede. Orice să zică ceilalți, eu unul sunt încredințat că omul cinstit nu-și pierde fața niciodată și oricând cu toții au plăcere de a-l vede și cel rău chiar se închină înaintea lui și-l are de mai mare. Jupânu' Bele era mai mare decât tata, el era în slujbă și tata numai mazil, cu totuși nimine nu se uita la el, până când tata, luându-l de mână, l-au dus înainte ca fără pierdere de vreme să se facă alegere de trei oameni, care vor merge cu dânsul la Iași. Eu mă dasem de o parte cu flăcăii ce veniseră și ei ca să facem cunoștință și vorbeam de una și de alta când, uitându-mă la o casă care era peste pârâul ce desparte satul în preajma casei noastre, văzui o fată ce șede pe scaunul cerdacului, torcând lină de pe fus. Inima ine rămăsesă lipită de ea; vrei a n 1 e a să-mi duc gândul la altă parte, mi-aduceam aminte de vorbele tatii; în zădar! Nu

puteam cârni ochii de pe dânsa și cu cât mă uitam la dânsa, cu atât mai mult îmi pare că trebuie să mă uit; ea nici nu ne vedea. Un văr primari al meu, care mă văzuse că mă uit cu ochi mari la casa din primă și care era lângă mine:

— Aceea, îmi zise, este Safta, nepoata lui Bele; să ne zărească numai și îndată va fugi.

Și în adevăr, fata întorcând capul ne văzu și fugi eu foc pe obraz. Nu știu cum mi se făcuse în inimă; îmi pare că-mi lipsise ceva din mine, dinlăuntru. Soarele era la asfințit, tata ieși din casă cu toți oamenii; trei oameni era aleși și fiecare se dusă la treaba lui. Când eram singur, tata îmi zisă, arătând casa din preajmă:

— Acolo-i fata care va fi femeia ta. Avem încă vreme ca să ne ducem la dâșșii, suntem vorbiți și, după Iași, cununie. Luat-ai hotarnica cea a lui Miron, care n-ai vrut ca s-o arăți?

— Luat, tată.

Mi se bătea inima răpede, răpede, când treceam pe lângă locul unde șezuse Safta clinioarea. Bele mersese la casa lui. Numai tata și mama fetei erau fată. Abia făcusem cunoștință.

că mă săruta bătrânii ca pe copilul lor și arăta o mulțămire ce se veci6 a fi de oameni buni.

— Haideți în cerdac, zisă tata; copila unde-i?

Ieșind afară o văzurăm noi viind cu cosițele sale cenușii pe umere, mâind vițelul la vacă cu o mână și țiind în alta o doniță nouă, plină cu lapte, care nu era așa de alb ca ea.

— Vino Saftă să-ți vezi mirele, îi zice marna.

Și fata, roșie ca fraga, lăsă vițica și veni în cerdac. Numai atunci putui giudeca cât era de frumoasă.

— Să vă dea D (numai e) zeu noroc, spună bătrânul și tata având lacrimi în ochi adaugi, uitându-se la noi, cu glasul lui cel limpede:

— Sa de D (umne) zeu ca să trăiți o viață așa de fericită precum am trăit și trăiesc cu Ioana me. Mă doare în suflet, că nu vă vede și ea acum împreună, dar n-avem întârziere multă la Iași, nunta vom face-o la Storojești!

Atuncea numai am îndrăznit de a rădica ochii și nu știu cum s-au întâmplat că ne-am uitat unul la altul; căutatura sa m-au pătruns până în fundul sufletului și îmi tăia și glas și tot. Dar eram așa de fericit ca niciodată. Tata fetei luă mâinile noastre și puindu-le una în alta: „măine veți fi logodiți”, ne zise. Mina sa o simțeam tremurând într-a

mea și eu tremuram ca o frunză suflată de fortuna, când, uitându-mă drept înainte, văzui pe Bele, de pe cedaltă parte a pârâului, uitându-se înspre noi cu ochiul lui cel rău și cu un surâs pe buză, surâs care nu era de om.

Fiori îmi venisă de căutătura lui; îl văzuse și tata și chemându-l în cerdac îl pofti pe a doua zi la logodnă. Fata fugisă cu donița în casă și Bele, mulțămind, zicea că îndată după logodnă va fi silit a se duce la Galați, că după două-trei zile negreșit va veni și că apoi vom merge la Iași cu gata.

— Bine, bine, răspunse tata, nu te silesc, dar gândește-te că suntem la octomvrie, aproape la giumătate, că avem o giudecată care cu drum cu tot poate c-o să ne ție mai mult decât gândim, că postul Crăciunului se va apropie și că am o casă de făcut mai înainte.

— Nici eu nu doresc, zice Bele, ca să împiedic norocul nepoțelei mele, dar am găsit niște scrisori acasă, oare numaidecât mă silesc ca să mă întorc la Galați, unde știți că sunt cu însărcinare; mâine îi vom logodi și când ne vom întoarce și trăind îi vom și cununa.

— Doară ne-o feri D (umne) zeu de v-o cumpănă până atunci! zicea mama, făcând cruce, nenorocirea vine nechemată peste om.

— Dar noi, replică Bele, trebuie să ne așteptăm la dânsa, verișoară. Și după această vorbă încremeni toate trăsăturile obrazului lui și aceasta din cea mai vie mișcare ce avuse mai-nainte. Îmi vinia gheață sub unghie și tata nu era mulțămit. Sculându-se, luă pe bătrânul Bele (că și tata Saftai se trăgea ca văr al doilea cu postelnicelul din Belești), de o parte și, puind cu dânsul la cale pentru mini, mă lăsase în vorbă cu soacra. Postelnicelul se sculă, și, dând seara bună, se duse. Safta pusese masa pân-atuncea, aprinsese luminările și candelile și ne îmbie cu bălaii la mâncare. Tata și bătrânul Bele se cinstia unul pe altul; eu, de multă inimă ce simțeam în mine, uitam gura, vedeam pe Safta cum umbla și cum ne slu. jia și făceam în tot chipul ca să-i agiut; când se apropia de mine îi luam mina pe furiș, ca să se deprinză de mine; ea se uita atuncea la mine, zâmbea dulce și părea că ne cunoaștem din copilărie; așa aveam tragere de inimă unul către al tu li Ea vedea că nu mâncam și-mi lăsa strachina dinainte până când eram silit să mănânc, ca să nu prea ostenească de a lua și partea mea din toate. Ce să-ți spun, cuconașule? O nouă viață se deschisese pentru mine în seara aceea. Vedeam toate mai altfeli și le simțeam mai cu pătrundere; tata (?) se uita câteodată la mine, dar ghidul lui (?) era

greu, că-și aducea aminte de sărmana mama, care nu era față. În sfârșit, a doua zi dimineată, după biserică, unde am mers cu toții împreună, bărbații de o parte și femeile de alta, s-au strâns toate rudele la bătrânul Bele, ale noastre și ale lor; veni și preotul și schimbarăm inelele, eu cu logodnica me, după cum se politica, când părinții era vorbiți.

Din minutul acela priviam pe Safta ca a mea; mergeam în casă la dânsa când îmi plăcea, ședeam ceasuri întregi pe lângă dânsa în vorbă, când torcea; când se ducea în treabă undeva, o întovărășiam. Trei zile trecuseră, ca un minut; iubirea mea pentru fată se făcuse mai vie încă, de când și ea – mi putea zice că îi plac; însă Grigori Bele nu venise de la Galați și tata se umplea de nerăbdare; a opta zi veni și Bele și a noua zi dimineată trebuia ca să ne pornim la Iași. Eram mâhnit ca niciodată: mi se părea că fericirea ce o gustam nu poate ca să ție, fiindcă mă pătrundea cu pre mare tărie. Tata era culcat, luna începuse a ieși, noaptea era limpede, nu voiam ea să mă duc din Corod, fără ca să mai văd locul în fundul livezei, unde de opt zile, aveam obicei de a întâlni pe iubita mea

Safta. Luasem pălăria și coborându-mă la casa ei, sărind gardul, mă găsii alături cu scaunul ce făcusem sub un măr din cei mai mari și care era încă pe găumătate necules. Nu eram de zece minute adâncat în gândurile mele de dragoste, când simții o mână puindu-se pe ochii mei, însă aceasta era prea moale ca să mă spariu eu de ea; deci, prinzându-o cu toată fierbințeala ce simțeam în inimă, o sărutam cu ezaltație.

— Tu ești, Safto? Mie îmi zicea inima că trebuie ca să te mai văd încă odată astăzi.

— Îmi era sufletul pre greu și mie, Ioane; n-am putut închide ochii; nu știu ce să mișcă în gândul meu, dar mi se pare că ași au & un greu necaz, căci, voind a-mi spăla mâinile de cu noapte, am sărutat inelul ce mi-ai dat și l-am scăpat din mână... că s-au dus tocmai sub strana icoanei; când m-am plecat ca să-l ieu, mi-au lunecat piciorul, și am dat cu fruntea de părete și nu știu cum am nimerit că m-am lovit tocmai într-un cui, care era bătut în părete și m-am împuns până la sânge, și, când am rădicat inelul, era o picătură de sânge pe dânsul!... Ce va vrei maica procurata! îmi era sufletul în două, și bine îmi pare că te văd.

În adevăr ea avea capul legat cu un tulpan alb.

— Și eu, dragă, de când în zioa cea dintâi îți țineam mâna, mi

s-au părut că ne-au diochöt Bele și nu sunt bucuroși ca să te las. Dar știu, când hotărăște tata un lucru, trebuie să se facă; și așa nici n-am îndrăznit a-l ruga ca să mă lase aici; mâne mă pornesc, iubită; trebuie oare ca să fi spun încă unde îmi rămân toate simțirile mele, inima și dorul?... Acum când mi-ai arătat o nouă viață; acum că inimile noastre s-au înțeles într-un gând, că știu cum și tu mă ai de bine, nu mi-i teamă de inima ta. Dar, grea presimțire mă pătrunde și mă duc cu inima frântă.

— Ce se va întâmpla cu mine, Ioane, nu pot ști; dar știu că nu se despart toporașii de umbra care îi apără de soare, nici iedera de rădăcina pe care au crescut.

— Orice să fie în viitori, să știi, Safto, că n-oi pute trăi fără tine și, dacă vrei ca să te las liniștită, făgăduiește-mi și tu că n-ai să ascuți în viață decât iubirea ce te-au aruncat în brațele mele.

— Îți făgăduiesc, Ioane! Îți făgăduiesc că până la moarte te-oi iubi, orice să fie cu mine!

O sărutai cum se sărută evanghelia după giurământ și parcă mi se făcuse inima mai ușoară, începea ziua a se arăta pe deasupra văii în fundul căreia dormea Corodul și-mi aducea aminte de poruncile tatii date de cu seară. O luai încă o dată în brațe și eu o crudă durere o lăsaî topindu-se în lacrimi și mai moartă decât vie, pe scaunul de sub măr. D (umne) zeu numai știe ce putere au dat el omului ca să lupte cu durerea! Ce tărie ne-au pus în suflet, el numai știe; căci noi gândim că ne se rumpe ața vietei... când cu toate aceste găsim încă putere destulă în noi de a ne îndeletnici cu însărcinările noastre zilnice! Când m-am întors acasă, m-am apucatlor; și, când sfârșisem, era („I-ilifi, în au chemat și m-au sărutat, fit I Ilimh în hiliote; n-ai s-o vezi degrabă? H., i. În, când trebuie ca să fim cui Im ihn

Mu MIHI, tatăl ihilu, Ioane, știu; așa am fost și eu; nu-l «mu i: unlit, totdeauna că nu trebuie ca să jM ftl – 11111 în față de ce am în inimă, fiindcă lilfit liil an\* taine ce nu sunt pentru toți, și cel te îți vi ili1 mâhnirea, neavând-o el, puțin îi pasă i i. u fi îi, ce simțești; de ce vrei dar ca s-o știe? Tliii U durerea în piept, fătul meu; atuncea ești I tir bat.

(rând ind la postelnicelul ce acum trebuia să vie, am priceput că avea dreptate tata și m-am dus la fântână și mi-am spălat ochii. Când m-am întors râdea tata...

— Așa-mi place, băiete. Ce face Bele că nu vine?

— Iată-mă-s și eu! zice acesta, viind pe lângă noi și ieșind din

dosul casei. i\m lăsat calul meu la gard; să facem prânzișorul acum și om merge într-o întins oare până la Bârlad, unde om sta la un muntean ce mi-i prieten.

Prânzul era degrabă luat; și încălecând, mă uitam cu mahnire spre casa iubitei mele, fără ca s-o văd, dar, aruncând ochii spre mărul nostru, ca să-i dau și lui zioa bună, mi se deschise inima că văzui cum se suia Safta pe scăunaș ca să ne vadă mai bine și cum își ștergea ochii cu mâna și cu tulpanul; eu mă uitam la dânsa și plângeam și eu în mine. Dar Bele era aproape și se uita cu ochiul cel rău la mine, așa ca suspinurile mele îmi rumpse pieptul, căci le înădușii... Și scoțând pălăria mea din cap, lăsam cordelele sale, ce mi le dăduse ea la logodnă, în voia vântului, și, când ele, fluturând în aer, atingeau buzele mele, le sărutam; până când la o cârnitură, se făcuse și casa și Corodul nevăzuți. Eram în vârful deluțului pe care se întorcea șleahul către Bârlad. Măcar că nu cunoșteam altă țarină decât a Storojeștilor și acum a Corodului, mi se părea că toate ce le videam nu putea fi almintrele decât precum era. Norodul era îmbrăcat asemenea, vorbea tot o limbă cu mine și tot aceeași pine se semăna peste tot locul; aceste m-au făcut ca să gândesc, mai apoi, că suntem mult norod în țară și m-au adus într-o bucurie, trezind în mine întâia dată iubirea de patrie și bucuria de a simți că toți oamenii ce-i văzui pe cale trebuie ca să cugeteze tot într-un fel; mai târziu, când nenorocirile s-au abătut peste mine am înțeles cu încetul mai bine ce este țara. Așa trecurăm prin Bârlad, unde văzui întâia dată boieri mari; pe urmă Vasluiul; și a treia zi sub seară, scoborându-ne de pe dealul Bordei, intram în Iași. Bele știa un han bun la Podu-Roș; acolo ceru tata două odăi pentru dânsul și doi din tovarășii noștri; că cel al trei le trebuia ca să vie în urmă și Bele alta; eu cu alt flăcău și cu argatul nostru duceam caii la grajd, strângeam desagi și traistele cu rânduiala aceea ce iubia tata. A doua zi era Sf. Dimitrie;

(HkH „mi I 11 i; (la Mitropolie clez-M Vphl if i-ll till ui; caii se odihnia în ililtml imi-i grabnici călătorii, subt jp «H – \* \* I 11 110. I în, I Mirâni i măsura cu cuvîn-Hlijdîl în nvrii pentru câștigarea pricinii <i. vi iilsrră la Iași, mai înainte de a fi 1 i în il în Drugă, care se aștepta cu cislele

I fu im iii, în satul pentru ținerea cheltuielilor în i – ill I o: t.4 '1 îiicelul Bele se dusesese în târg

I, în lud pe pragul ușii, se exprimase către iii”, în i.ul Mtănilă care

voia ca să-l oprească:

fi i în uit r. sto scump pentru cine știe a-l întreiiilnla Mu aveam vreme de dat și mă așezasem în prispă, dinaintea odăilor noastre, care era l" marginea dâmbului pe deasupra Bahluiului vi cu privală către vale. Gândiam la toate câte i. Și lasă omul în urmă, când se disparte de casa nude s-au născut, de locurile unde au crescut; nu găsisem până acum vremea de a mă trezi; jR\* urmă aducerea mea aminte era împrăștiată de toate ce le videam. Alte locuri îmi aducea aminte alt șir de cugetări; fiecare pas ce făceam înainte-mi înfățișa o nouă zare și stârnia în mine curiozitatea de a cunoaște și de a vedea; însă acum noaptea, singurătatea în care mă aflam, rechema cu putere simțirile ce-mi daseră niște așa scurte zile de fericire; mintea mea săria de la Corod la Storojești și, arătându-mi chipul iubitei mele, mă arunca în brațele sale sau mă apropia de maica mea, pre care o vedeam cu lacrimi în ochi, cum am văzut-o când m-au sărutat cea de pe urmă dată. Luna, steaoa aceasta priincioasă durerii, se înălțase încet și când am rădicat capul, trezit de suspinul ce mi. se slobozise din piept, greu de toată jalea sufletului meu, greu de iubirea și de dorința giuneții, văzui înaintea mea valea Bahluiului încungiurată de dealurile sale, de culmi și de colnice, pe care se înșira vii, livezi, ogoare, toate aceste împodobite de case, de cerdacuri și de așezări boierești, pe deasupra cărora domnia clopotnițele monastirilor ca niște martini ce păzesc o turmă adormită sub privigherea lor. Ochii mei fugea dintr-un capăt al văii la altul, se rezema, aicea pe luciul apei care șerpua în depărtare argintuită de razele lunii, colo pe o întunecoasă masă a unui sfânt lăcaș, a căruie umbră se întindea pierzându-se sub gardurile grădinilor ce o încungiura. Mi se părea că din fundul ei inima-mi revărsa în aerul limpede al nopții melancolia ce o pătrundea; mi se ușura pieptul, mi se înălța gândurile mele cu o nespusă evlavie, cu o nemărginită fierbințeală și recunoștință către izvorul puterii care au zidit lumea, ce au dat omului simțire de a-l cihnoaște și de a-l prețui.

M-am convins atuncea întâiași dată că nimică nu poate mângâie un suflet pătruns de durere mai bine decât înfățișarea maturei, când o privește cineva ca o legătură ce unește ființa noastră cu universul.

Nu poți crede, cuconașule, cum au rămas seara aceea tipărită în inima mea, cum această descoperire m-au pătruns de mulțămire și de câte ori m-au slujit în urmă, ca să depărtez din gândul meu, când eram apăsător de crudă soarta/ hotărârile ce mi le insufla desperația. Tinereți

lor, tinereților! Unde sunt ale voastre minuni? Cine vă are, nu vă prețuiaște! Cine v-au părăsit, își amintește și crede în voi!

Între ușa și colțul prispei pe care ședeam era un polobocel așezat în care se ținea apa de băut, cam rezămat de un stâlp, care sprijinia streșina; capacul cu care era acoperit vasul ieșia de o șchioapă peste doage și cine intra în casă nu putea ca să mă vadă. Nu știu câtă vreme am șezut așa cufundat în mine, când deodată auzii glasul postelnicelului carele șoptia:

— Ce-ți spun dumitale, nene, nu e mai bună vacă de muls, zice, decât nevoia altuia; parcă au aruncat-o D (umne) zeu înadins pe pământ ca să umple punga deșartă a omului cu duh. De nătărăi și de nepricepuți îi plină lumea... și ei plătesc gloabă, numai trebuie căutați, găsiți. De a smulge pâine nu-i greu!

— Dar conștiința, cugetul? răspunse alt glas cu ton de întrebare.

— Cugetul nu se trezește cumva când ești lipsit de ce dorești? Atunci nu te căiești? Ba te căiești că nu poți trăi în plăcere și disfatări. Nu ești și dumniata așa? Ce mai vorbești? Nu ne cunoaștem destul unul pe altul? Nu cumva te-ai călugărit fără vreme și te-ai îmbrăcat în jocul omului de bine?

— În poziția mea, nene Grigori, nu pot arunca mânica peste umăr (replica un glas amortit ceva mai tare), și nu pot ca să-ți făgăduiesc de toate, nu sunt de capul meu și trebuie ca să acâuc pe cine știe la gând ui nostru, trebuie spoială cam groasă, cam boierească, dar poate tot ca să culeg ceva și eu, ce zici?

— Fără îndoială; nu spală o mână pe cedaltă? Și să-ți spun drept, vorbea Bele, niciodată n-am cumpănit care din mână prinde mai bună parte de apă la spălătură, cea care începe, sau cea ce vine într-ajutor. Mână dimineață ne-om tălmăci mai cu lămurire; ai să mă găsești în curtea Mitropoliei; norod va fi mult și niciodată nu e mai singur omul, decât când sete încungiuat de mulțimea poporului. Așadar, bună noapte.

După aceste cuvinte, auzisem vuietul ușii cum se închidea. De la început nu mi-au fost plăcut Grigori Bele, ce să zic, dar acum îl uram, nu-l puteam suferi. Vorbele ce auzisem îmi făcuseră atât mai mare întipărire cât era de mare deosebirea de dânsle cu simțirile ce mă pătrunseseră un minut mai înainte; îmi fierbea mânia în vine; înțelesul cuvintelor ce le auzisem nu era lămurit. Însă simțeam că omul ce le-au rostit nu putea ca să aibă iubire către cineva sau ca să cunoască ce-i

facerea de bine. Vedeți, cuconașule, cum firea ne mână de multe ori la încheieri care știința și legea ne le poruncește?... Ce eram? Un flăcău de la țară, fără ispită, în adevăr, necorupt și cu părinți buni. Și astăzi unde sunt, ce sunt, nu ași giudeca altminteri.

Îmi venise îndată în gând ca să înștiințez pe bătrânul meu de ce auzisem, că mi se părea că nu vom putea câștiga nimic, având un așa vechil fără cuget și care încă se lăuda de prilej. Intrasem dar și eu în casă și am chemat pe părintele meu de o parte, dar, când m-au întrebat ce voiesc în față cu postelnicelul, m-am tulburat... că nu învășasem încă a ascunde **V** gândul sub cuvânt; înțelegeam bine că nu trebuia ca să mă rostesc și cu roșeața pe obraz am zis că unui cal de a noștri nu-i e bine și că nu mă pricep ce să-i mai fac. Bătrânul ieși; viind la mijlocul ogrăzii am fost silit ca să mă rostesc și i-am spus toată vorba ce auzisem, fără ca să voiesc a o asculta.

— Ioane, fătul meu (**începu** tata puindu-mi mâna pe umăr), toate aceste nu dovedesc nimic; ne arată numai ceea ce știm, că sunt atâtea **t**), gânduri cât și bordeie și oameni fel de fel în lume; cel cinstit, băiete, și cu frica lui D (**umneizeu**, jălește pe care nu cunoaște ce e priincioasa îmbrățișare a nevoilor altora. O faptă bună nu se pierde, o știu eu din ispită și când am scăpat pe Orheianu de o însemnată nevoie, ducându-l noaptea pe fortună peste Dunăre, niciodată n-am fost mai mulțămît. Orice ai auzit, nu gândi la tine când vezi pe altul în primejdie. Pe Bele de mult l-am pătruns, din seara ceea unde mi-au făcut domnului propunere ca să cumpere dreptatea; l-am giudecat de atunci în slaba mintea mea, dar nu l-am osândit, că fiecare știe ce e rău și bine și se poartă cum îl luminează D (**umne**) zeu. Cine știe cu ce înțeles au zis Bele cuvintele care le-ai auzit? Să fi fost eu singur în pricina ce o avem, n-aș fi ales pe postelnicelul ca vechil; dar așa sunt silit de a-l suferi; și el este corodean și cu bună parte de loc în gâlceavă, măcar că nu mai trăiește de o bucată de vreme între noi, dar moștenirea o are. De vechilicul lui nu ne pasă, că și în mine se încrede satul; documenturile noastre sunt împărțite între noi după viți și fiecare bătrân își poartă ale sale și își are vechi limeaoa îndeosebi; pentru ale noastre casnice încă mai puțin, că ai avut minte luând la tine hotarnica lui M'iron și foaia de zestre a mai cei tale precum și ispisoacele și uricile pe partea noastră din Storojești; le la/să/ pe piept sub mintean și sunt bine unde sunt. Răutatea nu aduce nimărui folos, ba pagubă, c-a numai urma alege.

Acum sunt bătrân și eu, cuconașule, însă când mi-aduc aminte de Bele, tot nu pot crede unde poate ca să ajungă omul, când este pornit de patimile sale cele rele! Ascultă mai bine. (Recomandația aceasta a șatrului era de prisos, că nu suflam, de mult ce luam seama.).

Eram atunci în toamna anului șapte sute optzeci și... ian vezi dragă, cum slăbește capu' cai bătrânețile; nu-mi pot aduce aminte ce an, anume era... era pe la sfârșitul domniei lui i Alecsandru Ipsilant, cinci luni sau șese, poate, mai-nainte de a intra domn Manoli Voievod9, în zioa de Sf. Dimitrie; o știu ca și când ar fi fost ieri. Vremea era frumoasă, toamna călduroasă cum este ea câteodată în țările noastre; eu eram tânăr; nu văzusem niciodată lumea cea mare; și de unde s-o văd, pa ca tele mele? Nu cumva pe malul Prutului și în Storojești, peste hotarele cărora nu calcasem până atunci?

Vorba e că mă bucuram de zică și de viață! Când începu a revărsa de zori, când toaca trezia pe cei adormiți cu loviturile sale seci și măsurate la sfânta îndatorire creștinească și clopotele umplea aerul de sunetul lor puternic și evlavios, eram de mult îmbrăcat. Poți gândi dacă am închis ochii în noaptea aceea! mai auzisem încă de la un aprod al Porții10 Țarigradului care venise în han, că va merge domnitorul cu alai la Mitropolie și-mi înfășoșiam pompele și ceremoniile în mintea mea și le zugrăviam cu florile cele mai plăcute imaginației a unui tânăr de douăzeci de ani și le înzestram de frumusețile cu care împodobim un lucru dorit și necunoscut. Neputând răbda mai mult, am intrat la bătrânul meu, cerându-i voie de a ieși, făgăduindu-i de a veni la Mitropolie mai-nainte de liturghiei. Am aruncat ochii încă odată pe caii noștri, i-am recomanduit argatului Efrim și am înșirat ulița la deal care mîna la ulița mare în mijlocul târgului. Toate ce le videam deștepta încă mai tare curiozitatea de care eram stăpânit. Aice neguțitorii, treptașii, străjile orășenești, toți în hainele de serbare, acolo plăieși, aprozi, lume, zgomot! Priviam casele, dughenile, curțile boierești, grădinile... Întâlniam boieri care mergea călări la curte, încungiurați de căsnicii lor pe gios și călări. La fiecare pas mă mieram de ce videam, mă minunam de caii frumoși, de tacâmurile lor bogate, de armele arnăuților, de îmbrăcămintea lor în aur și argint; mă uimiam de boierime și de mândra și măreața sa înfățișare... Trecusem așa, picând din mirare în mirare, toată ulița mare pe lângă biserica Banului, pe lângă Sf. Nicolai și ajunseseam la Podu-Verde... Când deodată, auzii un

tipet și un zgomot neobicinuit într-o curte mare, a căreia porți era deschise și, cu repegiunea gândului, văzui un frumos armăsari auriu de Misir<sup>11</sup>, viind în fuga cea mai mare spre poartă; un boier tânăr, îmbrăcat cu un caftan bogat, avea un picior în scară și abia se ținea cu o mână de coama calului; trupul lui spânzura într-o parte și bătea coastele armăsariului. La fiecare mișcare, videam primejdia în care se afla călărețul; o putere mie încă necunoscută intrase în mine și cuvintele bătrânului meu de aseară-mi suna la ureche, ca o sfântă admonire. Într-o clipală eram alături cu poarta și în momentul ce trecea calul ca vântul, cu o săritură eram alături de dânsul și-l aveam prins cu o mână de frâu și cu alta de ureche... Simțindu-se oprit de o mână puternică (că eram tare în vremea mea ca niciunul din Storojești), se rădicasă haramul în două picioare cu mine, însă în zadar se muncia; îl țineam cu o mână de fier. Călărețul abia răsufla, mâna lui lăsase coama calului, dar piciorul rămăsese încurcat în scara care lovise cu ascuțitul ei și puse în sânge deșertul dobitocului îndrăcit. Ogrădașii veniseră în fuga și, tăind curaoa ce propria scara, scoaseră pe boieriul din primejdie. Până când era călărețul pe pământ, ochii lui se uita cu o nespusă expresie de mulțămire la mine, eu, văzându-l scăpat, mi se umplu sufletul de bucurie. Dar în minutul când l-au rădicat slujbașii, boieriul își pierduse simțirea. Totodată videam cum se cobora de pe scările casei un boieri bătrân și. O cucoană, cu spaimă, cu răcnite, cu jale și, auzind cum zicea oamenii ogrădași că vine cuconul, mi-am adus aminte de părintele meu ce trebuia să mă aștepte și m-am răpezit la vale spre Mitropolie, în curtea căreia se strânsese o mulțime de norod.

Nu șezusem mult și veniră ai noștri; între dânșii vedeam cu mirare un arnăut în toată frumusețea unui strai bogat și eu arme de preț la brâu... când am cunoscut însă pe Bele și cu un semn de argint la piept, care arăta că era slujbaș unui pașă, îmi venise în minte ce zicea norodul: că poliala acopere, dar nu scoate pata. În dreapta și în stânga vuia norodul ca un roi, vorbea, șoptia, striga, țipa, da din mână și din picioare. Plăieșii umbla, în dreapta, în stânga, domolia și ostoia mulțimea. Era mai multă lume decât într-un iarmaroc, mai deasă... și mai toți într-ales, neguțitori, târgoveți, câțiva de la țară ce poate venise ca noi, pentru giudecăți (și i alte. Unii vorbea de mărirea înfătoșare a domnului, alții lăuda bunătatea lui, acela spunea de mândria lui Ipsilant, acesta înșira bogățiile lui pe degite.

— Puteți vorbi cum vă place, zicea un om gros și roș la față, cu niște ochi verzi și îmbrăcat cu o giubea nouă de postav drochiu blănită cu vulpe și, cu răs în față. Puteți râde; mie mi s-au stricat cheful, că am primit astăzi mărfuri de la Varna<sup>12</sup> și cu bună seamă. Îmi spune băielu ce l-am trimis acolo, că ne vine ciumă, că au pășit peste Dunăre și au intrat în Brăila și în satele învecinate... nu mi-i gândul la veselie, cumătre Stanciu.

— Ce zici, hine Constantine, am auzit și eu de vestea aceasta, însă sunt de cei care nu cred la rău, până când nu îl văd cu ochii.

— Ce mărfuri ai primit astăzi vecine? Întreba un om sec și lung ca o prăjină; nu cumva mătăsăriile de la Brusa<sup>13</sup>, care le așteptai?

— Tocmai, tocmai giupâne Mihalachi; cele mai frumoase și mai nouă decât a dumitale, cum plac domnului și care au ieșit la rând, de când au venit înălțimea sa, D (umne) zeu să-i mărească puterea, albe și cu boghiți de aur și de argint, albe cu floricele mici roșii, verzi bembe, cafenii; albe și cu dungi albe, vecine, albe tot albe, că așa cer boierii și am trimis-o înadins calfă la Brusa și un băiet la Varna cu cheltuială gre, D (umne) zeu știe numai ce m-au ținut.

— Dacă te-om asculta, cumătre Constantine, om crede că avem dughenile noastre deșerte, replică Mihalachi, cel ca prăjâna.

— Sunteți doar de o treaptă, nu vă sfădiți și vă gâlceviți și vă tulburați ca jidanii la hamărulu lor, zise un șlicar chiabur, cu o căciulă de pielcele de Crâm<sup>15</sup> de cele mai subțiri; dacă aveți cineva o veste bună o roștiți; că cele rele vin de la sine... și în casa adunării treptății noastre, acăreia starostele sunt eu, s-au vorbit ieri despre aceasta și am trimis la starostele blănarilor ca să ne vestească ce știu; însă n-am putut alia de unde au ieșit această stârnire...

fără temei, cred! Totuși vorba despre ciumă se răspândise cu răpegiune de fulger; norodul se mișca în dreapta și în stânga, bătrânii noștri făcea întrebări; singur Bele numai era stăpân pe sine... când deodată încetase văluirea poporului, cu toții sta în nemișcare și numai o șoaptă prolongită se auzea, care purta două cuvinte din gură la gură: „iată că vin. Vine alaiul”. Și în adevăr intra în ogradă un număr de arnăuți a curtei, călări cu bairacuri și cu săbiile scoase, îmbrăcați în roș și cu cele mai scumpe cusuturi în fir; după aceștia vinia trei rânduri de aprozi care păzia trei porți a curtei, toți îmbrăcați unul ca unul. După dânșii călare bimbașii, tufecci-bașii domnului, călări încungiurați de slugi și de săișai lor și având doi arnăuți mai însemnați în dreapta și în

stânga. Vornicul de aprozi și armașul vinia îndată după dâșii, ținând fiecare un băț lung în mână cu un bold de argint, îmbrăcați cu caftanuri de cacum, patru slugi mergea în dreapta și în stânga fiecăruia. După aceștia vinia opt cai domnești în toată tacâmul de ținătoare cu tuiurile în cap, cu șelile împodobite cu pietre scumpe, fiecare oal era ținut de doi săi și în dreapta și în stânga cailor domnești mergea înșirați slugii curtei, a căroră urmă prindea tot alaiul; îndată după cai vinia comisul și în urma acestuia camarașul al doilea a curtei. În care cu mierare am cunoscut pe boierul ce îl scăpasem dimineață și mulțămirea de a ști că n-au pățit nimică îmi făcea mai mare plăcere decât tot ce vedeam: era cam galben încă pe obraz și se uita în toate părțile... și trecând în dreptul nostru îl văzusem cum se uita la mine cu surâs blând și, plecându-se ca să vorbească cu o slugă a lui, arată în partea noastră. După dânsul vinea șese ciohodari îmbrăcați alb și cu hangearuri scumpe la brâu de șal turcesc. După dâșii ciohodoraga și satiraga în toată forma și în urmă vinea 12 satiri domnești cu halabardele lor lungi, eu care bătea pământul la fiecare pas, și înoungiura boierimea cea mare, în mijlocul căruia era domnul Alecsandru Ipsilant, calare pe un harmasar alb frumos ca soarele și împodobit ca o mireasă cu fir, cu țerțamuri. cu fionguri de cordele [și alte: în dreapta domnului era vistiernicul, în stânga logofătul. Calul domnului mergea ceva în urma cailor acestor doi... Să fi văzut, cuconașule, ce frumusețe. ce luciu! Ce alniu! Când trecea domnul și cu boierii, stâlpii țării, se închina norodul. În urma domnitoriului mergea spătariul al doilea; ceva înainte amândoi hatmanii. Domnul purta cuca în cap și mantaoa pe umeri, buzduganul și sabia o ținea spătariul al doilea: după dânsul vinea iarăși șese ciohodari. trei rânduri de aprozi, cinurile mai mici a curtei și la sfârșit iarăși un număr de arnăuți cu săbii goale, ca și cei dintâi... când trecea alaiul, vecinii mei numin pe fiecare boieri, spuind și ce slujbă avea. Când s-au apropiat domnul de biserică și s-au coborât de pe cal, clopotele începu a suna, arhimandriții venise până la prag ca să-l primească și la poarta bisericii sta mitropolitul Gavriil, așteptând pe domnitori, cu crucea și cu evanghelia. Toată boierimea intră în biserică și noi în urmă, dar nu era chip de șezut, așa se îndesa norodul. Și după câțeva vreme, eram siliți ca să ne tragem; și, ieșind din ograda Mitropoliei, merserăm pe uliță, ca să privim mai de departe trecerea alaiului cu care se întorcea Vodă la curte. Vorba ciumei se răspândise în tot târgul, norodul

fierbea; se zicea că ea este pe tot malul muntenesc a Dunării; ce adusesese mai mare spaimă era că se auzise cum că s-ar fi trimis idiclii cu porunci domnești pe la ispravnicii Țării de Gios. Fiecare gândia cu frică la boala aceea, care n-avea leac... și ai noștri corodeni mai vârtos era mârniți că eram din Țara de Gios, carea în toate timpurile purta și poartă toate greutățile cărei... mai cu deosebire în vremea aceea se întâmpla mai des că venia ciumă peste oameni și atuncea fiecare se trăgea de o parte, se închidea în casa și în ograda sa, de o parte He vecini, de rude, de prieteni. Sate întregi se strângea, ocârmuirea nu lua nicio măsură și se făcea cele mai mari necuviinți. Toată țara se umplea de făcători de rele care prăda lumea. Nu era de mierat că o asemenea vestire producea o așa mare stricare obștească în norod: că toate legăturile societății părea că era rupte... când vinia ciuma, fiecare gândea atuncea la casa lui și lăsa obșteasca nevoie de o parte, se îngrijea din vreme de toate trebuitorile pentru hrana vieții, ca să n-aibă trebuință în urmă de a se întâlni cu vecinul; bătrânul meu își aducea aminte de o asemenea nenorocită vreme și nu putea ca să se liniștească... gândind la mai ca-mea, era tulburat și în neodihna; văzându-l așa, l-am îmbiet ca să mai mergem la înștiințări prin târg; trecând pe lângă Treisfetitele<sup>16</sup>, văzui pe Bele cum intră într-o cafene ce era în preajma monastirei; el era întovărășit de un arnău și de un căpitan peste aprozi. Viind acasă, găsise pe ceilalți tovarăși care și ei era înspăimântați.

— Ce este de făcut acum? întreba moșneagu Stănilă, putem să rămânem noi departe de casele noastre, când poate boala să năvălească peste satul nostru? Când e primejdie de viață pentru tot ce iubim, pentru copii și femei? Eu unul zic să nu așteptăm venirea lui Druga și să ne pornim de îndată spre casă, lăsând giudeoata noastră pentru o vreme mai liniștită. Ce gândești Criță, dragă nepoate?

— Socotința mea, zice părintele meu, este ca să ne grăbim dar, să nu ne întoarcem fără ca să cercăm măcar de a intra cu jalba la domnul prin logofătul. Tocmai mâine este zioa unde putem ca să neînfrățăm, că nu se adună Divanul. O zi nu e mult și, dacă n-om pute face nimic, avem cuvânt de a zice că am stăruit ca niște vechili ce suntem. Toți se unise într-un glas la aceasta. Venise și postelnicul și de îndată se făcu hârtia. A doua zi dimineață toți împricinații ne-am dus cu jalba în sân la logofătul; curtea boierdului era plină de jeluitori... diacii, logofeții umbla de la unii la alții ca să strângă jalbele și

fiecare era chemat după rândul lui. Logofeția, cuconașule, într-aceea vreme, era împărțită în două ramuri și avea doi vornici de Țara-de-Sus și doi vornici de Țarade-Gios; aceștia avea fiecare diacii lor; nu era pe atunce tribunal, jurnal, burnal [și i alte atâtea complicații și treaba nu mergea mai rău...

Să vezi: după ce am dat hârtie n-am așteptat prea mult și ieși un trimis a Logofiției, zicând cu glas tare: „Oameni ot Corod”. Ne cheamă la înfățișare înaintea logofătului. Când am intrat în casă și când am văzut pe boierii cei mari pe divanurile lor așezați, îmi venise un fior de respect, gândiam cum așteaptă toată țara dreptate de la ei și cum trebuie ca să fie oameni cu cuget și într-aleși; logofătul era așezat într-un, colț a divanului, avea împregiurul lui o mulțime de hârtii împrăștiute pe lângă el, un gramatic scria pe genunchile sale o poruncă ce o spunea boieriul; doi dieci alegea hârtii și le punea în orânduială pe o măsuță; noi așteptam cu capul plecat ca să sfârșească logofătul de a vorbi și gramaticul de a scrie... Când iscălise logofătul hârtia, se întoarse la noi.

— Sunteți de la Corod, oameni buni, și vă jaluiți de o re aducere întru împlinire a hotarv nicei voastre, de o strâmbă stârnire făcută de} către cel de pe urmă boieri hotarnic, care au ” fost la fața locului; ziceți că n-au urmat după arătările voastre, nici după scrisorile vechi ce le păstrați. Cum de s-au putut ca să vi se facă o asemenea nedreptate? Parcalabul primind atunce carte gospocl n-au putut ca să se abată într-atât de la îndatoririle sale și cred că trebuie ca să fie altă pricină în mijloc; nu puteți avea dreptate... nu se poate!

— Să cercetați, măria voastră, și veți afla cum de s-au putut; și noi ne-am mierat, răspunse tata.

— Între voi sunt, zise logofătul, de neamuri bune, care mai înainte era și logofeți, cum de s-au scăpătat ei așa de s-au făcut răzeși?... pe semne că au tot umblat cu asemenea jeluiri, nepriivind la zdruncinarea în care aruncă cheltuielile grele și nesocotite.

— Cu iertarea măriei voastre, răspunse tata, au agiuns la răzeșie, poate, că au giudecat noroadele precum ne giudecați pe noi...

Logofătul se uita uimit la bătrânul meu, îl măsura cu ochii de foc... Bele îl mânca eu căutătura sa cea re; ceilalți sta cu capul plecat fără suflare, boierii se uita unul la altul... diecii se rădicase în picioare... După un așa răspuns, toți era în tulburare... Mi se bătea inima... Numai tata sta cu capul rădicat, ca un om pătruns de dreptatea ce are.

Logofătul se înălțase și el; viind drept la părintele meu, se propi înaintea lui...

— Cum te cheamă? îl întrebă.

— Petrea Criță!

— Răspunsul dumatăle, bădișorule, era cam verde... oi cerceta pricina și voi supune jalba voastră înălțimii sale, voi trimite un înadins rânduit de la Vomicia Țării-de-Gios spre a afla adevărul; să te rogi lui D (umne) zeu, Criță, ca să nu iasă arătarea voastră mincinoasă... Puteți acum ca să vă duceți, hârtiile voastre să le dați la pitariul Ghiță.

Abia auziră gramaticul numele lui, că veniră la noi și, luându-ne hârtiile după opisul ce îl aveam pregătit, ne dădu o adeverință lămurită pentru dânsule. Ieșind noi, se apropiase postelnicelul de părintele meu și începu cu cea mai mare necioprire a-l ține de rău, pentru răspunsul care îl făcuse logofătului. Dar ceilalți îl împotrivia, atât mai cu temei, că văzuse că au prins mai bine loc, decât ar fi putut izbuti lingușiturile, pentru care sfătuia Bele, zicând că cu boierii trebuie vorbit cu o deosebită manieră, fiindcă iubesc de a vede supunere din partea aceluia ce să roagă, zicând că nevoieșul trebuie să fie plecat.

— Eu, zise tata, cinstesc pe oameni ce zic adevărul și, dacă cineva mă atinge, nu pot ca să nu-i arăt că o face cu nedreptul.

Postelnicelul strânga din umeri, se strâmba după obicei și n-avea ce zice.

A doua zi, dimineață, eram iarăși la logofătul și, fără ca să ne mai cheme în casă la dumnealui, pitariul Ghiță ne dădu hârtiile ce le așteptam și încredințarea că desigur vom câștiga pricina, dacă toate arătările noastre s-ar găsi adevărate. Aveam dar cartea gospod în mână și puteam acuma ca să ne gătim de drum; toți eram mulțumiți, numai postelnicelul găsia că prea degrabă am sfârșit pentru ca să fie bine mântuit.

— Ba, giupâne Grigori, îl întâmpinase moșneagul Stănilă, abia am început-o, decât putem acum nădăjdui că ni se va ținea în seamă hotarnica lui Miron, care am găsit-o noi la Storojești, dată cu alte hârtii de zestre și care o am și eu și Criță. Am câștiga poate numai așa toată partea care nu o mai stăpânim de vr-o zece ani. Călcarea de hotar ne se strânge și putem. acum să ne întoarcem voioși. Am găsit un om de la noi care au adus niște mărfuri unui neguțitori; are trăsură și aș fi bucuros de a face drumul altfel decât călare. Despre pricină sunt liniștit; vom merge poate la Divan, dar de hrisov, desigur îl vom vedea.

— Așa, dacă om trăi, adaoase Bele, poprind deodată giocul fizionomiei sale.

— Ce zici, Petre, nepoate? Începu Stănilă către tata; ai nuntă în scurtă vreme, ești la Iași și nu gândești la cumpărături?

— Bine mă înveți și, fiindcă avem și o trăsură, ași cumpăra ceva pentru Safta, nora mea, și mai vârtos i-aș lua o scurteică frumoasă și bine blănită.

Bele asculta și ne făcu propunere de a ne arăta o bună dugheană de blănuri. Neștiind lașul, l-am mulțumit și ne-am dus cu dânsul la prăvăliile blănarilor. Intrând într-una din aceste, alesesem o scurteică frumușică și, târguind-o tata, luase în mână o pereche de tanele din cele de pe masă ca să le privească și, sfârșind tocmai pentru scurteică, el puse tanelile la loc și, dând mie lucrul cumpărat, începu a număra paralele. Neguțitoriul era singur în dugheană; Bele era în dosul părintelui meu. Eu priviam scurteică și nu luasem seama că din dosul nostru intrase arnăirtul cu care văzusem pe Bele dimineată, în cafeneaoa din fața dughenii, unde ne aflam. Când mă întorsesem, el ieșise din dugheană; puțină vreme în urmă și noi. Încă nu agiunsesem la colțul uliței Podul Vechi și am și auzit în urma noastră un vuiet neobicinuit; alerga neguțitoriul în partea noastră și striga. Neștiind de unde provinea o asemenea tulburare, am stat și noi ca să privim; numai deodată veni blănariul de la care cumpărasem scurteică, aprins la noi și, apucând pe bătrânul meu de guler, începu a striga:

— Unde-s tanelile mele? Voi le-ați luat! Și în minut eram încungiurați de o mulțime de norod... Eu apucasem pe blănari de cap și l-aș fi făcut bucăți, dar bătrânul m-au poprit, zicând că nu trebuie ca să mă iuțesc. Căutam pe Bele, socotind că-mi va veni într-un agiutori, însă se făcuse nevăzut; norodul vuia împregiurul nostru; cuvintele de tâlhari se auzea în dreapta și în stânga. Nu mă mai cunoșteam, așa-mi era sângele de api ins și măsurăm cu ochi de foc lumea ce ne încungiura. Tata era liniștit; decât vedea că nu putea ca să zică niciun cuvânt de limbușia neguțitoriului, care nu-i da vreme de a spune un cuvânt, istorisind la toți și cu glas tare, cum am venit în dugheana lui ca să cumpărăm o scurteică și cum i-am furat niște tanele ce le avea pe masă. În zădar se apăra bătrânul, în zădar da voie fiecăruia ca să-l caute... nu era chip. Norodul striga: la Agie cu dânșii! Blănării care veniseră mai toți acolo țipa: la curte, la camarașu, că el ne va giudeca. Veniseră și plăieșii și straja și, luându-ne în mijloc, eram siliți ca să ne

ducem vrând-nevrând cu dânșii. Bătrânul era galbân pe obraz și tremura ca o vargă de supărare și-mi zicea: „Noi, minați ca tâlhari prin tot târgul! Eu, Petrea Criță, sub prepusul unei asemenea îngiositoare fapte!... Dar acum nu-i nimic de făcut... trebuie ca să dovedim nevinovăția noastră. I-aș da înzecit preț pe lucru neguțitoriului, însă ași rămânea cu pata. Cum va voi D (umne) zeu... Haidem”.

Pe uliță vuia norodul în urma noastră; din sânul mulțimei se auzea țipete, răcnite, glasuri ce ne îmbrăca pe noi cu toate cuvintele de ocară >ce sunt în gura prostimei. Tatăl mergea cu capul rădicat, cu pas sigur și măsurat în mijlocul străjerilor ce ne păzia, uitându-se din vreme în vreme cu un zâmbet de jale în dreapta și în stânga la poporul turbat; pe obrazul lui plin de o vie și nobilă expresie, în toată a lui înfățișare, se cetia mândria nevinovăției. Era tare la suflet bătrânul meu, când eu, dimpotrivă, eram muncit de iuțială juneții și pornit de aprinderea mâniei. Tâmpile îmi bătea cu aprigi une; îmi mușcam buzele de ciudă și țintiam ou ochi holbați la turma orbită ce ne înoungiura; mă uitam la dânsa, cum se uită lupul când își linge rana la vânători. Așteptam momentul de a-mi răzbuna suferințele mele în sângele măcar a unuia din mia ce ne lua în răs, ce ne lovia în cinste, ce ne călca în picioare, fără de a giudeca mai înainte, dacă meritam o asemenea crudă și îngiositoare poziție... însă o serioasă și aspră căutatură a bătrânului, aducându-mă la o grea ascultare, îmi tăie (când eram gata a-mi părăsi măsura), îmi tăie puterea desperației ce-mi umplea vinele de venin; brațele îmi pica... ochii mi se umplea de lacrimi a neputinții și sufletul de necaz. Doamne, doamne! Ce cumplită aducere aminte! Întâiași dată mă găsiam în luptă cu nenorocirea, nedreptatea ce mi se făcea îmi tulbura mintea, îmi ardea inima!... Întâiași dată înțelegeam și puterea unui cuget curat și sprijinul ce găsește omul în liniștea conștiinței sale. Cu toate aceste, nu mă puteam mângâia... Cât eram de copil! Câte și câte am văzut pe urmă cu răbdare, câte nu le văd și acum! Dar unde-i vîsioa ce o aveam atunci? Ce iuțială în simțiri, ce fierbințeală atunci în toate! Acum ce repaus!... Multe, multe le potolește vremea!...

Zicând aceste, șatrariul da din cap și, după o mică pauză, iarăși începu cu un glas mai pătrunzător.

— Când vine iarna, omătul acopere pământul și ascunde sub gheață câmpiile ce rodia flori și anii, asemenea când vin, învălesc cu o scoarță mai vârtoasă pe săraca noastră inimă, o apără de prea vii

simțiri și o silesc la liniște. Cine agi unge la scara aceasta a ispitirei, acela numai, dragă boieriule, știe giudeca cu slobodă minte și privește lumea și viața cu o pacinică nepăsare. Faptele atunce, de care îți vorbește în taină aducerea aminte, de multe ori nu le mai înțelegi; trecutul își pierde cheia sa și în oglinda momentului de față nu mai recunoști chipul ce însuși l-ai avut în vremi care nu mai sunt, căci omul se priface din zi în zi... n-ai ce zice!!!

Vorbind așa se sculase bătrânul și începu a se plimbla în odaie, oftând din greu câteodată; mișcările sale avea oareșicare nervozitate și eu, respectând această gândire precum și momentul ce îl alesese șatrariul pentru ca să-și deștepte amintirile, mă uitam la focul căminului, unde abia încă flacăra o flămușoară albastră ce săria din tăciune în tăciune cu o neîncetată neliniște... Tăcerea era adâncă; în salon nu se auzin decât anteriorul bătrânului cum fâlfâia după tactul cânticului unui grieri virtuoz, a căruie note ascuțite și limpede răsuna din colț în colț a casii. După câteva minute, așezându-se turcește pe divan, împingând fesul său mai spre frunte și rezămând pe genunchi coatele minelor sale ce se giuca cu mătăniile, șatrariul iarăși începu a cuvânta:

— Ce să fie? Nu mai mult decât povestea românului ce își bătea femeia când aceasta îl ocăra și plângând se mânia pe dânsul și pe care altul mai cuminte astfel i povățuia: o bați când plânge, nene... bate-o când râde, dacă voiești a o stăpâni pe femeie și a ținea casă până la sfârșit. Așa și omul se sparie de durerea și o bate cu toată puterea, când mai vârtos trebuie să se ferească de norocul, când îi râde, iar nu de jale: lacrimile nu fac rău nimăru, ba prifac ispita în bunătate și durerea în virtute. Fie cum **n** și însă... pe noi ne duseră le închisoarea domnească! Agiungând la ograda curtei, ne dădeseră păzitorii noștri în mâinile aprozilor și aceștii ne minaseră într-o altă ogradă, înaintea unei zidiri ce slujia de lăcuință la arnăuții domnești, cum am zice astăzi cazarmie, și în beciurile căruie se afla temnițele pentru toți acei care se giudeca de oamară.

— Cum moșule, da' nu era atunce giudecători, întrebam?

— Povești, dragă, se giudeca și fără jurnal și nu mai rău, poți s-o crezi; atunce cine se giudeca de Agie, cine de Carnară, cine de ispravnic, altul de Divan și de domn, însă fiecare știa unde să meargă și nu se încurca în dele, în condici, în drit real și personal și în toate fleacurile care am fost silit de a le învăța, când m-am desfăcut de Corod

și când am cumpărat moșioara ce o am. Să vezi!... Sub boitele cufundate pe sub pământ a acestei cazărmi aștepta, amestecați la un loc, acei sub prepus și acei prinși pe faptă, vinovați și nevinovați, plăcerea camarașului de ia-i giudeca. Nicio pravilă nu silea pe boierul în post la grăbire, că în vremea aceea nu era nicio regulă obștească; toate spânzura de mai multe sau mai puține ce arăta domnitoriul. Ba nici încăperi nu era pentru domnitori măcar și, când venea aceștii de la Țari grad își năimia casă, își așeza oameni și slujbași pe lângă dâșzii în apropiere; dacă era domnul înstărit, era și curtea mai bine ținută și mai cu pompă, când nu aștepta ca să facă bani pe scaun; nici curtea cea arsă nu se făcuse încă și numai sub Moruz<sup>17</sup>, așa feli că încăperile curții era strâmte, măcar că Ipsilant era bogat. Camarașul se alegea din boierii cei mai însemnați și dacă avea cumva domnul un ficior în vrâstă, el se făcea și atuncea toată sarcina purtării de grijă a curtei, toate giudecățile [și i alte să rezema pe vrednicia camarașului al doilea, care chibzuia toate ce se atingea de Camera domnească. Sub Ipsilant curtea era bine ținută, unul din boierii însemnați era camaraș și avea pentru al doilea pe însuși feciorul său. Cu toate aceste era curtea împrăștiată și slujbașii așezați în mai multe case; și acei ce pica pe mâna grosariului, poți crede că nu lăcuia în palaturi... Când eram dinaintea închisorii:

— Aice vi-i palatul, ne spuse chelariul grosului, și puteți zice de noroc că ieri s-au deșertat borta și, pe urmă, veniți tocmai bine ea să aveți o mică parte din milostenia ce face cucoana boierului nostru la toți arestații, pentru minunata scăpare a cuconașului d-sale și a stăpânului nostru. Ce milostivă și bună cucoană! Însă de altă parte, veți avea toată vremea de a vă căi de faptele voastre, că boierii nu se vor supăra pentru așa puțin și vor aștepta o lună, două, ca să se umple grosul, după cuviință, și ne urmă vor intra în lucrări. Dar, cine știe!... îi vin cuconașului câteodată idei și atuncea se coboară el singur aice și mă ocărăște că nu i-am dat de știre de creștinii ce am sub cheie. N-aveți să rămâneți singuri multă vreme, nu vă temeți. În zioa de astăzi merg, slavă domnului! toate trebile bine. Voi veni de două ori pe zi ca să vă aduc hrană, dacă nu va place, puteți cumpăra ce va plăce, numai dați-mi cuțitele, călămărilor și ce aveți de neiertat, despre celelalte, puteți râde, puteți giuca, cânta și a vă veseli, numai mult huiet să nu faceți și când veți avea tovarăși să nu vă sfădiți, căci oi fi silit de a vă pune în butucul cel mare.

Și deschizând lăcățile ce propria o grea ușă de stejar legată în fier, o împinse cu piciorul și ne arătă o chilie boltită mai lungă decât lată, care își prima lumină și aer prin o mică ferestuiică grătuită cu drugi groși de fier și rădicată de vreo douăsprezece palme de la pământ, ce era podit cu lespezi de cărămidă prin care se vedea tufe de iarbă crescând și în colți pete verzi de umizeală. Intrând, văzui într-un colț o sarcină bună de paie aruncate pe pod, un scăunași de lemn pe care sta o cofă cu apă. În celălalt colț, era doi butuci groși de stejar unul peste altul, care se ținea prin cângi de fier și prin ele se depărta unul de altul. El era amândoi bortiți și despicați în mijloc și semăna cu diba ce o văzusem de multe ori rezămată de biserica din Storojești și de care se slujia atuncea preoții, și poate și acum într-una locuri, ca să silească pe norod la evlavie și ca să meargă mai cu plăcere la biserică. Acest instrument prindea colțul întreg și vinia cu un capăt sub ferestuiica de care am vorbit. Ce să-ți spun cl-tale, când auzisem ușa cum sărise în clemp, cum suna zăvoarele ce să urnea de către chelari, cum scrinție lăcății sub cheie, cum ghirție dracul în cleștile sale de fier? Mi se luase lumina dinaintea ochilor, mă uitam în sus cu o simțire plină de amărăciune, că nu mai eram slobod, dar osândit nevinovat! Tatăl se plimbla cu liniște între păreții înguști ai închisoare! era adâncit și mă temeam ca să-l trezesc din uitarea de sine în care picase cu vreo întrebare nesocotită. Pe dinafară râdea arnăuții, șezând rezămați de perețele casei. Cuvintele lor de glumă ce le adresa trecătorilor puteam să le aud. Ei se bucura de aerul serei ce venisă și de slobozenia lor, un neobicinuit zgomot din afară trezi pe tatăl din cufundarea în care se afla și, aruncând ochii spre mine, el văzuse mută a mea durere.

— Băiete, Ioane dragă, în ce hal te-ai pus?... îmi zise, cine te-ar vedea așa trebuie să te giudece ca vinovat de fapta ce o aruncă orbirea sau tră credința asupra noastră. De ce te chinuiești așa feli, fătul meu, și așa cu amar? Omul este chemat de viață la multe necazuri și D (umne) zeu îl cercetează ca să-i cunoască puterile credinții. Ce ai trăit până acum, iubite? Ce ai ispitit? Și dacă la început îți pierzi așa cumpătul, ce are să fie de tine în urmă și de viața ta, dacă nu-ți pregătești destulă tărie în suflet, pentru de a sprijini slăbăciunea minții tale; voința ține și mintea și duhul și mai vârtos când se rezemă pe pronie cu credință. Cugetul să-ți fie curat, ce îți pasă atuncea de ceea ce zice lumea, adevărul nu se poate ascunde și gândesc că mai mult vor fi căiți acei ce ne-au aruncat piatra, fără a ne cerceta măcar cine

suntem, cum am trăit, de unde venim, decât noi care suntem drepti cu gândul și cu fapta înaintea conștiinței noastre. Răbdare, băiete, răbdare, spune-mi mai bine ce știi de toată această întâmplare, mi se pare că visez, cum s-au făcut, singur nu pricep. intrat-au cineva poate în urma noastră în prăvălie, nu sunt aceste cumva păpușerii de care vorbesc oamenii că se află în târguri mari? Eu eram spre blănari cu ochii și n-am văzut nimic și dacă au lipsit lucrul, în vremea ce am fost în prăvălie, s-au făcut nevăzut, pot zice, pe de sub mâinile mele. Când am plătit, noi eram singuri în dugheană, că Belea ieșise tocmai atunci, mi se pare.

Nu știu cum îmi venise de îndată arnăutul în gând ce intrase pentru un moment ca să vorbească cu postelnicelul și pe care nu îl văzuse tatăl și, socotind că ne vom putea ajuta cu mărturia lui, pentru descoperirea adevărului, istorisise bătrânului to ale ce le știem. [Nu] puteam suferi pe Bele, însă n-aveam niciun povod ca să-l cred împlântat într-o așa mârșavă faptă.

Bătrânul m-ascultase cu luare aminte și, după ce sfârșisem, începu iarăși a se plimbla în gânduri. Eu îmi băteam capul ca să găsesc un mijloc de a înștiința pe tovarășii noștri de nenorocirea ce clasă peste noi. Dar cu ce? îmi luase grosariul călăinările ce le purtam în brâu, eram sub pază și videam bine că nu mai rămâne pentru mine decât desperația și toate cuvintele ce mi le zise să tatăl nu slujea a mă liniști. Cum eram departe acum de Storojeștii mei, de țarina noastră, unde glasul copoilor mă veselea, unde Prutul îmi aducea fel de fel de îndeletniciri plăcute pe vremea toamnei! Bătrânul se aruncase pe pai și eu, șezând pe butucul de gios, țineam capul în palmele mele și gândeam cu o gre durere la Safta mea, la scăunașul nostru pe de sub măr, la cuvintele sale cele de pe urmă. O vedeam la Corod în vale, cum o văzusem în zioa cea dintâi, și muream de dorul ei; și pe urmă o priiveam în adâncă mahniciune pe biata fata me, în gre supărare, așteptând în zădar întoarcerea mea, și-mi rupea inima. Când deodată auzii în depărtare sunetul unui fluier, pe urmă mai de aproape și se părea că cunoșteam glasul acesta, care vinea ca să-mi vorbească de țară în fundul grosului.

— Auzit-ai, Ioane, mă întreba tatăl, cine să fie? Această horă e hora Storojeștilor și nu se cântă în multe sate și numai de fluierători.

Se apropiase de tot cântărețul și hora Storojeștilor veni prin îngusta ferestucă la noi, ca o prietenească admonire. Se sculase

bătrânul ascultând și venise pe lângă mine.

— Nimine din Storoiești nu-i în Iași decât noi și Efrim argatul, el trebuie să fie, săracul băiet, zise tatăl, el ne caută în toate colțurile târgului, socotind poate că ne-am rătăcit.

— Suie-te pe butuc, Ioane; trebuie ca să-i răspundem.

Când venise glasul fluierului încă mai aproape, am pus capul întru lumina ferestm cei și, rezămându-mă de gratiile de fier, când sfârșise partea întâi a horei, luasem parte la al doilea, însă sus cum aveam obicei de a o face când eram cu Efrim la muncă pe ogoarele noastre și de înadată începu fluierători ui a-mi ținea isonul, cum o făcea argatul când ne coboram păscuind în dricul apei, ciobeac lipit pe ciobeac și cu vâslele peste picioare. Nu mai rămânea îndoială! Efrim ne căuta și acum îl vedeam cum își rupea mâinile de spinii gardului ce încungiura curtea cazarmiei, și după puțină vreme văzui pletele muntenesti a flăcăului, lucind în lumina lunii. Atunce începusem o doină ce o învățasem de la dânsul, dar ce folos! Abia întorsese el capul spre cazarmie, că se făcuse huiet în casă și un glas aspru îl amenința de a-i trimite un glonte în cap, dacă nu se va depărta îndată. Pentru nenorocire, Efrim nu era cu puțință ca să mă vadă, căci el era în lumina lunii și eu în întunericul închisorii; cu totuși știa el acum și casa unde eram și putea ca să afle despre noi. Bătrânul îmi dăduse mâna ca să mă scobor, căci se auzea un pas care se apropia de beciul nostru și în adevăr să vedea razele luminoase cum se fura pântre crăpătura ușii; lăcățile sunară și după puțin intră chelariul, purtând o candelă cu o mână și cu alta o strachină.

— Iată-mă-s! zise: așa îmi place, creștinii mei. Ce frumoasă horă ai cântat și cum de bine ai luat-o sus ca psaltul mitropoliei la herovim și ce frumoasă trăsătură de glas ai făcut la mijloc; și eu cântam în vremea mea și știu prețui psaltichia de la aman-aman până la doamne miluiește, însă, fără vin. Îmi rămâne gura uscată și glasul nu e cum trebuie.

Zicând așa luase din dosul ușii deschise încă o strachină, linguri și o oală cu vin și, puindu-le toate înaintea noastră, ne îmbia la mâncare.

— Puteți mânca că bucatele sunt din bucătăria vornicesii a camarașului... Cum v-am spus, ați avut noroc: măria sa v-au purtat de grijă. (Și zicând așa, își turnase chelariu un pahar de vin din oală.) Bun vin, zău! Se vede că îl iubește măria sa pe cuconașul d-sale, dar și ce

minune cu scăparea boierului!... îmi spunea țiganul, bucătariul d-sale, cum i-au zis seizul cuconașului de întâmplarea unui cal!... Doamne ferește! Nimică nu-i mai rău decât un cal cu nărav... Cuconașul era în caftan ca să meargă la curte, când s-au spăriet haramul și așa, scăpând din mâna seizului, nu s-au putut sui dumnealui pe șa, poprit fiind de anteriorul dumisale și pozna era gata!... Și toți arestații se bucură acum pentru trei zile de pâinea și de sarea ce au trimis cucoana, ca să mulțamească lui D (umne) zeu cu o faptă bună de prilej.

Vorbind astfel, tot umplea paharul și îl întindea bătrânului meu sau mie și, noi, mulțămindu-i, îl turna deodată în gât și limba lui se mișca tot mai iute și mai iute, ca o moară de vânt.

— Giupâne chelare, îi zise la sfârșit tatăl, poți vedea că nu suntem tocmai oameni de rând; avem și ceva avere sub soare și în ocolul Brati

— *șului; fiecare copil cunoaște pe Petrea Criță și pe Ioan, fiul său.* Noi singuri nu știm de ce suntem aice și trebuie să gândim că s-au înșelat Costea Blanariu când au gândit că noi i-am furat tanelile sale, când în punga aceasta am destul ca să-l cumpăr pe dumnealui cu dugheană cu tot, dacă pun în mijloc și hârtiile aglingilor mele. Voiești dumneata, bădișorule, ca să câștigi doi „trei icosari de aur, de douăzeci de parale unul?... Ț-ași da și un galbân cu turaoa împărătească, dacă voiești a mă sluji bine...

Auzind așa, grosariul rămase cu gura căscată, cu ochii deschiși și întrebarea se citea în toată persoana lui, întrebare despre chipul cum își va putea el câștiga soma făgăduită de bătrânul; abia proferise el un sunet, ce îl gâcisem că trebuie ca să fie o exclamație, ca zău și alte, și când scoase tata aurul din pungă, era convins chelariul că nu puteam fi tâlhari și ne făgăduise a ne sluji cu toată inima.

— Dar, spune-mi, giupâne Petre, ce trebui ca să fac, că văd bine că nu sunteți ca ceilalți care vin aice; doresc și eu ca să vă slujesc!

— Întâi, dragă grosariule, îi zise tata, trebuie ca să te convingi că toate ce le-am spus sunt adevărate și pentru aceasta trebuie dezdimineață ca să te duci la hanul Căldărariului, pe Podul Roș.

— La Simion Dede, cumva? El mi-i cumătru, exclamă chelariul.

— Acolo, urmează tatăl, ai să găsești pe moșneagul Stănilă și alți oameni din Corod; să le zici lor cine ești și că ai sub cheia dumatăle pe Petrea Criță împreună cu feciorul său și că sâtem sub prepus de furtușag... Argatului meu, Efrim, să-i spui ca să aibă grijă de cai și de

lucrurile noastre și, ca să începem cunoștința, iată un icosar.

Ou toată a mea mânărire nu puteam ca să mă uit la chelari, fără ca să râd. De-o mână ținea ulciorul ce îl sfârșise mai tot, fără ținere, lăudând milostivirea cucoanei camarașului asupra arestaților, și de alta icosariul de aur și cumpănia aceste două argumente așa de puternici asupra minții prostimei, vinul și aurul!...

În sfârșit, rupse tăcerea, făgăduind că va merge în faptul zilei la han. De îndată nădejdea ce o pierdusem așa cu desăvârșire îmi intrase voioase în inimă; știam ce iubire avea oorodenii pentru tata și eram sigur că în tot feliul vor afla ei un chip de a ne ajuta și că nu vor uita ei nicio mișcare în priința slobozirei noastre și, dacă vor fi siliți, vor striga și sub fereasta domnitoriului după obicei; și apoi nu-mi rămânea și mijlocul de a reclama de la camarașul al doilea puțin hatâr, pentru flăcăul ce îl scăpasem de primejdie?... Dar gândul acesta nu-mi venise decât când chipul iubitei mele mi se înfățișa în toată jalea părăsirii și atunce toate mijloacele le-aș fi găsit bune, că s-a văd mai degrabă... Dar trebuie să zic că gândul acesta ce îmi venise nechemat nu-mi plăcea nici mie și mai bine mi se arăta punerea la cale a bătrânului prin chelari. Așadar, după ce ieșise chelariul, închinându-se cu o temăna arnăuțească, purtând mâna la stomah, la gură și la cap, sărisem spre tatăl voios, sărutându-l.

— Acum suntem slobozi, tată! strigam, clar n-am imilțămit lui D (umne) zeu încă că au deschis inima omului acestuia, ce îi va sluji de mijloc de a ne scăpa din închisoare.

Zicând așa, își făcu cruce bătrânul, sărută icoana ce o trăsese de la gât și începu a se închina și eu asemenea, cu toată fierbințeala.

A doua zi dimineată mă trezisem mai voios, însă privirea boitelor ce se încovoia pe deasupra-mi, luciu slab a razilor de soare ce intră chizăși prin ferestucă, lungind pe podul umed a închisorii umbrite gratiilor sale de fier, paiele împrăștiute pe lângă mine și a lor micide duhoare, toate aceste mă străbătuse de îndată cu o într-atât dureroasă simțire, că sclipirea unei mai vii nădejdi, ce-mi adusesă odihna nopții, dispăruse ca visurile de fericire cu care mă legănasă somnul. În momentul unde mă seu lăsăm ou un fior de nerăhat, bătrânul șădea serios pe butuc în prima mea și se uita la mine cu o părințească îngrijire.

— Ai dormit, băiete, îmi zisă și bine ai făcut, vrâsta ta și-au luat dreptul, când a mea, m-au îndemnat la gândurile ce sunt de anii mei și

somnul mi s-au spăriet de greutatea lor! Ce a fi gândit maică-ta de toate întâmplările ce ne țin departe de casă? Împregiurările cele grele pătrund mai cu tărie mintea femeiască, o neliniștesc și, să fi știut acum sărmana nevestă de necazul ce tragem, desigur va fi într-o nespusă mâhnire de suflet. N-am văzut-o la even în 6 cu Orheianu? Mi-aduc, ca de astăzi, aminte în ce spaime o aruncasă! Multă vreme au trecut până rând s-au șteră din duhul ei lovit întipărire n ce produsesă asupra ei această crudă întâmplare. Viața noastră de iubire atunce abia se dizvălisă și se lumina de razile ce aruncă credință în viitori asupra zilelor carele încep cu bine; ale noastre erau înflorite cu toate podoabile ce ne dau vieții o vie simțire, tinerețile și neîngrijere curgea 111 liniște, limpede ca o apă ce știe de unde vine, dar nu unde se duce. Când omul așa cu uitare de sine soarbe mai cu plăcere binele ce pronia au împrăștiat pe calea lui, atunci mai vârtos se strâng și nourii în seninul ceriului său de fericire, un trăsnet deodată, ca o admonire a dumnezeirii îl lovește și el, silit de o mai înaltă voință, pleacă capul cu Umilință înaintea puterii ce samănă întâmplare pe pământul... în vremea de care-ți vorbesc, dragă Ioane, eram trii suflete în Storojești unite în acea mai sfântă legătură de inimă: Grigori Criță, vărul meu, maică-ta și eu! De mic copil pierdusem părinții de ciumă. Tatăl lui Grigori, moșu Iordachi, mă luase în casă, văru-meu era de 8 ani mai mare decât mine și, când după câtăva vreme murisă moșu, Grigori îmi ținea loc de tată, până când viind și eu în vrâstă de flăcău, el mi se făcuse cel mai bun prieten. Grigori până atunce nu gândisă la căsătorie și răspundea, arătând la mine, la fiecare ce îl întreba despre însurat, „băietu are cine să-l iubească și o câștigă numai strică în casăw; cu aceasta el închidea gura la curiozitatea vecinilor. Vărul însă nu era sec de inimă, dimpotrivă, pe lângă bărbătească lui înfătoșiare, avea și o blândețe nemărginită în suflet. Când venisem în stare de 19 ani, îl văzusem de multe ori agândit. Vânatul nu-l mai veselia. Nici Bratișul măcar cu pascăria sa mănoasă, cu vânturile sale și cu fortune care mai înainte îl străpurta, nu mai era în stare ca să-i netizească, ca să-i deschidă fața; fruntea lui rămânea înnourată și vioșia lui cea vestită parcă-l părăsise. Îmi venisă grijă de văru, dar și eu asemenea mă găseam de o bucată de vreme într-o mare tulburare, semăna că ne vorbisem de a fi amândoi posomorâți. Când puteam scăpa, alergam cu fuga la râpa lată, cea cu fântâna sub movila lui Tătaru; acolo, nu știu cum se făcea, găseam totdeauna pe Ioana, nepoata crâșmariului de la

Corod și numai când agiungeam pe lângă dânsa mi se făcea ziuă în inimă, care almintrelea era întunecată de o grijă ce nu o puteam nici numi, nici înțelege. Așa născusă în sufletul meu iubirea către maică-ta și ea nu mă avea de rău. Într-o zi, viind iarăși la râpa me dorită, ce atuncea începea a se împodobi cu florile primăverii, carele se ascundea subț puternica, măcar că abia închietă, umbra unor mari arini albi, vechi ca satul nostru, cu mierare auzisem vorbind cu foc. Nerăbdarea-mi era prea mare ca să mă opresc. O simțire nouă mie, încă necunoscută, parte dureroasă, parte compusă de o vie curiozitate, mă împinsesă înainte și, ieșind rapide în lumină pe lângă fântână, văzui cum rădica fata mea cofa sa plină de apă pe umăr, unde țiind-o cu o mână în cumpănă, cu cealaltă ea arăta spre mine cu foc în obraz; și, fără de a-mi zice un cuvânt măcar, ea se repezăsă ca o căprioară spărietă pe cărare la deal, fără ca să verse o picătură de apă din cofă, lăsând pe Grigori ce vorbisă cu dânsa și pe mine ce mă uitam sastisit și cu sfială cum fugea într-o cruntă tulburare. Vărul sta în uimire și era alb pe obraz, pieptul i se rădica de nedumerire, nările i se umfla la fiecare răsuflare, ochii îi erau umezi de lacrimi ce le oprea și brațile îi pica cu molătate pe lângă trupul său muncit de o tainică, însă puternică, luptă cu sine. Grigori abia se ținea în picioare. Când mă apropiesăm cu spaimă de dânsul, el își întoarsă capul, două picături fierbinți îmi căzură pe mână și, poprindu-mă cu o mână slăbită de umăr:

— O iubești, Petre, îmi zisă, o iubești de o vreme și nu mi-ai spus nimică, făt\il meu; și puindu-și o mână pe obraz, el cu cealaltă mă trăsesă sughițând în brațele sale, strângându-mă cu o nervoasă putere la pieptul lui, în care simțeam cum i se bate inima sa tulburată. S-o faci fericită, Petre, că pe tine te iubește!... Era un ce așa de mâhnit și de dulce în fața lui, glasul lui tremura cu o așa tristă răsulare, că inima mi se îndoiesă subț durerea de care vedeam că sufletul lui era împresurat. După un moment ele fericire, mă lua să grigori de mână și cu un zâmbet în care se citea o dureroasă lepădare de sine însuși:

— Hai, Petre, îmi zisă, viața e tristă sau voioasă, după cum voiește omul a o privi, dar ea este numai pentru acela recunoscătoare, care își păstrează cu sfințenie datoria până la sfârșit și a mea mă îndeamnă de a mă bucura că ți-am găsit o vrednică de tine nevastă. Mi-i frică numai de rudele ei că n-or da blagoslovenie la căsătoria fetii și ea, sărmana, au rămas de mică orfană de părinți. Are bună avere aici

și 111 Corod, însă tot ce are este subț cârma moșului său și cu atât vom avea mai multă greutate de a-l înduplica de a-ți da-o de femeie, în sfârșit om vedea.

De atunci viața noastră de toate zilele se restatorniea în cursul ei obicinuit, numai Grigori vinea de atunci câteodată cu mine la fântâna de la râpa lată, subț umbra arinilor și ne asculta vorbind ca un părinte ce se îngrijește de copiii săi și care găsește în priveliștea fericirii lor o dulce răsplătire, pentru tot ce au jărtfit pentru dânșii. Așa trecuseră luni și ani, legătura între noi se făcuse așa de tare, că trăiam trii suflete într-o inimă.

Primăvara iară venisă. Grigori într-aceste vorbisă cu Corodeanu cam pe departe despre căsătoria fetii, însă fără ca să pomenească de mine și numai ca să cerce fundu' omului. Crăcimariu, după felurite cârnituri, după multe fățării, scăpase numele sf. monastiri Adami și dăduse a înțelege, că, pentru nenorocirile lui, fata își au arătat plecarea de a se călugări. Ne era vădit după aceasta că Corodeanu căuta prilej de a se dizbăra de nepoată-sa și de a-i răpi averea. Nu mai rămânea alta, decât de a urma obiceiul vechi și de a-mi fura fata cu știrea însă a rudilor din partea mea. Noi totuși nu cruțam pe moșu Ioanei și mergeam des la crăcima ce o ținea, pentru hatârul fetii și ca să câștigăm a lui și a mătușii iubitei mele bună priință pentru noi. Într-o zi fiind după obicei la crăcimă de pe râu, unde se aștepta venirea neguțitorului de la Orhei, care în fiecare an cumpăra pielcelile de pe mieii ce se tăia în satul nostru, și a căruie sosire era vestită pentru sara în care găsisăm acolo pe Cristea și. pe Florea Zăngănești, care și ei îmi erau veri de pe mama și din țarafu nostru. Crăcimaru ne apucasă ca să-i ucidem o vulpe ce-i mânca păsările din ogradă. Vânatul ne era plăcerea noastră cea mai scumpă și așa cu bucurie îi dădusem cuvânt și de îndată hotărâsem de a cerca norocu nostru la pândă. Florea se răpezise în sat ca să adune argații noștri și ca să ne aducă puștile și noi ne pusesăm, așteptând, la vorbă – cu' bătrânii, care se strânsesă pentru negoțul cu Orheianul ce trăgea totdeauna la Corodeanu în gazdă. Numai deodată se deschisă ușa și un om intră înspăimântat în casă.

— Ce este butacule că ne vii ca viscolii de primăvara, ce s-au întâmplat, zi? întreba Grigori.

— Poate dar nu știți de nenorocirea, doamne ferește, nu puteți crede ce urgie este pe calea lor, nici țipenie de om nu se mai mișcă pe drumuri; iată vă aduc veste de la Ocol ca să pregătiți un caic de beilic

pentru Renii și mâncare de agi uns, că vă vin ieniceri în Storojești, aceștia care s-au schimbat de la Hotin după porunca împărăției; și fiindcă apele au crescut și că toate podurile s-au rupt pe drumul Nistrului, ei vin pe aici, mână poate că or sosi.

Am alergat toată ziua din sat în sat cu porunci și am rămas flămând! Zicând așa, mazălu luă o bucată de pâine, înghiți un păhăruț de rachiu și se repezi pe ușă afară, ca să ducă această veste în sat către vornic și paznici, că purta porunca ocolășului către obștie...

Oamenii ce-l ascultase rămăsesă încremeniți... Într-aceste se întorsese și Florea cu argații și de îndată mersesem la prihodile cele mai bune, însă în zădar.

— Numai mine om pute ca să-i venim de hac viclenei, zisă la întors Cristea, flăcău verde ca bradu și inimos ca stejaru, mâne cu copoi, să fie numai o lecuță de roulică pe ierburi și frunză, minarea ei de pace, o știu de bine.

Noi toți eram uniți întru aceasta și hotărî și de a veni a doua zi dimineată. La crăcimă găsisem pe Orheianu venit. El se tocchia cil oamenii pentru pielcelile, bea cu dâșii de aldămaș și de fel nu gândea la ieniceri. Crăcimă era plină ca stupu la roit; dar din bătrâni puțini mai rămăsesă și, care mai erau, îmbia pe cei cufundați, în socotele de a se duce acasă, spre a feri și-a strânge tot avutul lor la locuri sigure. Neguțitoriului nu-i plăcea această punere la cale, care împrăștia mușterei, deci el se gura că nu auzisă nimic pe drum despre grabnică sosirea oștirilor împărătești și că nu poate ca să piardă multă vreme în satul nostru, fiind silit de a trece la Dobrogea peste Dunăre, unde se strângea tocmai atunci turmele de oi a țuțuienilor, ca să treacă spre munți la mutările lor de vară: mai vârtos zicea că nu poate ză ba vi între noi, că povățuit de legăturile negoțului său, el mai voia de a-și cerca norocul și în satele învecinate. Cu toate aceste, oamenii se înspăimântasă de zisa bătrânilor și de vorbite mazălului; mulți își aduseseră aminte de vremea trecută, când fiind copii ei văzuseră ieniceri în Storojești și chiar Grigori, sculându-se, singur ne dădese pildă că, după împregiurarea de față, îngrijirea nu era zadarnică.

Aice șătrariu se rădicasă drept în picioare pe divan și-mi zisă cu convieția ce izvora dintoare tradițiile ce le adunase în cursul vieții sale.

— În adevăr, cuconașule, numai zădarnică n-au fost îngrijirea oamenilor, bătrânii aveau dreptate ca totdeauna și, rostindu-se așa, moșneagu se lăsase ca cum ar fi fost o pânză disfășată în colțul

divanului, aruncând cam de pe lături picioarele sale ce dispăruse acoperite sub larga lui giubea. Pe vremea de care-ți vorbesc, dragă boieriule, mutarea oștirilor era priivită ca o nenorocire obștească, ca o cumpănă grea ce vine cu urgie peste norod. Când se schimba garnizonu dintr-o cetate în alta sau când se retrăgea o parte la Țarigrad, la dus și la întors, pe calea lor nu era decât foc și chin pentru creștini. Norodul suferea, satele se împustia, oamenii dăduse tot ce avea în gropile în care ținea pine și se ascundea de chinuri ce îi amenința, dacă pica sub mâinile ienicerilor. Călătoriul nenorocit ce se întâlnea cu dânșii era prădat ca de hoți și era dizbrăcat pe drum de tot ce avea. Odăile de vite, stânele, crăcimele, nimică nu răniri mânea neatins și încă cel cu durere și cu păcat, cel prădat, se lua chiar în răs de tagma aceasta sălbatică și fără ascultare; că după ce dizbrăca pe oricare pica subt ghiarăle lor, îi arunca în urmă o potcoavă stricată, un frâu rupt, o pană de căpăstru sau alt lucru netrebnic, zicând că nu vor lucru străin degiaba, dar în schimb, și astfel de schimb al dracului îl numea ei osmanlic. Acest cuvânt suna în urechile poporului român ca lanțu la picioarele robului, când românul își avea statul slobod și așa lege. Giudecă, cucoane, ce oameni erau aceste fiere!... Și gândești poate că o făcea ienicerii în șagă!... Unde? O făcea cu bună seamă, numai și numai ca să încungiure sfințenia giurământului, ce, intrând în tagma lor, fiecare era silit de a da, că nu va lua nimică de la nimine în zădar. Bimbașii, afară de slujbă și când nu sta subt arme, n-avea nicio înrăurire asupra lor; de ienicer la ienicer ascultarea nu era cunoscută, decât cum am zice acum: în front și în vreme de război; fiindcă șefii lor era de o seamă cu ceilalți ostași, aleși din sânu lor și de multe ori cu vremelnică chemare; așa că cel cu durere n-avea nici la cine se jelui măcar. Câteodată, și aceasta covârșea toate necuviințele lor obicinuite, ei se abătea din drumul însemnat afară, călca sate ce se socotea ferite, răpea fete de pe lângă părinți și femei de pe lângă bărbați și, dacă declara un oștean la cădi că păstrează vreo fată sau femeie dintr-aceste răpite de soție pentru dânsu, nu se mai întorcea, sărmana, acasă și nu își mai vedea nici părinții, nici drăgălașii, nici țara.

De mierare-i că după toate și toate, oamenii ce se întâlnea vreodată cu ienicerii nu numai că își aducea de dânșii aminte cât trăia, dar că frica lor o duse și copiii în clironomie părintească și în gura bunicăi sau bunului, care o vestea nepoților, vorbind iarna de trecut, pe lângă vatra casnică și la luciul pacinic a unui foc voios.

— O, înțeleg, arhon șatrari, cum aceste tradiții ne-au adus până la noi frica ienicerilor, de care era stăpâniți strămoșii noștri; cu atâta mai mare recunoștință trebuie ca să mulțămim lui Dumnezeu că suntem acum așa departe de suferințele ce au pătimit suitorii noștri și că razi le civilizații, pătrunzând și Orientul, au secat subț fierbințeala lor făcătoare de bine, până și izvorul răului, sub care gema nevinovata noastră patrie și care au poprit două veacuri mai bine onorul ei spre propășire.

Șătnariu tăcea horcăind, numai ochii lui scântfâia subț umbra deasă a sprâncenelor sale stufoase, ce se împreună în două arcușuri albe pe deasupra nasului, dând fizionomiei bătrânului un deosebit caracter de energie, apoi, trăgându-și ambii săi genunchi spre piept și îmbrășșându-i cu ambele mână, el puse capul pe dâșșii și legânărea abia simțitoare a trupului grămădit ca ghemu, se putea lesne urmări pe mișcarea mătăniilor, care, ținute în degitele sale încrestate, bătea mijlocul antereului, ce era întins peste picioarele strânse pe divan. Această clasică poziție îmi vederă că bătrânul va protestălui cu înrădăcinata sa îndărăpnicie influența și înrâurirea civilizației asupra dizvălirii noroadelor, fiindcă se deprinsesă de a o privi ca o nălucă, poate și ca o hădă ce stă totdeauna pândind prilejul de a dărma norocu flăcărui, cu o putere nepriincioasă omenirii. După un moment de repaus și de reflecție, moșneagul așa se rosti cu o vederată ironie pe buze:

— Nu pot «ti, dragă cucoane, ce au scăpat civilizația dumitale, că nu i-am văzut razile, nici nu-mi pun capu' pentru ce au răsădit, că nu i-am pipăit rodu; când am văzut at meidanu<sup>18</sup> și seraiu la Țarigrad, inima mea de român îmi sărisă în piept, că acolo s-au nimicit tagma aceasta sălbatică, găsindu-și răsplătire pentru toate chinurile ce aruncasă în trecut pe țară. Aceasta au făcut-o Mahmud Sultanu <sup>19</sup>, dar nu civilizația dumitale. Ian, n-avem ce face cuconașule, trebuie să priivim lumea cum este, dar nu cum dorim ca să fie. Apoi strângând colțurile ochilor și sclipind din giană, care aceste semne tradusesă în iveală cântieul de biruință, ce îl cânta bătrânul în inima sa, pentru tăria argumentului ce mi-l dăduse, el așa fel urmări:

— Noi, îmi zise tatăl, istorisind din viața sa, lăsasem pe Orheianu puindu-și trebușoarele sale la cale și urmărisem mai toți pe Grigori în sat. Fiecare mersesă la casa lui și eu cu vărul întâi la casa mea părintească și pe urmă la a vărului, unde sădeam amândoi. Într-o

clipală era casele clizbrăcate și pustii. Tot avutul nostru îl ascunsesăm, banii îi îngropasem, straile, blăni, lucruri de preț, le pusesem în lăzi și aceste le coborâsem în gropile noastre de pine și le acoperisem cu mălai și cu păpușoi. Argații căra, eu le așezam, văru punea hârtiile noastre în regulă, fiindcă și ale mele tot încă erau în mâinile lui; deci puindu-le într-o lădiță, Grigori venise cu dânsule la mine în groapă, unde, făcând amândoi o tainiță cu cuțitele noastre, le depusesem așa de bine, că nu era chip de cunoscut semn măcar de ființa lor, mai vârtos că gropile noastre erau pline până în gură cu grăunți de tot soiul. Numai puștele și tacâmurile noastre de vânat le lăsasem afară. După ce sfârșisem, îmi zise văru ca să trimit după Zăngănești, care poate văzând frica ce pătrunsese să tu, or fi schimbat hotărârea de asară. Cristea și Florea venise îndată și acest de pe urmă se cam îndoia dacă am putea vâna nesupărați de ieniceri, dar cel mai mare îl ținea de rău pentru puțin inimia sa și răspunsese la fratele său, că patru români voinici și cu bune puști în mână pot face orișice, fără de a fi supărați și măcar de ieniceri.

— Așadar, zise Grigori, să trimitem argații noștri cu copoii și cu armile noastre, căci mâne poate nu vom putea ieși cu dânsule din sat, mai ales dacă vin oșteni, cum au vestit butacu, în faptu zilei.

Satu începu să a se liniști, oamenii se împrăstiesă parte, parte se ducea. Cine mersese la rudile ce le avea peste apă, cine se ascundea la râpile malului, care căuta scăpare în gropile ce le avea păscarii de Bratiș și unde se țineau vâslile și vânturile caicelor, puțini, între care și noi, socotise de a urma ca totdeauna, fără de a schimba, cât de puțin, întrebuițarea zilei hotărâte mai înaintea auzirei vestei nepriincioase, care tulburase într-atât obștia. Storojeștii erau într-un cuvânt pustii, nicio lumină nu ardea aiure, decât la casa vornicului, unde se strânsesă daruri după porunca ocolașului și unde, împrăstieți pe lângă focuri, așteptau unii din păscarii de Bratiși, ce erau de rând la beilic, sosirea ienicerilor, pentru care se pregătise trii calce mari pentru Reni. Zăngăneștii măsesse la noi. și, când a doua zi dimineată zorile ne îmbiesă de a ne trezi, încă nu venise niciun oștean în sat. Cu voie bună ne pusesăm în mișcare, înșirind cărarea ce mergea spre Prut în vale, când agiunsesem pe lângă movila lui Tătaru și când treceam pe lângă râpa lată, Grigori se apropiesă de mine cu grijă pe obraz.

— Gândit-au Corodeanu și mătușa Ioanei de a o trimite peste apă? Luat-au ceva măsuri pentru siguranța lor? Îmi șoptise văru.

Eu știam de cu sară că Corodeanu pregătise încărcarea bejăniei sale; însă el era hotărât de a merge până la un loc cu Orheianu, oare voia noaptea de a pleca, dar de alta îmi făcuse Ioana semn, că va fi a doua zi la ceasul obicinuit la fântână. Vorbind așa noi rămăsesăm în urmă. Când ceilalți începuse a se coborî, noi eram încă pe movilă pe deasupra colnicului, ce se rădica acolo și se înălța până la locul unde, căzând, apa Prutului se revarsă peste șes, umplând o bună parte de loc ou stuf și rogoz. Soarele ieșise bine și, întorcându-ne spre sat, noi văzusem pe drumul Prutului un nour de pulbere cum se giuca în razele soarelui și, iitându-ne mai bine, recunoscusem și lucirea armelor în depărtare.

— Lată ienicerii, strigă vărul!

Zăngăneștii, care auzise glasul lui Grigori, venisă în fugă și noi acum priveam toți patru cum se înșira în zarea vederii mântalele lor verzi ce le purta pe deasupra unui veșmânt roșu.

— Hai, băieți, haideți să nu ne zăbăvim prea mult, că om avea vreme toată ziua de a ne sătura de dânșii, când rou. a nu ne așteaptă și se trece subt sărutarea soarelui, zisă Cristea, întinzând pasu spre vale și cântând câtu-i ținea gura:

Frunză verde smântânică De ieniceri nu ne-i frică Florișori și crengi de spini că suntem patru verzi români.

— Taci, măi frate, îi zisă Florea spăriet, mai știi cine te aude?

Și apoi:

Frunză verde de curechi N-au să ne taie nici urechi, răspunsesă Cristea, făcând chiar subt urechile frățâni-său o frumoasă trăsătură de glas pe coarda de mijloc.

— Vezi, Grigori, ce-mi face bădița, zisă Florea.

— Bine-ți face, dragă Floricelule, înapoi să văru, râzând. Ce nu-i dai pace! Ciocârlanu și ne tulbura într-atât sunt cele de pe urma strigări înspăimântate a bieteii fete ce o iubeam? Întrebarea aceasta mă aruncasă într-o furie cumplită și îmi adusesă un fior de nebuneală, îmi ardea tot trupul, pare că-mi ieșia din ochi și, trăgând cuțitul ce îl purtam în brâu, mă repezisem, fără de a mai giudeca mai departe, în ograda crăcimei. Grigori nu se mai stăpânea și avea ceva așa de aspru în căutătura lui, că-mi vinea fiori, când mă uitam la dânsu. Eram gătiți de vânat, cuțitele ce le purtam atunci mai toți de seama noastră era mari mai ca iertagane, mănunchile lor era de alamă sau de corn și umplea o mână sănătoasă de român. Crăcimă o știi, ea și atunci tot așa

au fost, cu cerdacul ei și cu sălița cea din mijloc, care disparte două odăi îndemânatică și a caria fund încheiet cu scânduri slujea crăcimariului de cămară. Cernitele vinea din casa ce era în dreapta. Când dischisesăm ușa, când năvălisem ca o fortuna toți patru în casă, ce să videm! Bietu' Orheianu, cu care vorbisem încă de cu sara, era grămădit în mijlocu casei, un ienicer era plecat pe deasupra lui și strângea cu un căluș frânghiele cu care era legat, sărmanul. Cetlău intră în cărnurile bietului om și-i producea la fiecare mișcare a călăului său o așa cumplită durere, că se auzea gemitele sale, măcar că avea pe gură o groasă legătură de pânză. Alți trii ostași șădea pe lăițe și giuca în osișioare, uitându-se mai mult cu plăcere decât cu nepăsare la cruda priveliște ce o avea subț ochi.

Grigori era de o neobicinuită tărie, era bull de fire și cumplit de iute, când vedea o nedreptate făcându-se înaintea lui, el nu cerceta, și eu cam aveam firea lui. Zărind pe vatră un topor, cu care pe semne se tăiesă lemnile, ce se vedea parte alături de cuptori și din care parte flăcăra pe vatră, unde fierbea trii oale așezate pe un pirostiiu turcesc, vărul îl luase în mână și, sărind spre patu ce îl arăta Florea și unde depusesă ienicerii armele lor cele de foc, el sta gata la luptă, când eu într-aceste spărsesem cu dosu cuțitului meu capu' ienicerului ce chinuia pe Orheianu, tăind totodată cu ascuțitu toate legăturile ce poprise sloboda mișcare a neguțitorului și îi strigam ca să fugă. Cristea și Florea, văzând cum sărise ceilalți oșteni de pe lăiți, se răpezise înainte cu cuțitele rădicate ca să mă apere pe mine. Abia se văzuse neguțitoriul slobod că făcu un salt până la pat și, luând de pe clidesubt o păreche de desagi, cu o vie arătare de mulțămire pe obraz, plecă spre ușă. Nu ieșise el încă bine, când în pragul aceștia se arată Ioana spărietă și albă pe obraz.

— Tu aice, Petre? îmi zisă cu un glas ce tremura de spaimă. Ce s-au întâmplat? Unde-i moșu? Unde îi mătușa? Toate aceste se făcură într-o clipală. Auzind acest dulce glas într-un moment așa de cumplit, noi toți rămăsesem împietriți. Ienicerii, neobicinuiți de a găsi vreun feli de împotrivire în norod la crâncinele lor fapte, era sastisiți, deocamdată, văzându-se atacați și opintiți, dar când auziră glasul unei femei, când o văzură așa de frumoasă în tulbura-o – Serile de toamuă la țară

Cristea cântă, când razile primăverii încep a încălzi, că floricelele câmpului și verdeța codrului depun lor o nespusă mulțămire în sân.

Atunce Cristea și ciocârlanu sunt voioși, unu se rădica în aer pe aripile sale, altu' zboară cu gându, și amândoi cântă din fire. Între Nistru și Prut poți cumva găsi lui Cristea păreche pentru frunze verzi, hori sau doini?

Șuguint așa și râzând, noi ne coboram rapide pe cărărușa ce se trăgăna pe subț mal, fugind spre vale. Viind într-o așezaturică drept pe deasupra crăcimei, de unde se vedea și budeiu cu salce, pe lângă care poruncisem argaților ca să ne aștepte ou armele noastre și cu copoi, cu mierare ne încredinșasem că nimene nu se afla la loon hotărât și, ou cât ne uitam în vale, cu atâta ne se părea că crăcimă avea un aer neobicinuit de părăsire.

— Ori nu cumva crăcimă este plină de ieniceri? întreba Florea, ian să văd și, ușor ca o mătă la pândă, el se răpezeise în vale. Poprindu-se pe lângă portița ce era lăsată în partea gardului spre mal și care slujea de trecătoare la beciul crăcimei, săpat într-o cufundătură adâncă a malului, Florea se vârâse ca un șerpe în ogradă și, după o clipă de așteptare, ieșind iarăși, el ne făcuse semn ca să venim și noi tot pe dnumu pe care se coborâse și el. Florea era curios în feliul lui; el se temea de orișice mai înainte de a dizvăli sau de a deosebi pricina înspăimântării sale, mai înainte de a le simți, el avea frică de întâmplări, însă când nevoia îl incungiura, când o împregiurare nepriincioasă îl strângea mâi de aproape, el se uita drept în fața nemulțămirii și o chema cu o inimoasă nesfială la luptă și atunci nu era român mai cu băgare de seamă asupra celui mai mic lucru ce putea ca să-i folosească la biruință.

— Ce-i Flore? întrebasem noi ceilalți în șoapte; crăcimă e pustie, nu mai rămâne îndoială, ne zise, uitați-vă ce neorânduială în toate ale ogrăzii; oaru lipsește de sub șopron; ciuberile, cercurile, doagile, cuțitoaia și scaunul, toate uneltile Corodeanului de butnărie, nu sunt la locul lor și peste toate se aude din vreme în vreme și un gemăt ieșind din crăcimă, care mi-au umplut trupul de groază. Oare ce să fie, Grigori? Încă nu sfârșise Florea întrebarea, că se auziră gemitele cu o jalnică răsunare.

— Par că-i glas de femeie, zisă Cristea. Grigori se îngălbenise pe obraz și viind la mine mă întreba cu iuțeală.

— Ce știi de Ioana, Petre? Cine poate gura? Corodeanu e fărdelege și. nu mă pun poate că s-au răzlețit din ieniceri câțiva și pe aice, ca să-i ție loc de sf. monastire Adami, pentru scoposul ce îl

dorește.

Eu știam de >cu seară că Corodeanu trebuia ca să întovărășească pe Orheianu și Ioana îmi făcuse semn că va fi la fântână și nu puteam gândi că s-ar fi dus așa fără veste. Însă cuvintele lui Grigori îmi aprinsesă sângele în mine. Oftările dureroase ce ieșia din crăcimă se înmulția și se făcea mai pătrunzătoare, pe lângă aceasta, tulburarea în care videam pe Grigori îmi răs turnase mințile. Nu cumva gemitele care rea în care se afla, ei se aprinseră de o crudă mânie, poate și de o lacomă nădejde și se răpezisă cu aprindere și cu o sălbatică strigare la noi. Cel mai voinic sărise cu iertăganu tras la Grigori; eu videam cum scânteia în aer fierul toporului ce-l ținea văru și abia făcuse ieniceriu doi pași înainte, că sfârâi toporu aruncat de o mână puternică în deșertu ieniceriului, ce căzu ca un fag tăiet. Muchia toporului îi intrase în piept până la mijloc, totodată Grigori îmi striga, cam în poruncă, ca să fug.

— Grăbești-te, Petre, dacă ți-i milă de dânsa, aice om sfârși și în trii treaba; dar în deal or veni mulți în scurtă vreme și, dacă nu te silești, băiete, poți să plângi toată viața ta după minutul ce îl pierzi.

Zicând așa și arătând la Ioana, Grigori se răpezise spre trupul ienicerului căzut și, puindu-i un picior pe piet, el cu mâna ca dintr-un butuc scosesă toporu plin de sânge din rană și grămadise cu dânsul pe unul din ieniceri care se lupta cu Florea. Cristea se ferise de cea întâi lovitură ce-i purtase oșteanu cu iertăganu și-l apucase așa cu noroc de mijloc, că nu se putea sluji ieniceriu de minele sale, strâns în brațele nervoase ale flăcăului ca în clește. Ioana sta încremenită pe pragu ușii, însă când picasă ienicerii subt lovitura bărbătească a lui Grigori, o videam cum își pierdea simțirile, biata fată, căutând în zadar cu o mână slăbită sprijinul ce nu-l mai putea găsi în puterile sale. Cu o săritură eram pe lângă dânsa, venisem destul în vreme ca s-o primesc lipsită de simțire în brațele mele, nu-mi mai rămânea alt gând decât scăparea ei și strângând-o cu iubire la pieptul meu, unde fierbea încă aprinderea luptii, și, aruncând lui Grigori numele Vadu Un grilor ce-i da cheia gândului meu, eu mă răpezisem spre malu Prutului, unde ținem vreo mie de pași în gios de crăcimă, ascuns subt o desime de lozi, caicelu meu de Bratiș. Agiungând pe lângă dânsu depusesăm pe Ioana într-o deasă tufă pe un pat firesc de flori, cu care se împodobise primăvara toată lunca. În vremea de atunce pescarii de Bratiș era, precum și acum, cunoscuți de cârmuire ca treptași împărătește, numai plătea o

mai mică dajde decât acum. Sinetul îl primea de la turci și era scutiți de ocârmuire de orice dări pământenești; în Storojești eram câțiva așezați așa. Grigori și eu luasem sinetul pentru plăcerea noastră mai mult și aveam groapa noastră de pescari ca și ceilalți, unde țineam uneltile breslei. Eram, încă nehotărât dacă oi pute singur aduce toate cele trebuitoare la caic și mergeam împresurat de îndoială și de grijă spre groapă, când, trecând pe lângă o tufă de lozie, mi se păruse că aud o mișcare străină într-însa; uitându-mă bine în desime, iată că zăresc pe Orheianu cum își lega desagii, cu o copilărească nepăsare.

— Lasă-ți negușitoria pe altă dată omule! îi strigam și, dacă ți-i milă de pielea ta, vină ca să-mi agiuți de a pune caicul meu în stare de a ține pe apă. Orheianu, când cunoscuse glasul meu, se răpeziise cu o vie simțire de recunoștință la mine și, luând desagile sale pe umăr, el mă urmări până la groapă. Cu ajutorul negușitorului, caicul se găsisese într-o clipală pregătit. Acum mă întorsesem la locu unde lăsasem pe maică-ta, fără simțire, tot într-acea stare o găsisem, deci luând-o în brațe o depusesăm în fundu' caicelului și, rezemând-o pe scaunul ce slujia cârmaciului și dând vâslile în mână negușitorului, iar eu luând cârma în mână, după puțin noi ne găseam plutind în dricu râului, coborându-ne rapide spre lac. Răceala aerului mai vie pe apă, vântisoru care bătea, dulcea legănare a caicelului ce lunica pe micile valuri a râului, trezise pe maică-ta. Inima mea tot nu era voioasă, că nu știam cum s-a sfârși lupta ce o ține Grigori și Zăngăneștii cu oștenii, în fiecare moment ei putea fi încungiurați de ieniceri veniți din sat și atunci nu mai rămânea scăpare pentru prietenii mei. Ioana plângea și lacrămile sale îmi pica greu pe suflet.

— Nu te mâhni, dragă iubită, o mângâiem, această supărare ne-au dat prileju carele căutam. Am avut norocire de a ne găsi și acum dorința noastră nu mai are altă stavilă decât voință. Corodeanu ne-au dat destul a înțelege că nu ne dorește binele și mătușa ta prin mintea lui se poartă, așa căsătoria noastră va fi fost totdeauna dorită de noi și de dânșii totdeauna împiedicată; nu pot trăi fără tine, Ioană, și mâhnirea ce o arăți în față îmi răspunde în fundul inimii mele.

— Plâng, Petre, îmi răspunsese iubita, că sunt tulburată de toate ce am văzut, gândesc ia Grigori, ce l-am lăsat în luptă, și nu pot ca să nu-mi fac fel de fel de închipuiri, cum i mor

mântu de jelnic. Presimțirea aceasta o izgonesc, Petre, însă în zădar tot îmi mănâncă inima și nu o pot stăpâni. Cum de ați început o

luptă r. șa de grozavă? Cum de s-au dus moșu și mătușa, lăsându-mă sub paza unei femei, care, măcar că rudă, rar o văzusem la dâșșii. După ce-ți făcusem, când te-ai dus, semnu vorbit între noi, venisă Soloneasa în vale, avea și ea de vândut pielcele. Corodeanu o întrebasă dacă au adus; marfă și cum au răspuns că nu, nici neguțitoru nu mai vruse ca s-o asculte. Atunci vădana au chemat pe mătușa mea într-agiutori și aceasta au început a ruga pe moșu, ca să închizășluiască pentru vara sa al doilea.

— Bine, zise Corodeanu, dacă va merge Ioana împreună cu femeia și dacă va veni pe dimineață cu dânsa și cu marfă, atunci înalta voi fi și eu sigur.

Așa mă trimise să mătușa încă în sara aceia târziu cu Soloneasa în sat, unde, puteam privi, cum fiecare fugea umplut de frica venirii ienicerilor. Mi se păruse de îndată cam nepotrivit ca să rămân eu singură în sat, când o lume întreagă se trăgea, fiecare la locul unde se socotea mai siguri de primejdie și a doua zi, văzând că vădana cu toată silnicia ce puneam, tot nu sfârși de a-și strânge marfă, după un moment de nehotărâre, o lăsasem în podu' casii și mă răpezisem spre mal și în vale pe cărărușa care ducea prin râpa lată la crăcimă. Acolo eram subț coastă, când ați trecut pe deal și auzind strigarea lui Grigori", iată ienicerii!" mă lovisă o așa groază, că mi se tăiesă picioarele de sub mine și mă ascunsesăm în tufele ție cunoscute, Petre, de subț arini și pare-mi-se că mi se făcuse mai ușor. Stam la gânduri ce să fac, mă temeam ca să mă duc înainte și mă sfiam ca să mă întorc în sat; atunci numai auzii, de o parte glasu Solonesii cum umplea râpa strigând după mine, și de alta cânticu lui Cristea și acesta îmi dăduse destulă inimă și deagiuns sânge răce ca să giudec, că mi-i locu pe lângă fețe ce-mi țin loc de părinți și așa mă îndreptasem spre crăcimă, unde știam că voi găsi desigur pe mătușa mea, dacă Corodeanu nu se va fi întors. Viind în crăcimă, Petre, te-am găsit pe tine în primejdie, pe Grigori amenințat de un iertagan și, într-un cuvânt, o luptă ce mă umpluse de spaimă și de groază.

Vorbind așa, biata fată își ascundea obrazu în palmile sale și plângea că mi se topea inima.

— Primejdia au trecut, iubită, sunt acum pe lângă tine și Grigori va veni poate chiar desară la moșu Trifon Blăgă, unde pot zice că suntem cu toții așteptați. N-am fost noi siliți, văzând ce soartă-ți priește Corodeanu, ca să luăm măsurile noastre pentru o neprevăzută

întâmplare ce o iartă chiar obicei pământului? Mătușămea Ileana, soră dreaptă a maicei mele, este o sfântă femeie și-ți va ținea loc de mamă. Ștergi-ți dar ochii, iubito, acum știi unde te duc, liniștești-te, ca și eu să mă pot alina, lasă-ți gândurile cele de mâhnire ca să se piardă în aerul acest priincios ce umple vânturile noastre și bucură-te de acest întâi ceas de slobozenie, ce ne-au dat prileju în care putem ca să ne mărturisim iubirea ce simțeam, fără ele a tremura, în care putem și dizvăli în fața ceriului tot ce inimele noastră până acum au purtat pe ascuns, cu o tainică plăcere.

Maică-ta se uita la mine, băiete, cu o nemărginită încredere și dându-mi mâna sa dreaptă, ea cu cea stângă îmi arăta ceriul ce se încovoia senin și albastru în toată a sa măreață strălucire pe deasupra noastră.

— Acolo, Petre, sunt părinții mei, cei ce m-au iubit, îmi zise, ei mă privesc și-mi cunosc cugetul și aice ea urmări, puind, înroșindu-se, mâna pe inima sa și țintind cu ochii spre pământ, și aice, șoptise, îmi vorbește un glas ce se unește cu cuvintele ce au lăsat iubirea lor biete orfanei pre pământ, ca să nu-și piardă dreapta cale în viață. Doream ca să fie căsătoria mea cu învoirea mătușii mele, însă m-am priceput și eu că nu se poate. Pentru aceasta, fie cum a fi, eu nu-mi trag cuvântul înapoi ce l-am dat cu inima și cu mintea. Mătușa Ileana va hotărî cele de cuviință, că de astăzi înainte soarta mea o depun în mâinile sale și mă privesc ca copila ei.

Nu sfârșise încă fata de a vorbi că Orheianu, care purta vâslile de o bună bucată de vreme, sprijinind molătatea vântului, ne striga:

— Iată Bratișu!

În adevăr când rădicasem capul și eu și maică-ta, noi, care uitasem lumea toată șazănd unul pe lângă altul și având mâna strânsă în mână, când ne uitasem, zic, iată că se întinde luciul apii dinaintea noastră care, încrețit de un vântișor potrivit ce bătea din main sting a Prutului spre Galați, ne arăta ca într-o oglindă tremurătoare nourii albi ce fugea în aer. Vântul era bun și mă chema la faptă, într-o clipală slobozisem vânturile mai în voie pe varga sa închinată și de îndată, primind în plin suflarea priincioasă, se umflase voioase și căișoara noastră, purtată ca pe aripi, își luase un zbor mai rapide în direcția Vadu Un grilor, pe care ținteam cu cârma. Orheianu se așezase în capătu încheieturei luntrișoarei și privea cum o bătea valu' și cum se giuca spuma apei sub talpa caicelului ușor închinat de greutatea

aerului, precum și de răpegiunea cu care pluteam.

Spre toacă aveam și căsuța moșului Trifon în vedere și încă nu asfințise soarele, când ne suisem cu Ioana în sat, lăsând luntrea subț paza neguțitoriului, care numaidecât dorea ca să-i țin făgăduința ce-i dădusem, ele a-l duce încă noaptea peste Dunăre, că ziua el se temea de a intra iarăși în Prut și de a trece prin gârla Renilor, în vicierea chiar a ienicerilor. Cât de greu îmi venise de a mă despărți tocmai atunci de maică-ta, numai eu știu, decât cuvântu' îmi era dat și Grigori mă învățase de mic de a nu cârni, șuguind cu dânsu. Moșu Trifon și mătușane primise ca pe niște copii ce ne aștepta. Ioana de îndată câștigase inima bătrânilor și parcă se făcuse și bătrânii mai tineri cu noi. Orheianului trimisesăm, pentru ca să-i scurtăm vremea de așteptare, un prânz întreg. Dar soarele asfințise subț un nour gros, vântu se schimbase și sărise la apus și sufla spre Reni, întărindu-se clin minut în minut. Nu-mi era iertat ca să rămân. Cu greu mă despărțisem însă, sărutând-o, mi se părea că mai cu tărie și mai voios puteam acum alerga la împlinirea datoriei ce luasem asupra-mi. Dar ce nu poate omu', gândeam, coborându-mă în vale.

Când agiunsesăm, la mal, unde mă aștepta neguțitoriu cu nerăbdare, el mă întâlnise zicând:

— Sigur eram că ai să vii, că n-au scăpat din ochii dumitale caicul ce au ieșit din gârla Prutului, când noi eram atunci pe mijlocu Bratișului. Caicu nu se uita cu bine spre noi, era unu dintr-acei de beilic. Poți gura, Petre, că n-au dat de urmele noastre?

— Dimpotrivă, giupâne, aceste sunt împrăștiete prin zăvoi, că în silința ce am pus de a grăbi scăparea dumitale și a fetii și în tulburarea în care mă puse să lupta, n-am gândit de a ascunde sau de a nimici tot ce poate da dovadă de fuga noastră și mărturisi de direcția ce am luat, însă sunt pascar și nu i-aș fi sfătuit, cu caicul cel mare, de a se vâri după mine în cărările sau luminile stufului, în care este așa ușor de a intra, cum îi de greu de a ieși.

Nu eram încă un sfertișor pe apă, când vântu sporind cu o crescândă aprigime ne luase ca o pană înainte, caicul începu a sări din vale în vale, lucirea nehotărâtă a într-amurgului dispăruse, stelile ce începuse a să arăta, se stingeau una câte una din seninu ceriului, care se îmbrăcase cu nourii grei și cenușii, fortuna se presimțea! Dmd vremelnicele cărma neguțitoriului, eu scurtam frânghiile vânturilor și pe dânsa o strângeam cât puteam mai aproape de vargă, care și aceasta o

legasem cu îndoită coardă. Mă temeam ca să las cătargu gios, căci numai răpegiunea înotării putea ca să ne ferească de a răsturna pe vreme rea. Eu abia sfârșisem de a lua măsuri—rile aceste neapărate și luasem iarăși cârma în mână și neguțitoriul abia se zvârlise pe desagile sale, îmbrățoșind cătargu și răzemându-se de dânsu, că valurile începuse a suna în deșert, a se înălbi de spumă, a vui și a rădica sporind așa fel la fiecare vâjeială a vântului, că caicelu abia se putea ținea pe vârful lor. Noaptea se făcuse neagră. Fortuna șuiera aprigă pe deasupra apii și ceriu era rupt în două de fulgeri. Ploaia pica pieziși, rapide și răce, caicul se clătina gemând până în talpă, când îl mătura fortuna din vârful unui val, aruncându-l cu furie pe coama înspumată alaltuia, mă socoteam pierdut; nu mai puteam ținea direcția și căutam numai ca să mă feresc de valuri, pe care, închinat până la margine, fugea ca gându caieu, când o ploaie călduroasă și liniștită, ușurând nourii rupți de vânt, deodată potolise furia furtunii. Eram scăpați! Caicelul se îndreptase sub direcția cârmei, însă nu știam unde mă aflam, Orheianu nu suflase toată vremea, acum eram silit ca să-l chem într-agiutoriul meu, că era prea strânsă pânza pentru vreme, nu puteam ca să nu-i arăt îngrijirea mea, când, întorcându-se, el îmi arăta o slabă și tremurătoare lucire în depărtare, ce ne vestiră că eram aproape de Reni, a căruie focuri se arăta ca stelute sclipind prin întunericu nopții și mie îmi păruse ca luciu nădejdea ce se arată în sufletul omului, când el se socotea ca pierdut.

Noi trecusem pe fortuna, fără de a simți gura gârlei Renilor. Într-aceasta, vremea se limpezise și, când trecusem în taină pe lângă cetate, când intrasem pe furiș în Dunăre, aeru era așa de liniștit și de limpede, că se auzise cânticile și doinele țățuienilor, ce se strânsese pe celălalt mal și pe care noi puteam vede cum sta pe lângă focuri în toată întinderea malului ce nu era cuprins de bălți. Apropiindu-ne mai bine de malul drept a râului, eu luasem vâslile în mână, că nu mai lucra vânturile și pluteam împotriva apei, căutând un loc îndemânatic de a ieși la uscat. Văzând un număr mai însemnat de oameni strânși la un loc, încungiurați de cai, de catări și de măgari, care se disfăta în mijlocu unei ierbi până la genunchi și care lor slujea și de mâncare și de așternut, eu îndreptasem acolo caicelu.

— Acea de acolo, îmi zise neguțitoriu, trebuie ca să fie coliba baciului, gârla bătrânului, ce îl aleg oierii pentru regularisirea socotelilor ce au între dânșii pentru iernatic sau alte răfuiele și daruri;

mi se pare că și în acest an tot pe moșu Nistor de la Sărata l-au ales, că îl văd așa de aproape încungiurat.

Eu întinsesem caicu spre pământ, Orheianu sărise cu lanțu în mână afară și într-o clipală, cu ajutoriu unui flăcău cioban, caicul era întărit la mal. Orheianu își dăduse desagile flăcăului și de îndată era încungiurat de stăpânii turmelor, când eu mă așezasem pe lângă foc, ca să-mi usuc straile ce se lipea de mine de udeală.

— Oile noastre s-au strâns de multișor giupine, îi zise bătrânul Nistor, ce sta rezămat, plecat cam înainte pe ambile mână, ce le ținea pe un băț lung până la gât; însă ai noroc de ape că era umflate, bălțile și gârlele crescute și n-au putut flăcăii ca să le treacă cu oile.

— Să nu fi fost această întâmplare, ne găseai pe cărunte, pe Lapușă sau pe Grinziesu, zise altu', că ne-am fi împărșitiet care încotro pe munți. Așa suntem siliți ca să trimitem la Galați să cerem voie, ca să ne îngăduiască trecerea noastră ou o săptămână sau două, poate, mai târziu și ne sfătui am tocmai cum s-o facem, când Dumnezeu te-au adus; că dădusem drumul la cai celei e ce ne-au adus și nu știm ce să facem, ca pe urmă să nu ne globească pre mult, pentru nepăzârea vădelei ce ne este dată pentru șăderea în Dobrogea. Tur mile nu vor ajunge așa degrabă pe aice și până atuncea avem vreme, giupâne, de a face pentru soma cât. voiești; că fiecare avem piei și pielcele – cui nu pier sărmanile bucate? Și mai vârtos aice când îi vremea umedă pe iarnă, cum au fost acest an. Dar dumniata cum de ai venit cam târziu, giupâne?

— Vă spun în adevăr că m-am întârziat prin țară, unde au ieșit bună marfă astă primăvară și, fiindcă am putut strânge binișor la pielcele, poate că nici nu vineam, să nu fi fost o crudă întâmplai e în mijloc.

Și Orheianu începu a istorisi întâmplarea lui cu ienicerii. Cum viind la Storojești, unde el avea pe Corodeanu de ajutor și chip de tovarăș la cumpărături ce face, acesta îi dăduse un izvod de oameni din satele învecinate la care el cumpăraseră marfă într-atât de ieftină, că, îndoindu-mă de bunătatea ei, zise neguțitoriu, eu hotărâsem ca singur să mă încredințez și, voind a sfârși mai înainte de sărbătoarea ce pică poimâni, eu propusesăm Corodeanului ca să mergem noaptea, mai vârtos că avusem a face cu totuși într-altă parte, decât într-acea de la care se aștepta oștirile. Se vede că norocu nu ne-au ajutat; călătorind pacinic pe șleah, până la locu unde trebuie ca să ne abatem de pe

drumu' mare și trecând o mică desime de grâneată, deodată ne găsisem încungiurați de ieniceri. Corodeanu, având un bun cal și neîncărcat, au putut-o rupe de fugă, însă eu rămăsesem în mâinile lor. Trebuie să fi fost vr-o cincisprăzece inși. După ce mă legase, ei căutase desagile mele și, văzându-le meuiete cu lăcată, numaidecât ceruse cheia de la mine. Eu n-am dat-o; apoi după un ceas de necaz pentru mine și de odihnă pentru dâșii, unu ce îmi păruse mai în rang se suise pe calu meu, patru de a lor mă luase la mijloc și, când am agiuns la crăcimă cu dâșii, aceasta era pustie. După ce făcuse ei focu și pusese oalele lor la fiert, se apucase unu de mine ca să-i dăruiesc desagile și ca să-i dau cheia, eu împotrivă îl amenințam și-i ziceam că am să mă jeluiesc; atunce mă luase doi ca și călăii și, legându-mi mâinile și picioarele, mă strânsese ca pe un berbec și, aducând ceatlău, mă sucea în legături, că-mi ieșise sufletu'; când Petre Criță, care îl vedeți acolo, și prietenii lui mă scăpară de nevoie, amintrele nu eram astăzi între voi.

Orheianu era scăpat de toată primejdia, straile mele se uscase la foc, eram gata de a mă duce că nu-mi mai răbda inima, când se apropiase baci cu neguțitoriu de mine, rugându-mă ca să ieu doi dintr-a lor în caic, pentru ca să-i duc la Vadu Un grilor, de unde ușor vor găsi de a merge la Galați. Bucuros mă îndemnase de a-i lua; fiindcă eram singur și fără agiutor puteam rămânea două zile pe drum, neavând cu cine mă schimba la vâsle, când vântu va fi sau protivnic sau încetat. Țuțuienii ce era ca să margă cu mine își aduseră toată bejănia lor și eram gata la pornit. Atunci Orheianu, îmbrățoșându-mă, îmi zise cu lacrimi în ochi:

— Slujbile ca aceste, Petre, care mi-au făcut, nu se plătesc, rămân scrise pe viață în inimă; nici nu ești om pe care poate cineva atinge cu asemenea prepuneri, că-ți sunt cugetările scrise în față, să știi dar că rămân îndatorit dumitale pe totdeauna și aceasta nu va fi numai cu vorba. Iată un semn, Petre, să-l ții bine, oricine din neamurile mele va vedea această cruciuliță în mâna dumitale sau a unuia din copiii ce ți-a da Dumnezeu, să știi că va jărtfi și averea și viața pentru înfățășetoriu acestui semn și, sărutându-mă, el mă strângea în brațele sale, plângând. Eu sărisem tulburat în caicu, în care se-așezase mai înainte tovarășii mei de drum și, împingându-l de pe mal, începusem a mă scoborî pe repeciunea cursului Dunării la vale, agiutând cu vâslile cât trebuia, ca să nu greșesc bugazu Prutului; pe lângă Reni trecusem

nesimțit; dar, intrând în gârla Bratișului, vântu slujind, eu rădicasem vânturile și într-o clipală ne aflasem în Bratiș. Înaintea noastră, cam șese sute de stânjini, întindea un caic de transport ale sale vânturile și, văzându-ne, ne striga ca să stăm. Eu de îndată cunoscusem unu din calce de beilic, ce îl pregătise satul nostru; dar unde să stau? Vântu ne era bun și sufla drept în pânză și strigarea lor se pierdea în deșert. Noi zburam ca rândunica pe deasupra apei, când presimțește fortuna. O pușcă se slobozise din caicul ce mare, văzusem focu în direcția noastră, dar glonte picase în apa ce ne despărțea. Caicu cercase un moment a ne goni; în zădar, îl lăsasem degrabă fără suflet și după un ceas îl pierdusem din vedere. După puțin legam caicelu meu la schelea Vadu Un grilor și intram în casa moșului Trifon. Maică-ta auzise sunetul pasului meu și nu-mi lăsase vreme de a deschide ușa. Mătușa mea plângea de bucurie, că toți crezuse la înspăimântătoarele prevederi a fetii și socotea că furtuna va da dreptate lacrimilor ce le vărsa la îngrijerea în care era pentru viața mea, când se rădicasese furtuna.

Oamenii ce venisă cu mine, după un bun prânz luase ziua bună de la noi și se pornise la Galați. Toate era pregătite în casă ca pentru o priincioasă evenire și a doua zi, când veniră bătrânii ca să ne vestească că au hotărât ca să ne cunune după biserică, măcar că doream, ființa lui Grigori la o zi pentru noi așa de însemnată, nu puteam nimică împotrivă la cuvintele ce-mi dăduse mătușa zicând, că furând fată m-am îndatorit de a-i da numele meu, cât se poate mai în grabă, și, când mă luase bătrânul de mână ca să mă ducă la biserică, unde ne aștepta preutu, când văzusem mireasa împodobită cu flori și cu peteală, mai mult tremuram atunci, decât când văzusem valurile îngrozitoare, gata de a înghiți slaba mea luntrișoară, mai mult decât când auzisem cutremurându-se ceriu sub dese lovături ale trăsnetului, ce-mi arăta puterea elementelor într-o amarnică luptă cu sine.

Zilele de fără fire trec rapide, băiete, și lasă aducere aminte inimii în urmă ca s-o oțăleiască în ceasurile de nevoie. După vreo cinci zile văzând că Grigori nu venise, nu mai aveam răbdare, ca să mai șadă departe de dânsu. Mă împingea o nemărginită dorință la Storojăști și așa hotărâsem cu toții, ca să ne pornim a doua zi dimineața spre casă; moșu și mătușa îmi făgăduise de a veni cu noi și toate pregătirile se făcuse în clipa ochiului. Vântu era bun, ziua frumoasă și spre seară venisem la malul nostru din Storojăști, unde obicinuit păstram caicelu.

Acolo găsisem pe Iordachi, argatu vărului, care, văzând că lipsise luntrea mea din lanț, s-au priceput că m-am slujit de dânsa; el de atunci neclintit mă aștepta.

— Ce-i, Iordachi, îl întrebasesm, ce s-au întâmplat în sat de când lipsesc?

— Multe, stăpine, îmi zise, și bune și răle, dar vestea rea de la sine se răspândește, fără ce să-i mai dau și eu agiutor. Lăsați-mi grija caicelului și în deal veți găsi pe băietul meu Efrim, care va purta de grijă până la întoarcerea mea acasă.

Cunoscând firea tăcută a lui Iordachi, mă pricepusem că toate întrebările mele vor fi zădarnice, însă aerul cu care el se rostise nu-mi făgăduia nimic de bun, neliniștea im împresurase încă mai vârtos sufletul, că văzusem cum își ștersese bătrâna slugă ochii cu mâna, când îl întrebasesm de văru și durerea zugrăvită pe fața lui îmi sărise în inimă. Așadar, lăsând pe femeia mea în tovărășia moșului și a mătușii, ca să meargă drept în deal, fără de a mai trece pe lângă crăcimă Corodeanului, eu mă răpezisem tulburat de o ră priință spre crăcimă. Pe lângă dânsa întâlnisem pe Florea, care și el îngrijet de mine pândea întoarcerea mea, el îmi istorisise sfârșitu luptii ce o începusem împreună. Iată ce se întâmplase. După ce picase ieniceriu, lovit ca de trăsnet de toporu lui Grigori, îi dovediseră ușor pe ceilalți doi ieniceri și sta acum sfātuindu-se ce să facă. Văzând patru oșteni întinși pe pământ, înotând în sângele lor, ei hotărâse de a lua ciobacile și de a se da pe Prut, unde ascunzându-se în stuh, ei era siguri de a nu fi găsiți de nimeni. Cristea și Florea trebuia ca să aducă ciobacile în prima crăcimii pe apă și Grigori se însărcinase de a aduna în casă ce va putea găsi pentru mâncare. Grigori sta încă în ușă, urmărind cu ochii pe tovarășii noștri, când acești doi auziră o împușcătură și glasul vărului meu care striga:

— Doamne iartă-mă!... Sunt un om mort! Spărieți Zăngăneștii se întorsese amândoi în ciicimă, de unde ieșia fumu pravului și, viind în casă, ei rămăsese împietriți, că vedea pe Grigori cu fața la pământ, într-un lac de sânge și fără mișcare, alătura de ieniceriu pe care îl lovise eu la început, acesta era rezămat de patu pe care era depuse armile lor de fo'. e, ținea încă pistolu ce îl slobozise înfierbântat și fumând în mână, era alb pe obraz, ochii lui era mari, ieșiți și deschiși și avea cuțitu lui Grigori până la mănunchile țapăn în piept, când veniră frații amândoi pe lângă dânsu, când atinseră trupu ienicerului ce

picase grămadă, el era mort! Când se apropiase de Grigori, acesta deschise să încă ochii și lor părea că își găsea oleacă de simțire; în adevăr, se înălțase puțin, ținându-se cu o mână și rezămându-se de Cristea, dar puterile sale îl părăsise iarăși, însă după puțin el făcuse o mișcare prin care se vedea că voința, luptând cu firea sa, va avea pentru puțină minută încă biruință.

— *Mi s-au sfârșit zilele, frați, el zise, mor fără ca să văd în ceasul cel de pe urmă nici pe Petrea, nici pe Ioana, pe care i-am iubit din tot sufletul! Spuneți lor că tot ce am îi a lor, precum au fost a lor și inima mea. Petrea știe unde îmi sunt hârtiile, să-i spuneți că-i doresc toată fericirea în viață, că știu că amândoi nu mă vor uita. Și vouă vă m-ulțămesc pentru agiutoriu ce-mi dați în ceasul cel de pe urmă.*

Abia el rostise acest cuvânt că veniră argații noștri în casă. Auzind împușcătura, ei gândise că noi îi chemam și ieșise din ascunsoarea în care se vârase, când văzuse pe ieniceri năvălind în crăcimă, ce o părăsise puțin mai înainte Corodeanu. Iordachi, văzând pe stăpănu său în cele de pe urmă suflări, adusesă o luminare ce o găsisese uitată în căsoiu Corodeanului, mută a lui disperare nu se poate vedea fără jale. Grigori îi dăduse mâna și, voind încă a vorbi, sângele îi ieșise din gură, el se întinsesă încă odată și picase în brațele lui Iordachi, a căruia lacrimi fierbinți îi picase pe fața răcită de moarte.

— Așa, băiete dragă, îmi zise lăcrămând bătrănu', în vreme unde câştigasem o neprețuită soție pentru viitori, am prăpădit pe al doilea al meu părinte, ce au purtat trecutu meu în brață, pe acel mai nobil prieten, pe fratele meu cei mai scump și de atunci nu mai pot vedea o crăcimă, fără ca să-mi aduc aminte de cruda și jălnica această întâmplare.

Toți sta sastisiți înaintea trupului lui Grigori, până când Iordachi își găsisese toată a sa tărie de sânge răce.

— Lupta ce au fost aice, el zise, trebuie ca să rămâie o taină între noi; o asemenea întâmplare poate ca să aducă răz bunare asupra întregii obștești a satului și lucrurile trebuie așa fel chibzuite ca să nu se priceapă nimene cum s-au făcut o așa crudă vărsare de sânge. Lăsați-mă aici, luați trupu bietului meu stăpân în ascunsoarea în care eram și, pe urmă om vedea ce mai este de făcut. Zăngăneștii urmaseră povățuirii lui Iordachi și, puțină vreme după ce ei ieșiseră din casă, ei mai auziseră o împușcătură în crăcimă și după puțină vreme Iordachi veni la dânsii... Abia era ei așezați în ascunsoarea lor, că auziseră un

mic număr de ieniceri scoborându-se pe cobaru crăcimei. Ei trecuse pe la crăcimă, îngropase morții și luară armele și lucrul tovarășilor lor, fără de a face cel mai mic vuiet. Iordachi intrase la mine cu ficioru său Efrim în slujbă, care atunce era băiet; îl cunoști că te-au crescut pe brațele lui, și păstrează ca o clironomie de la vrednicul părintele său iubirea ce o dăduse acesta casei noastre.

După ce-mi regularisise toate în casă, după ce cu agiutoriu moșului și a mătușii mele scosesem toate lucrurile mele din gropile unde le ascusesem și când îmi era casele îmbrăcate, cum se cuvenea în cinstea unei gospodine ce o adusesem, chemasem într-o seară pe Iordachi, ca să-mi spuie cum au făcut ca să nu se priceapă nimeni despre adevărata moarte a lui Grigori și despre prilejirea în crăcimă; și atuncea el îmi zise, cum că au lovit pe unu din morți cu pușca lui în piept, că l-au tras pe lângă acela cu pistolu, puind în rana ce făcuse cuțitu vărului chiar iertăganu celui împușcat de dânsu și că asemine și pe ceilalți doi el îi apropiase unu pe lângă altu', puindu-i astfel alătura, că ar fi giurat fiecare ca ei s-au ucis unu pe altu' la sfadă, lucru care des se întâmpla. După ieșirea ienicerilor din sat, Iordachi dăduse drumu' copoilor și slobozise câteva împușcături și sara cu toții se întorsese acasă purtând pe puștile lor trupu lui Grigori, de care ei zise că s-ar fi împușcat la vânat, încărcându-și pușca, fără de a lua seama că era trasă o (?) țevi. Nimeni afară de maică-ta, de Zăngănești și de argații noștri nu știa, nici nu aflase de întâmplare, de multe ori lumea, vorbind despre aceste, s-au rătăcit în feluri de repuneri.

Iordachi își luase așa de bine măsurile, că niciodată n-au gândit nimeni de a învinovăți pe sat de moartea oștenilor împărătești, ce se întâmplase în hota.ru Storojeștilor și obștia nici odinioară n-au fost chemată la vreo răspundere, decât au fost silită de a da o mărturie, cum că în adevăr s-au săvârșit din viață patru ieniceri, cu treacă tu lor prin Storojăști. Moartea lui Grigori, poți gândi, ne pătrunsese cu jale și cu mâhnire, vărsând o picătură amară în I păharu nemărginitei fericiri ce ne umplea sufletul.) Zicând așa, tatăl își pusese capu' în mâ—nele sale și rămăsese câtăva vreme rezămat de umăru meu, într-o mută și vie durere.

— Nu te mi-era, fătul meu, că durerea mea este și acum așa vie, cum era și atunci, că rar se găsesc oameni cum era Grigori Criță. Așa trebuie să fi fost acei viteji romani care se lupta în vechime cu lumea toată, când avea un vrednic om în capu' norodului, drepti în cugetari,

cumpăniți în trebuințele lor zilnice, hotărâți în gând, neadormiți în faptă și de fier în luptă.

După o mică tăcere, tatăl luase o cruciuliță de argint de pe gâtul său și-mi zisă:

— Iată, Ioane dragă, semnul ce mi l-au dat Orheianu atunci, n-am avut trebuință de dânsu. Viața mea au fost liniștită și pe dânsu de atunci nu l-am mai văzut, dar am auzit că s-ar fi mutat cu totul la Țarigrad, unde au întins un mai mare negoț. Întâmplările sunt fel de fel, poate că te va sluji în viață o faptă bună a părintelui tău, cumpărată cu așa mare jărtfă. Zicând așa bătrânul, trecu pe gâtul meu o cordeluță neagră ce țină amanetu negușitorului. S-o păstrezi, fătul meu, ca să-ți aduci aminte că după sf (înta) legea noastră este de darie a fiecăruia de a veni într-ajutoriu vecinului, cum au venit în ajutoriu omenirii cei ce au vărsat pe cruce sângele său pentru mântuirea noastră.

Încă nu sfârșise bătrânul de a vorbi, că se auzea clempile cum suna la ușa închisorii și zăvoarele cum se urni. Grosariu intră cu doi arnăuți în pragu slobod și, cu un surâs de mulțămire pe obraz, ne zise:

— Vă așteaptă boierul ia giudecată. Arnăuții ce-o vedeți au să vă ducă în ființa mării sale, că eu nu mă urnesc de pe lângă zăvoarele a căi-ora chei nu lipsesc de la brâu meu. Mergeți dar, și noroc să vă dea Dumnezeu; cu mierare în unu din arnăuți cunoscusem pe prietenu' postelnicelului Belă.

Leșind din închisoare și văzându-mă slobod în curte și sub bolta ceriului, îmi venise o bucurie așa de tare, că mă amețisem deocamdată și am fost silit ca să mă popresc un minut, pentru ca să mă deprind cu via me mulțămire, sorbeam aerul slobod cu o nespusă plăcere. Hei, cuconașule și dragă boierule, numai când este omul lipsit de darurile ce Dumnezeu revarsă cu o așa mănoasă îmbelșugare asupra flecării ființe, numai atunci el poate cumpăni și cunoaște prețu ce au aceste cât de mici bucurii, că altfel, lăsându-se pe tânjeala nevoilor sale zilnice, omul se deprinde cu minunile nenumeroase ce îl încungiură și le pretinde de la fire, ca un dar ce i se cuvine neapărat și încă le primește toate aceste faceri de bine a dumnezeire! cu dispreț și cu nepăsare, numai cine este pățit știe. Și acum, boierule, bună noapte că sunt bătrân; altă dată om găsi vreme, ca să mai vorbim despre trecut și ai să afli ce au mai fost cu mine.

Zicând așa, șatrariu se sculase de pe divan, eu bătusem în palme, băietu veni și, mulțămind bătrânului, eu îl întovărășisem în odaia lui.

— Desigur n-am să dorm astă noapte, moșule, îi zisem, că numai ieniceri am să văd în somn.

— Ba, ba, ba, povești dragă, eu i-am văzut de aproape, eram în mâneie lor și tot am dormit, însă aveam douăzeci de ani. Dar acum, zise bătrânu', căscând...

— Acum, bună noapte, arhon șătrari, și, lăsându-l ca să se odihnească, mă retrăsesăm și eu, cercând în zădar de a restatornici în gândul meu societatea, ocârmuirea și împregiurările timpului de care îmi vorbise bătrânu' toată seara. Mi se pare că trecutul acesta, ce îl zugrăvise așa viu șătrariu, n-ar fi putut ca să asiste un veac încă în urmă pe pământul patriei noastre! Ce prifacere!

#### NOTE

1 Arhimede (287 – 212 î.e.n.), ilustru matematician și fizician din antichitate. Când a descoperit legea sa hidrostatică (potrivit căreia orice corp cufundat într-un fluid pierde din greutatea sa atât cât cântărește volumul fluidului dezlocuit) a exclamat „evrikal”, adică „am găsiți”.

2 Alexandru Ipsilant, originar dintr-o familie de greci din Fanar, devine domn al Țării Românești (1774 – 1782 și 1796 – 1797) și al Moldovei (1786 – 1788). A fost un om învățat care a îndeplinit funcția de dragoman al Porții. Dornic să îmbunătățească situația principatelor a preconizat o politică de reforme (reorganizarea fiscalității și a administrației, reforma justiției etc.).

3 François-Marie Arouet *Voltaire* (1694 – 1778), filosof, istoric și scriitor francez, reprezentant de seamă al iluminismului european. Autor al Dicționarului filosofic, colaborator al Enciclopediei, s-a afirmat în numeroase genuri și forme literare (poeme filosofice, epistole, satire, epigrame, pamflete, epopee, piese de teatru, povestiri, scrisori etc.). Spirit independent, frondeur, adept al ideii monarhiei luminate, Voltaire pledează pentru egalitatea cetățenilor în fața legilor, libertatea gândirii, a cuvântului etc. Expresie a spiritului emancipat al epocii și a năzuințelor ei, scriitorul francez denunță prejudecățile și abuzurile, promovând ideile noi ale veacului. El a stimulat mișcarea iluministă europeană și a pregătit ideologicște marea l-evoluție franceză-Ideile sale au pătruns și la noi, influențând cultura românească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a celui următor.

4 *William Shakespeare* (1564 – 1616), cel mai mare dramaturg

și poet al Renașterii engleze, unul din cei mai străluciți reprezentanți ai literaturii universale. Opera sa vastă (peste 30 de piese, 154 sonete, două poeme) se remarcă prin problematica sa complexă de o mare profunzime filosofică, prin conflictele ei titanice, prin o viziune modernă asupra caracterului contradictoriu al naturii umane. Opera lui Shakespeare, de o exemplară originalitate, și-a exercitat puternica influență asupra romantismului european și asupra creației literare ulterioare.

5 Viena, capitala Austriei, port la Dunăre, vestit prin palatele, monumentele, muzeele și parcurile sale. Nod rutier, mare centru comercial, cunoscut prin industria sa textilă, de confecții, pielărie și încălțăminte.

6 Lipsea (*Leipzig*), unul din marile orașe germane (R.D.G.), așezat în sud pe râul Weisse Elster. Mare centru industrial, comercial și cultural, important nod de comunicații. Încă din secolul al XV-lea se remarcă prin târgurile sale de blănuri, devenind renumit prin «-adiționalele târguri internaționale de mostre, care s-e organizează în fiecare an, primăvara și toamna.

7 Țarigrad (Constantinopol), oraș în Turcia europeană, port la Bosfor, cu o populație poliglotă. Întemeiat de împăratul Constantin cel Mare în 326, în locul vechii colonii grecești Byzantion. Începând cu anul, 330 devine capitala Imperiului Roman de Răsărit, apoi a Imperiului Bizantin (cu denumirea Bizanț). A fost un important centru meșteșugăresc, producător de îmbrăcăminte, bijuterii, arme etc. Și de comerț internațional. Cucerit în 1453 de sultanul Mohamed al II-lea, se transformă în capitala imperiului otoman, până în 1923, purtând numele de Stambul. În folclorul românesc e cunoscut sub numele de Țarigrad, folosit și în letopisețele rusești.

8 Blagoveștenie, Bunavestire, sărbătoare religioasă creștină, la 25 martie.

O Manoti Voievod (*Emanuel Giani-Uuset*), fiu al Eufrosinei Rosetti și al unui preot numit Geani (*Giani*). Născut la Constantinopol, ocupă funcții boierești (*serdar, spătar, velpostelnic, caimacam al Craiovei*) și este capuchehaia domnitorului Scarlat Gr. Ghica. Ocupă tronul Țării Românești (din mai 1770 – oct. 1771) și al Moldovei (mai 1788 – martie 1789).

10 Poarta (otomană), denumire dată curții sultanului și prin extensiune imperiului otoman. Provine de la titulatura Sublima Poartă,

cu care cancelaria imperială se desemna pe sine în relațiile diplomatice și în tratatele oficiale.

11 Misir (Mâsâr), denumirea turcească a Egiptului. Monedă de aur turcească bătută la Cairo.

12 Varna, oraș din estul R.P. Bulgaria, port la Marea Neagră. Centru comercial vestit, cu mare trafic de mărfuri, cu o dezvoltată industrie textilă (stofe, mătăsuri).

13 Brusa, oraș în nord-vestul Turciei, pe coastele Mării Marmara, cu o mare industrie de textile (mătase) și covoare.

14 Hamănul, derivat de la Hamăn, numele în ebraică a lui Aman, sfetnicul regelui persan Xerxes. Intenția lui de a extermina populația evreiască a fost anihilată de soția regelui, Esthera. Sărbătoarea Purim (cu o lună înaintea Paștilor evreiești) celebrează amintirea acestui succes. În această zi, copiii vin la sinagogă cu scârțâietori, cu care fac zgomot, ori de câte ori rabinul pomeneste numele lui Hamăn.

15 Crâm (Crimeea), peninsulă în sudul părții europene a U.R.S.S., între Marea Neagră și Marea de Azov, cu o climă dulce, mediteraneană. Regiune bogată (pomicolă, viticolă, pescuit, industrie extractivă, alimentară), străbătută de vechi drumuri comerciale.

10 *T reis fetițele, numele slavon al sfinților Trei Ierarhi și al bisericii închinată lor. Ctitorită în 1639 la Iași de Vasile Lupu, biserica Trei Ierarhi îmbină formulele tradiționale ale arhitecturii moldovenești cu motive ornamentale caucaziene. Este construită în întregime din blocuri de piatră cioplită de către o echipă de meșteri pietrari condusă de enache Etisi. Fațada este decorată cu o adevărată dantelărie de piatră, odinioară poleită în întregime cu aur. Această construcție reprezintă una dintre cele mai valoroase realizări ale arhitecturii moldovenești din veacul al XVII-lea.*

17 Alexandru Momzi, domn al Moldovei (1792 – 93, 1802 – 1806) și al Țării Românești (1793 – 96, 1799 – 1801). În timpul celor patru domnii și-a manifestat cupiditatea, exploatând populația. Fiscalitatea apăsătoare din epoca sa a provocat o puternică nemulțumire în rândurile țărănimii.

18 *At Meidan, Piața cailor, hipodrom. În Constantinopol această mare piață publică, situată pe locul unde a fost circul lui Septimius Sever, este împodobită cu un obelisc și columne.*

19 Mahmud sultanul, Mahmud al II-lea (1808 – 1839), sultan al turcilor. Prin reforma sa militară a desființat corpul ienicerilor în 1826.

*În timpul domniei lui au avut loc răscoale ale sârbilor, grecilor, mișcarea lui Tudor Vladimirescu, înăbușite sângeros.*

## GLOSAR

### A

Ad ăl mas

Admonire

Agie

(Hârtile) aglingilor Anteriu

(Cu) aprigiune

Aprod

(A) apuca

Arhon

Armaș

— Băătură (și gustare) oferită de cineva cu prilejul încheierii unei tranzacții = aducere aminte

= organ administrativ din secolul al XIX-lea însărcinat cu menținerea ordinii publice

= actele doveditoare ale avarii [?]

= haină lungă, purtată de boierii români = aprig, nestăpânit = fecior de boier dat la curtea domnească pentru a sluji pe lângă domn ca paj sau scutier = a tocmi pe cineva, a-l angaja la ceva = titlu de politețe cu care se adresa cineva unui boier = dregător însărcinat cu executarea sentințelor domnești

10 – Serile de toamna la țară

A în ciute se de arnăut (adjectiv format de la *arna ut* – soldat mercenar recrutat de domnii fanarioți)

### B

Baci

Bairac

Bălai

Bălănică

Beilic

Bejănie

I lombe I limbaș

I Mondele

Uoghiți

I li >î>nă I turtit I iudei I » maz I lulac I ui nărie  
cioban care conduce o stână

= steag de mătase foarte lată; numele unei varietăți de struguri  
= blondă muncă gratuită în folosul beiului sau al stăpânirii pribegie  
cauzată de invazia otomană sau de exploatarea boierească. În text cu  
sensul de a aduce cu sine cele necesare pribegiei: roșu deschis  
comandant peste.1.000 de soldați în armata turcă dantele albe, ușoare,  
de mătase ornamente în formă de bobite ieșite în relief vârf ascuțit, cui  
de metal ca o măciulie, servind ca podoabă grapă găurit baltă [?]

perisip cu far pe mal prost, tont atelierul dogarului e

Ocrimm =

Cacli

Caftan =

Caic

Camaraș

Capelă

Casnic

Cațaveică

Chiostec

Cetlău

Chitru

Chizăși

Ciocârlan

Ciohodar

Ciohodoragă

Cinovnic

Cin

Cârnitură

Clemp

Clironomie hermină judecător la turci manta olbă, lungă și largă  
pe care o purtau domnitorii și demnitarii luntre ușoară, lungă și  
îngustă, încovoiată la capete slujbaș la odăile domnitorului, în special  
la odaia de dormit bonetă de postav cu cozoroc moale, purtată de  
militari om care ține de o casă boierească haină țărănească  
(îmblănită): cu mâneci largi și lungă până sub talie, purtată de femei  
muc de țigară bucată de lemn cu care se răsuțește funia sau lanțul cu  
care se strânge ceva arbore exotic cu flori mari, albe și cu fructe  
comestibile pieziș pasăre mică de culoare cenușie-gălbuie, cu un moț

în vârful capului; bărbătușul ciocârliei slujitor domnesc căpetenie a ciohodarilor funcționar de stat rang, tagmă cotitură; pretext, codeală clanță moștenire

Ciobeac

Colnic

Colțun

Comis

Criță

Cisie

Cuțitoaie

Cucă

Cultuc

Curechi

D

Dajde =

Darie =

Deamânieate =

Delă =

Deșert =

Diac

Dibă

Dârvală luntre rudimentară, scobită dintr-un trunchi de salcie sau de plop, întrebuințată de pescari colină ciorap boier de divan, care avea în sarcina sa grajdurile domnești oțel repartizări proporționale ale dărilor fixate de obștea satului după avere instrument format dintr-o lamă ascuțită de oțel folosit de dulgheri, dogari, tăbăcari etc. pentru cioplit și răzuit căciulă înaltă, uneori împodobită cu pene, pe care o purtau căpeteniile turcești și domnitorii români în timpul ceremoniilor coltuc, pernă mică, colț varză dajdie, impozit, dare, bir datorie în zori de zi proces, dosar partea scobită a corpului (la om și la animale) cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului scriitor de cancelarie, grămatic, copist, uricar butuc, falangă muncă grea și istovitoare, corvoadă

Dric

Drochiu

Dugheană

E

Evenire

F

Fățăarte 2 =

Fes =

Fiong

Fortuna

Furtușag

G

Gaz =

Găinușa =

Găitan =

Get-beget

G iubea

Giug (a) globi Godac mijloc (ul apei) de culoare galbenă sau albastru indigo [?] prăvălie mică întâmplare fățărnice, prefăcătorie un fel de căciulă cu ciucure, de forma unui trunchi de con, făcută din postav (roșu) și purtată mai ales de musulmani, în unele țări din Orient fundă (făcută din panglici cu ciucuri) furtună furțișag țesătură foarte subțire, voal constelație, cloșca cu pui fir de metal sau șiret (împletit sau răsucit) de lână, mătase etc., întrebuințat ca ornament la îmbrăcămintea neaoș, curat, din moși-strămoși haină largă purtată de boieri jug, în text: atelaj a amenda purcel im

Limbușie

Lișiță

Logofăt

Logofeție

T. ogofețel

Lozie

Ma belle Man în Masă Maștigă Mazil, mazâl

Mertic

(A) mânea

Moscal

Mreață

Mulcu

Muștereu

— Limbuție, înclinare spre vorbă multă; vorbărie, flecăreală

= pasăre de baltă cu pene negre și o pată albă între ochi

= mare demnitar în ierarhia boierilor români

— Demnitatea de logofăt; cancelarie a logofătului

= copist

= specie de salcie sau de răchită din ale cărei ramuri se fac împletituri

M

= frumoasa mea (fr.)

= namilă = corp, bloc

= mașteră, mamă vitregă = membru al unui rang inferior al boierimii, format din boierii rămași fără slujbă și din urmașii sărăciți ai acestora = măsură veche pentru cei-eale, egală aproximativ cu 1 – 2 ocale

= a petrece noaptea; a poposi undeva peste noapte = muscal, rus

= plasă de prins pește = molcom, liniștit, lin, domol. A tăcea mulcu = A păstra tăcere completă = cumpărător, client

(A-și) năimi

Oachișă

Ocol

Ocolaș

Odaie

Ogheal

Ogrădaș

I

Olac

Opis

(A giuca în)

Ot

Otavă

Pârcălab

(A) păscui

Peteală

N

= a-și închiria O

= oacheșă, cu pielea feței de culoare închisă = împărțire administrativă; plasă

= mai mare peste un ocol

— Așezare gospodărească izolată de sat, fermă mică, târlă de vite

= plapumă

= care slujește în ograda unei curți boierești

— Căruță de poștă; în sens figurat: prea repede, peste măsură  
= listă de acte, registru, inventar osișoare = a juca arșice  
= din (prepoziție slavă în stilul de cancelarie)  
= iarbă fragedă care crește în același an, după ce câmpul a fost  
cosit o dată

P

= dregător mai mare peste un ținut al Moldovei (cu atribuții de  
conducător al unei cetăți și de judecător) = a pescui

= beteală: mănunchi de fire lungi de metal auriu sau argintiu, cu  
care se împodobesc de obicei miresele

Peripiscă

Pirostiiu

Pitar

Plecare

(A se) politici Poloboc Povod Poslelnicel

Prepus

Priință

Primă, preajmă Prilejire Pristav

(A) proferi Prihod (a) propi Protie Psaltichie

Fsalt

Psihi-mu cauză de proces; în sens figurat: primejdie pirostrie,  
ustensilă de gospodărie făcută dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de  
fier, sprijinit pe trei picioare, pe care se așază căldarea, ceaunul sau  
oala de foc boier însărcinat cu aprovizionarea curții domnești și a  
oștirii cu pâine aplecare, înclinație, dorință a se obișnui butoi prilej,  
motiv slujbaş al curții domnești, ostaș sub ordinele postelnicului  
bănuială, presupunere atitudine favorabilă, bunăvoință, simpatie,  
prietenie; folos, ajutor preajmă prilej, ocazie slujbaş pe moșia unui  
boier, cel care anunță poporului știrile oficiale; crainic a rosti, a  
pronunța loc de pândă al vânătorilor a opri, a popri, a reține întâietate,  
prioritate muzică vocală bisericească la ortodocși cântăreț de strănă în  
biserică sufletul meu (gr.)

K

Rariță

(A) regularisi (A ieși la) rând

Răs

(A) rumpe

Sal ce Satiragă

Satâr  
Sastisit  
Săiș  
Schele  
Scurteică  
Seiz  
Seral  
Sinet  
Spătar

— Unealtă agricolă, asemănătoare cu plugul, care răstoarnă brazda în ambele părți, formând șanțuri

= a regula, a pune în ordine = a veni la modă

— Animai sălbatic, carnivor, asemănător cu pisica sălbatică, cu blana roșcată cu pete negre

= a rupe

S

= salcie

— Căpetenia satirilor (satârașilor)

— Satâr, satâraș, soldat în garda domnească înarmat cu satiri

= tulburat, zăpăcit = rândaș domnesc = schelă, punte care se montează pentru a face legătura unei nave cu țărmul; debarcader

— Haină de stofă îmblănită, lungă până la genunchi, purtată mai ales la țară

= rândaș, grăjdar (la curtea domnească)

= palat al sultanului sau al marilor demnitari turci = adeverință, chitanță = înalt demnitar la curtea domnească în timpul feudalității, care avea la început funcția de a purta la festivități spata dom-Stâncă

Staroste – Strujin – Stârnire – =

(A) străpurta

Ș

Șalvar – Șleah =

șiic

Șlicar

T

Tacâm =

Tanea – 156

nească, iar mai târziu pe aceea de șef al armatei pasăre de culoare neagră cenușie, cu ciocul și picioarele negre conducător al unei

corporații, al unei bresle stângen, măsură de lungime, folosită înaintea introducerii sistemului metric și variind după epocă și regiune de la 1, 96 m la 2, 23 m scornire, născocire a transporta pantalon foarte larg, strâns jos pe picior, purtat de unii orientali șleau, drum natural, bătătorit de care; firul unei ape naturale işlic, căciulă de blană sau de postav purtată de domni, de boieri și uneori de soțiile lor, iar mai târziu de negustori, de lăutari etc.

Îșlicar, cel care poartă căciulă de blană sau de postav de diferite forme și mărimi harnașament bucată de blană sau de piele de animal

Tăraf

Temăna

Testemel

Tindă

Toloacă

(Cu) topuzul

Treaptă

Tretipostelnicel

Tufecci-bașă

Tulpan

Tura

Tui taraf, tagmă temenea, salut făcut după obiceiul musulman, pe într-o plecăciune; închinăciune basma, turban încăpere de intrare în casele țărănești ogor lăsat necultivat; pășune; islaz cu sila, cu forța, cu brutalitate (locuțiune adverbială formată de la topuz = sceptru domnesc în formă de măciucă; buzdugan) categorie, grad, rang, poziție slujbaş subordonat postelnicului comandant al gărzii domnești în epoca fanariotă; armurierii basma în trei colțuri, cu care femeile își acoperă capul emblema a sultanului pe monede și acte. (Reprezenta la origine o mână deschisă cu cinci degete. Fața monedei se numea pajură.)

steag turcesc alcătuit din două sau trei cozi albe de cai, atârdate de o lance cu semiluna în vârf, constituind un semn distinctiv al unor înalți demnitari din imperiul otoman și din țările vasale lui

Tabla de materii

Prefăcă

Notă asupra ediției. Serile de toamnă la țară

Note

Glosar

Redactor: VASILE IGNA Tehnoredactor: CONSTANTIN RUSU

Apărut: 1973. Comanda nr.: 987. Coli de tipar 5, 125. Tiraj: 7900  
+ 140 + 30 broșat. Hârtia: tip. Înalt A. 80 g/m\ Formal: 70X90/32.

Tiparul executat sub comanda nr. 903/1972 la întreprinderea  
Poligrafică Cluj str. Brassaj nr. 5 7.

Republica Socialistă România

Ț

l fi tnm =

(A) tino

U

Uric =

V

Vataj =

Vădană =

Vădea =

Văluire =

Vechili mea - (A în) vederea =

Velniță =

Verdeață =

Vindereu =

Vioșiată =

Vistiernic - Viză - Vântrea =

ciucure a costa posesiune definitivă dobândită prin donație domnească sau prin cumpărare și care se poate transmite prin moștenire; act de proprietate vătaf, supraveghetor al argaților și feciorilor de la o moșie boierească; logofăt văduvă termen de plată, soroc tălăzuire procură de vechil; împuternicire; mandat a arăta, a evidenția instalație rudimentară pentru fabricat rachiu sau spirt în sens figurat - sinceritate numele a doua specii de șoimi mici voioșie, bună dispoziție, veselie depozitar al tezaurului domnesc pește de apă dulce asemănător cu nisetruul pânză de corabie ornic! 22 mări demnitar la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curții, cu conducerea treburilor interne, având și atribuții judecătorești; primar al unui sat, funcționar în administrația comunelor rurale, însărcinat cu distribuirea corespondenței, anunțarea știrilor etc.

ornicie = local în care vornicul își exercită funcția